SAYI: 2 FİYATI: 500 TL (K.D.V dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ OCAK 1987

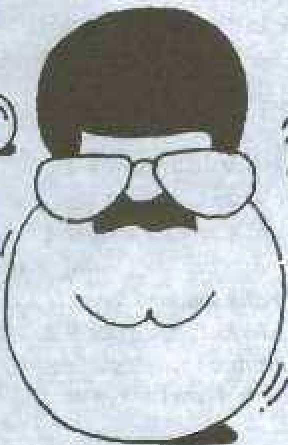

Teorik olarak dünya görüşü irtica ile hiç bağdaşmayan cumhuriyetçi burjuvazi ile, teorik olarak cumhuriyet yıkıcılığını misyon edinmiş "irtica", cumhuriyeti ortak sınıf çıkarları temelinde yönlendirme ve "koruma"da birleşiyorlar.

TÜRKİYE'DE DİN VE DEVLET İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Sayfa 12

"YEGÂNE ALTERNATİF"İN ALTERNATİFLERİ

İşkence Üzerine Çelişen Düşünceler

"Kafese konulmuş tutukluların yüzleri duvara çevrilmiş, başları yere bakıyordu. Görevli erlerin komutuna uygun davranmaya çalışıyorlar, komuta uymakta geç kalanlar coplanıyordu. Suçlu sayılmaktan da öte bir ezikliğin içine itilmişlerdi. Kişiliklerine yöneltilen bu saldırıyı başkalarından duysam inanmakta güçlük çekerdim, ama gözlerimle gördüm. Bu insanlara kim, ne amaçla böyle davranmayı uygun bulmuştu."

Av. Nevzat Helvacı
İnsan Hakları Derneği Başkanı

Stefanos Yerasimos ile söyleşi:

"SOSYAL DEMOKRASİ"NİN YAPACAĞI BİR ŞEY YOK.

Kapak fotoğrafı: Ara Güler

İ Ç İ N D E K İ L E R

Görüş EKONOMİ VE POLİTİKADA AYLIK DERGİ

► *Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü:* Cevat Keskin ► *Yazışma Adresi:* GÖRÜŞ Dergisi, Yayın-Dizgi Merkezi Nuruosmaniye Caddesi No: 5 Kat 2 Cağaloğlu-İstanbul
► *Fiyatı:* Yurt içi 500.- TL, yurt dışı 4 DM. ► *Yıllık Abone Ücreti (12 sayı):* Yurt içi 4500.- TL, yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesindeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.
► *Baskı:* Hürriyet Ofset A.Ş. Sefaköy/İstanbul ► *Genel Dağıtım:* GAMEDA

DEMOKRASİNİN KAZANILMASI

Alternatif kavramı esas olarak siyasal kapsamda somutlanıyor, yani sosyal muhalefetin her şeyden önce güçlü, etkili, inandırıcı bir politik güç haline gelmesi gerekiyor.

Osmanlıca'daki ünlü "sükût ikrardan gelir sözünü günümüz politikasında "sükût rızadan gelir" diye yorumlamak kimilerinin pek işine geliyor. Oysa onlar istedikleri sessizliği nasıl elde ettiklerini ve ne sayede sürdürmekte olduklarını pek iyi biliyorlar. Susturmak için sindirmek, sonra da sindirdiklerinin sessizliğini gösterip "bakın herkes razı" demek, tarihteki tiranlıklardan günümüze arta kalmış bir bayağılıktan başka bir şey değil. Dillerinden eksik etmedikleri stabilizasyon da aynı demagojinin bir başka ifadesi. Toplumun üzerine tonlarca ölü toprağı örtmek, halk bu toprağı kaldırıp atmasın, silkinip doğrulmasın diye toprağı silindirlerle habire bastırıp durmak sonra da ABD'ye, IMF'ye, vesaireye dönüp "işte istediğiniz ve istediğimiz stabilizasyonu sağladık, işçi ücretlerini yarıya indirdik, köylünün emeğinin karşılığını fazlasıyla azalttık, hizmet sektörünü de ucuzlattık, siyasi istikrarı kurduk, artık Güney Kore Mucizesi'ne hazırız" diye el oğuşturmak Türk tekelci sermayesinin alternatifsizliği haline gelmiş bulunuyor. Onun içindir ki, "alternatifimiz yok" edebiyatı mevcut durumdan çıkarı olanların tamamlayıcı nakaratını oluşturuyor.

"Alternatifimiz yok" diyenler bu sözle aslında halka "alternatifiniz yok" demek istiyorlar. Ve kabul edelim ki, hedefi en can alıcı noktadan vurmuş oluyorlar. Her ne kadar, onlar alternatifsizliklerini muhtaç oldukları şiddetten alıyorlarsa da, toplumsal muhalefet güçlerinin **henüz** politik -ve dolayısıyla ekonomik- bir alternatif ortaya koyamamış durumda bulundukları da bir gerçek.

Bu açıdan, "alternatif" ya da "alternatifsizlik" kavramlarını salt ekonomik alana hapsedilmiş sözcükler olmaktan çıkarmak gerekiyor. Alternatif'i her şeyden önce politikada aramak ve yaratmak gerekiyor. Getirdikleri "ekonomik istikrar tedbirleri"ni garanti altına almak için "politik istikrarı" öngörmüş olanlar, ekonomilerini bu politika sayesinde yürüttüler, yürütüyorlar: politik istikrar dedikleri şey ise besbelli ki politik dayatma'dan, anti-demokratizm'den başka bir anlama gelmiyor. Bir başka deyişle, alternatif kavramı esas olarak siyasal kapsamda somutlanıyor, yani sosyal muhalefetin her şeyden önce güçlü, etkili, inandırıcı bir politik güç haline gelmesi gerekiyor.

Ortada bu anlamda bir boşluk bulunduğu bir gerçek. 28 Eylül ara seçimi de bunun bir göstergesi oldu. Özellikle bu seçimden sonra kamuoyunda yaratılan imaj demokratik güçlerin başarısızlığının bir sonucu. Ekonomik İstikrar Tedbirleri'ni getirmiş olan politikacı ile onun teknisyeni, şimdi ülkenin yakın geleceğini de ipotekleri altında gören iki politik lider olarak çekişiyorlar. Şayet 24 Ocak 1980'in Başbakanı 6,5 yıl sonra alternatif olarak ortaya çıktıysa, üstelik de ekonomide bir alternatif getirmeden politik alternatif imajını yaratabildiyse, bu durumun en basit açıklaması demokratik muhalefetin siyaset arenasındaki güçsüzlüğüdür, "alternatifimiz yok" diyenlerin de yararlandıkları işte bu boşluktur.

Depolitizasyon gayretleri

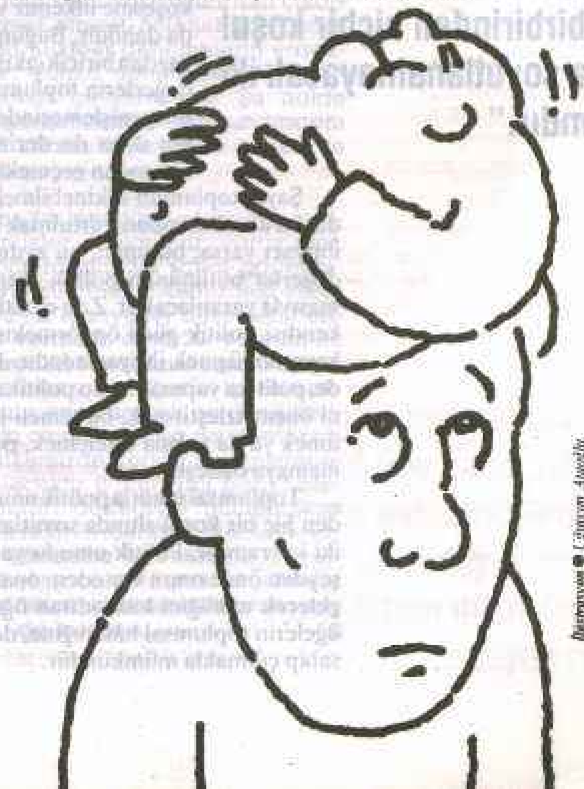
Çünkü demokrasi güçlerinin politik alanda dolduramadığı bu boşluğun toplumsal yansıması yaygın bir bezginlik, bir umutsuzluk halinde ortaya çıkmaktadır. Kuşkusuz ki, toplumu sarmış bulunan bu karamsarlık kendiliğinden gelişmiş, ya da salt sosyal muhalefetin etkisizliğinden kaynaklanmış bir olgu değil. Bu sonuç esas olarak siyasal planda zor sayesinde, kültürel alanda ise yozlaştırma araçlarıyla elde edildi. Söz konusu araçlar politikanın tamamlayıcıları olarak kullanıldı. Kendi ideolojilerini ve politikalarını dayatanlar, düşünsel planda genel bir ideoloji düşmanlığını, siyaset planında ise depolitizasyon gayretlerini sürdürdüler. Siyaset yapmasını istemedikleri halkı siyasetten uzaklaştırmak, düşünmesini istemedikleri kitleleri düşünceden soyutlamak için ellerinden gelen her şeyi yaptılar.

Daha da önemlisi, toplumsal coşkuyu, topluluk ruhunu, dayanışma güdüsünü yok etmek istediler. Toplumu toplu olarak teslim alabilmek için onu tek tek bireylere indirgeyip—bireyleri de birbirinden olabildiğince soyutlayıp- tekilleri teslim almağa çalıştılar. İnsanları kendi aile çevreleri, günlük kaygıları ve çabaları içine hapsederek boyun eğmeğe zorlamak, böylece onları ancak toplu olarak gerçekleştirilecek bir çözümden, salt birlikte erişilecek çıkış yolundan uzak tutmak, karşı karşıya bulunulan siyasal dayatmanın son derece önemli bir bileşenini oluşturuyor. Ve bu olumsuzluğun üzerine yürünmedikçe de, sonuca gitmek, siyasal demokrasiyi kazanmak, böylece demokratik hak ve özgürlükler içinde daha ileriye yürümek olasılığı yok.

Toplumumuzun karşı karşıya bulunduğu bu can alıcı sorun tavuk-yumurta totolojisi değil: Toplumsal coşku ve topluluk ruhu içinde hareketlenme mi demokrasiyi getirecek, yoksa demokrasi mi toplumsal yükselişi sağlayacak gibi bir sorunun son derece anlamsız olduğu bir gerçek. Nasıl ki, tavuk yumurtadan değil, yumurta tavuktan çıkıyorsa, ama o yumurta yumurta halinde kalmayıp bir nitel değişiklikler sürecinin başlangıcı oluyorsa, demokrasi de ancak toplum ve onun dinamikleri tarafından yaratılmak durumundadır; bu noktaya varıldıktan sonra da, yeni nitel aşamalara yönelmek verili durumda sürecin daha ileri adımlarıdır.

Siyasal demokrasinin ise kendiliğinden kazanılamayacağı açıktır. Toplum önce demokrasiye geçsin, sonra böyle bir ortamda toplumsal hareketlenme sağlanır, diye düşünmek, toplumun demokrasiye nasıl geçeceğinin yanıtı verilmedikçe, bir kadercilik olur. Sadece kadercilik de olmaz, demokrasiyi getirmeyecek güçlerden demokrasi talep etmek durumuna düşülür. Onlarla gelen şey demokrasi olmayacağı için, özgürleşme uğraşı ve süreci de bilinmedik bir tarihe ertelenmiş olur.

Bu nedenle, söz konusu olan, demokrasinin gelmesi, yani birilerince getirilmesi değil siyasal demokrasinin **kazanılması**'dır. Kazanmak sözcüğünün edilgenliği reddeden, etkinliği öngören anlamı ise açıktır; ve bu anlam başkalarından demokrasiyi beklememenin yolu onları demokrasiye çekmektir gibilerinden bir edilgenliği de dışarlamak zorundadır. "Benim yeterince gücüm yok, bu nedenle varolan güçlerimi bari şu mevzi arkasında ya da etrafında toplayayım ki, bu mevziden çıkış yapmış olanların bana da yol açmasını sağlayayım" tarzındaki bir tutum açılacak yolu demokrasi gibi görmeyi, ya da "ben onun yanında olursam demokrasiye dönüşür" diye düşlemeyi ifade eder. Sonuç ise bir başka bekleyişten başkası değildir, hem de neyin pahasına: kendi görüşlerinden, inançlarından, kendi yolundan çok ciddi

İllüstrasyon • Uğurcan Ataoğlu

ödünler vermek, daha da kötüsü, demokratik güçlerin asıl dinamiklerini yanıltmış, onlara yanlış hedefler ve seçenekler göstermiş olmak pahasına.

Oysa yapılacak şey demokrasi mücadelesinin şimdilik önemli ölçüde âtıl durumda bulunan dinamiklerini harekete geçirmek üzere bir an önce davranmaktır; "alternatifim yok" diyenlerin karşısına alternatif olarak çıkabilmek elbette bugünden yarına bir sihirli değnekle mümkün olmayacaktır. Ama kendi değerlerinden uzaklaşarak da alternatif olmanın yolunun açıldığı hiç mi hiç görülmemiştir.

Kaldı ki, toplumsal süreçlerin hiç de öyle biteviye bir nitelik taşımadıklarını biliyoruz. Sıkışma noktasına gelmiş bir toplumda sosyal ve siyasal gelişmelerin sürgit tedrici bir seyir izlemeyeceği kimsenin meçhulü değildir. Detonatörü yaratmak yeterlidir.

Değerlere sahip çıkmak

Bugün ülkemizin ileri güçleri hiç de öyle bir nüve ile işe başlamak gibilerinden bir sıfır noktasında değildir. Şayet bir sıfır noktası söz konusu ise, bu, geriye saymanın sıfırıdır. Geçmişteki bunca birikim, yaşanılmış olan tüm olumsuzluklara rağmen ne buharlaşıp uçmuştur, ne de yön değiştirmiştir. Tersine, her kapalı rejimdeki birikim gibi toplumumuz da büyük açılımlara gebedir.

Şayet toplumun ileri dinamikleri kendi değerlerinden şu veya bu gerekçeyle ödün verecek olurlarsa, yukarıda andığımız karamsarlık ve umutsuzluk ortamını paylaşmış, sadece paylaşmakla da kalmayıp o ortamın bir süre daha devam etmesine yardım etmiş olurlar. Bu nedenle, değerlerin bu denli çürütülmekte olduğu bir ortamda toplumun en ileri, en diri, en değer'li güçleri ısrarla, inatla kendi değerlerine sahip çıkmak zorundadırlar. Hiçbir politika ya da politik taktik adına bu değerler dejenere edilemez. Çünkü bu değerler dar grupların ya da kişilerin vicdanı, erdemi, onuru gibi görülemez. Salt öyle olsaydı onlardan az veya çok uzaklaşmak bireysel, tekil bir kusur olurdu. Ama söz konusu değerler dünyanın dört bir köşesinde nice nice zamanlardan beri, nice nice güçlükler pahasına maddi ve kitlesel güç haline dönüşmüş olan bir varlıktır. Ve bu dünyanın dört bir köşesine ülkemiz ve halkımız da dahildir. Bugünkü dar boğazdan biricik çıkış yolu da bu değerlerin toplumsal zemininin genişlemesinden, köklerinin daha da derinlere salınmasından geçmektedir.

"Toplumsal umutla politik umut birbirinden hiçbir koşul altında soyutlanamayacak iki kavramdır."

Şayet toplumun silkinebilmek için umuda, bu karabasandan kurtulmak için sabaha ihtiyacı varsa, bu umut, bu aydınlık işte bu değerler bütününün politik arenada parlamasıyla yaratılacaktır. Zira o bütünün bizzat kendisi politik gücü öngörmektedir, politikaya dönüşmek ihtiyacındadır. Bu nedenle de, politika yapmak için o politikanın temelini önemsizleştirmek, bu temeli ikinci plana itmek ya da yarına ertelemek, politika yapmamaya özdeştir.

Toplumsal umutla politik umut birbirinden hiç bir koşul altında soyutlanamayacak iki kavramdır. Politik umudu yaratmak her şeyden önce onun var eden, ona umut, yani **gelecek** niteliğini kazandıran öğelere ve bu öğelerin toplumsal haklılığına, doğruluğuna sahip çıkmakla mümkündür. ■

Barış Yılında Sosyalist Ülkelerin Barış Programı

Birleşmiş Milletler Örgütü, BM Kuruluş Bildirgesi'nin yürürlüğe girmesinden 40 yıl sonra, 24 Ekim 1985'de, 1986 yılını "Dünya Barış Yılı" olarak ilan etmişti. İnsanlığın 1981 yılından beklediği, uluslararası güvenliğin güvence altına alınması, silahlanmanın sınırlandırılması ve silahsızlanma için büyük adımların atılmasıydı. Sovyetler Birliği ve sosyalist topluluk üyesi diğer devletler, bu bekleyiş doğrultusunda çalışmışlar ve herkesin güvenlik içinde olacağı bir dünya oluşturmak ve milyarlarca insanın ümidi olan savaşsız bir dünyaya adım adım yaklaşmak için çaba harcadılar. Askeri ve politik alanda olduğu gibi, ekonomik ve insancıl alanlarda da, uluslararası güvenliğe ilişkin kapsamlı bir sistemin yaratılması ve buna Avrupa kıtası yanında Asya-Pasifik bölgelerinin de katılması için birçok girişimlerde bulundular.

15 Ocak 1986'da Sovyetler Birliği'nin sunduğu barış önerileri, 20. yüzyılın sonuna kadar üç aşamalı olarak, nükleer silahlar ve diğer kitlesel kırım silahlarının tam olarak ve dünya çapında yok edilmesini öngörüyordu. Varşova Paktı'na üye devletler ise, 10-11 Haziran'da Budapeşte'de yaptıkları toplantı sonunda çabaların, özellikle şu doğrultularda birleştirilmesi çağrısında bulundular.

► Bütün nükleer denemelerin durdurulması, nükleer silahsızlanma yolunda büyük ve kolayca atılabilecek bir adım olacak ve yeni tip nükleer silahların geliştirilmesi ve yaratılmasını önleyecektir. Bunun için SSCB ile ABD, iki yanlı olarak, nükleer denemelere moratoryum koymalı ve bu denemelere - sıkı denetlemelere tabi - kapsamlı bir yasak getirmek için derhal görüşmelere başlamalıdırlar. SSCB, Hiroşima'ya atom bombası atılmasının 40. yıldönümü olan 6 Ağustos 1985 günü, tek yanlı olarak bütün nükleer denemelerini durdurmuş ve ABD ile diğer nükleer güce sahip devletlere, kendi örneğinin izlenmesi çağrısında bulunmuştu. Önce 1985 yılı sonuna kadar olan bu moratoryum, daha sonra çeşitli defalar uzatılmış ve son olarak 18 Ağustos'ta, her iki tarafça kabul edilebilecek bir anlaşmaya varılmasını kolaylaştırmak için, 1 Ocak 1987'ye kadar uzatılmıştır.

► Varşova Paktı'na üye ülkeler 10-11 Haziran'da yapılan Budapeşte Toplantısı'nda, Avrupa'daki Sovyet ve Amerikan orta menzilli füzelerinin tamamen yok edilmesi önerisini yaptılar. Ayrıca, Büyük Britanya ile Fransa'nın sözkonusu nükleer silahlarının sayılarını artırmamaları ve ABD'nin stratejik ve orta menzilli füzelerini başka ülkelere vermemesi isteniyordu. Sovyetler Birliği ise, Asya'daki orta menzilli füzelerinin sayısını artırmayacaktı. Avrupa'daki ABD orta menzilli füzeleri tamamen ortadan kaldırılacak olursa, Alman Demokratik Cumhuriyeti ile Çekoslovakya topraklarındaki uzun menzilli Sovyet taktik füzeleri de kaldırılacaktı.

► Sovyetler Birliği'nin 15 Ocak'taki kapsamlı önerilerinde, SSCB ile ABD'nin, 5-8 yıl içinde stratejik saldırı silahlarının sayısını yüzde 50 oranında azaltmaları ve uzay saldırı silahlarının geliştirilmemesi, denenmemesi ve yerleştirilmemesi isteniyordu. ABD'nin bu öneriler karşısında suskun kalmasına rağmen, Mihail Gorbaçov, 16 Haziran'da bir ara çözüm önerisi getirdi:

— Füzesavar sistemlere ilişkin olarak varılacak anlaşmaya en az 15 yıl bağlı kalınmalı ve SDI çalışmaları sadece laboratuvarda yapılmalı.

— Stratejik saldırı silahlarının (kıtalararası balistik füzeler, denizaltılardan atılan balistik füzeler ve stratejik bombardıman uçaklarının) sayısı her iki taraf için aynı düzeyde sınırlandırılmalı.

► SSCB, 15 Ocak tarihli silahsızlanma programında, kimyasal silahların yasaklanmasına ve var olanların yok edilmesine ilişkin etkin ve denetlenebilir uluslararası bir anlaşmanın bağlanması için yürütülmekte olan görüşmelerin hızlandırılmasını önerdi. Sovyetler Birliği, kimyasal silah üreten fabrikaların yerini zamanında bildirmeye ve bu tür silahların üretimini durdurmaya hazır olduğunu duyurdu. Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra, var olan kimyasal silah depolarını yok etme ve bu işlemin, yerinde, uluslararası denetim de içinde olmak üzere sıkı denetim altında yapılmasını önerdi.

► Varşova paktına üye ülkeler, Budapeşte Toplantısı'nda asker ve silah yoğunluğunun tehlikeli boyutlara ulaştığı Avrupa Kıtası'ndaki askeri birlikleri ile konvansiyonel silahların sayısında indirime gidilmesini önerdiler. Buna göre,

• Kara Kuvvetleri'yle taktik hava kuvvetlerinin bütün birimlerinde, 1000 km'ye kadar erişebilen nükleer füzelerin sayısında önemli ölçüde indirime gidilmeli.

• Kuvvet indirimi yapılacak coğrafi bölge, Urallar'dan Atlantik'e kadar bütün Avrupa'yı kapsamalı.

• Avrupa'daki kara kuvvetleri ile konvansiyonel silahlarda indirim yapılması, adım adım ve askeri dengenin bozulmamasına dikkat ederek ve bir diğer tarafın güvenliğini zedelemeyecek şekilde olmalıdır.

• İlk adım olarak 1 veya 2 yıl içinde her iki karşıt ittifak üyesi devletlerin askeri birlik sayılarında bir defaya mahsus olmak üzere 100-150 bin askerlik bir indirim yapılmalı.

• 1990'lı yılların başındaki Avrupa'daki her iki ittifaka ait kara kuvvetleri ve taktik uçakların sayısı, bugünkü düzeyin yüzde 25 kadar altına çekilmeli. Böylesi bir indirim, her iki tarafta yarım milyon kişilik bir azaltma tutacaktır.

• Kara kuvvetleri ve konvansiyonel silahlardaki indirim, güvenilir ve etkin denetim altında olmalı ve hem teknik araçlarla, hem de yerinde denetlemeye kadar, uluslararası yöntemlerle gözetlenmelidir. ■

Kemal Alpınar

▼ *Kimyasal silahlar.*
Askerlerin maskesi var ya sivillerin?

Mahmut Dikerdem

Dünya Barış Yılı'nın Ardından...

Ulusal barış hareketi ne denli kısıtlansa, baskı altında tutulsa da, demokratik rejim ülkemizde yerleştikçe güçlenecek, yükselecektir.

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Uluslararası Barış Yılı olarak kabul ve ilan ettiği 1986 yılını geride bıraktık. Barış yılı sona erdi ama dünya barışı için verilen uğraşlar bitmeyecek. Barış yılı bir sürecin simgesiydi: Soğuk savaş dönemini kapatıp uluslararası ilişkilerde yumuşama dönemini açmış bulunan Helsinki Nihai Senedi'nin başlattığı bir süreç. Bu süreç ancak dünyada adil ve kalıcı bir barış düzeninin gerçekleşmesiyle sona erebilecektir. Bu amaç temel yasasında da yer aldığından BM, kuruluşunun 40 yılını tamamlarken dünyada barış ve güvenliğin ne ölçüde sağlandığının bir muhasebesini yapmak istemiş, ayrıca, gelecek onyılları, yüzyılları kapsayacak barışçı bir düzenin temellerini atma çağrısında bulunmuştur.

Barış Yılı'ndan neler bekliyorduk, ne bulduk? Aslında 1986'dan önceki yıllarda da BM genel silahsızlanma kampanyası, Çocuk Yılı, Kadın Yılı, Gençlik Yılı gibi etkinlikleri uygulamaya koymuştu. Bunların her biri çağdaş barış düzeninin gerçekleşmesine yönelik programlardı. Ancak BM'nin tarihinde ilk kez istisnasız olarak tüm hükümetler, hükümet-dışı kuruluşlar ve halklar 1986 yılında geleceğin onyıllarını, yüzyıllarını kapsayacak bir barış düzeninin temellerini atmak üzere hep birlikte çaba göstermeye çağrılmışlardı. Çünkü BM Genel Sekreteri Peres de Cuellar'ın Dünya Barış Konseyi olağanüstü toplantısına gönderdiği mesajda vurguladığı gibi "İnsanlık bugün bir yol kavşağındadır. Yollardan biri barışa, öteki ise uygarlıklarla birlikte insanlığı yokolmaya götürecektir."

Dünya Barış Yılı Cenevre'de Sovyetler Birliği ile ABD'nin liderleri arasında yapılan ilk doruk toplantısından hemen sonra başladı ve 1986'ya büyük umutlarla girilmesine neden oldu. Gerçi bu ilk buluşmadan somut bir sonuç çıkmadı ama iki liderin Washington ve Moskova'da yeniden bir araya gelmeyi kararlaştırmaları bile siyasi havayı bir ölçüde yumuşattı ve Cenevre'de yıllardır sürüp giden uzmanlar düzeyindeki ikili görüşmelerin olumlu bir aşamaya ulaşabileceği umudunu yarattı. Ne var ki, doruk toplantısından birkaç ay sonra, 1986 Nisan'ında ABD'nin Libya'ya yaptığı hava saldırısı tüm iyimserliği silip götürdü. Demek ki bir büyük devlet terorizmle suçladığı bir küçük devleti pervasızca bombalayarak cezalandırmak hakkını kendinde bulabiliyordu. Hatta saldırının amacının küçük devletin başkanını öldürmek olduğunu açıklamaktan çekinmiyordu. O süper devlet ki, Nikaragua'nın limanlarını mayınladığı için Lahey Adalet Divanı'na resmen şikâyet edilmiş, Nikaragua hükümetinin başvurusu Adalet Divanınca kabul olunup muhakeme sonucunda ABD suçlu görülerek mahkûm edilmiş, fakat uluslararası mahkemenin kararını peşinen reddetmişti. Bunu düşününce Libya'ya saldırı olayının vehameti daha iyi anlaşılıyordu.

Neyse ki dünya kamuoyu ABD'nin korsanlık eylemine sert tepki gösterdi, saldırgan devletin NATO'daki bağlaşıkları bile -Türkiye ve İngiltere'nin dışında- olayı açıkça kınayınca Reagan yönetimi gerilemek zorunda kaldı. Bu olayda Türkiye ile İngiltere hükümetlerinin takındıkları tutum ibret vericidir. İngiltere'de Teatcher hükümeti kendi kamuoyunda büyük prestij kaybına uğrayacağını bile bile Amerikan F 111 uçaklarının İngiltere'deki üslerden havalanarak Libya'yı bombalamasına razı olmak suretiyle "elinin Amerika'ya mahkûm olduğunu" belli etmiştir. Türkiye'de Özal hükümeti ise hem Libya ile siyasal ve ekonomik ilişkilerinde delik açmak, hem de Arap dünyasında inanılırlığını yitirmek pahasına ABD saldırısını açıkça kınamaya yanaşmamıştır.

Dünya Barış Yılı'nın en önemli olayı, kuşkusuz ki, beklenmedik bir zaman ve şekilde gerçekleşen "Rejkjavik buluşması" dır. Sovyet lideri Gorbaçov'un bu toplantıyı neden istediği konusu tartışılırken, Sovyet tarafının müzakere masasına getirdiği öneri paketi dramatik bir gelişmenin işareti olmuştur. Sovyetler, stratejik saldırı silahlarının 5 yıl içinde % 50 oranında azaltılmasını, Avrupa'daki orta menzilli füzelerin de büsbütün kaldırılmasını ve bu silahsızlanma sürecinin karşılıklı olarak en etkin biçimde mahallinde denetime tabi tutulmasını öneriyorlardı. Sovyet önerisi 21. yüzyıla dünyamızın nükleer silahlardan arındırılmış olarak girmesini öngörüyordu ki bu öneri Reagan'ın daha önce ileri sürdüğü, orta menzilli füzeleri "sıfırlama" görüşüne tamamen uyuyordu. Ancak Sovyet tarafı önerilerini silahsızlanma sürecine girildikten sonra her iki tarafın yeni tip nükleer silahlar geliştirmemeyi yükümlenmeleri koşuluna bağlı tutuyordu. İşte bu noktada görüşmeler birdenbire durakladı, zira Amerikan tarafı "Stratejik Savunma Girişimi" ya da bilinen adıyla "Yıldız Savaşları" projesinin geliştirilmesinden vazgeçmeyi kabul etmiyordu. Müzakereler anlaşmaya varılamadan kesildi.

Dünya kamuoyunda düş kırıklığı yaratan bu olumsuz sonucun sorumlusu olan Yıldız Savaşları projesini çeşitli yönleriyle incelemek bu yazının çerçevesini aşar. Zaten konu, özellikle Amerika'da, derinliğine tartışılmaktadır. Önemli olan, Yıldız Savaşları gibi sistemlerin, girişimlerin kökeninde yatan tehlikedir. Bilim ve teknolojinin önlenemez gelişmesi silah sanayiine yansımaya devam edecek olursa, bugün Yıldız Savaşları tasarımından vazgeçilse bile yarın başka ve daha gelişmiş silahlar yapılabilecektir. Bu da silahlanma yarışını tırmandıracaktır. Savunma amacıyla bile olsa bir taraf yeni bir silah geliştirince karşı taraf da bu savunmayı delebilmek ve eşitliği sağlamak üzere kendi füzelerinin sayısını katlayacaktır. Bütün sorun, tarafların birbirlerine üstünlük sağlamak ard niyetinden vazgeçip geçmeyeceklerindedir. Rejkjavik buluşması, silah ticaretinden muazzam kârlar sağlayan silah sanayii kartellerinin, askersel sanayi komplekslerinin hâlâ genel bir silahsızlanma sürecinin başlatılmasını engelleyecek kadar güçlü olduklarını göstermiştir. Rejkjavik'te açıkça anlaşılan şudur ki, bilim ve teknolojinin ilerlemesi önlenemez ama silah yapımcılarının çıkarlarına hizmet etmesi önlenebilir. Bunun tek yolu da nükleer denemelerin yasaklanmasıdır. Çünkü denemeler durdurulunca silahlar geliştirilemez. Şu halde nükleer denemelerin durdurulmasını reddeden tarafın niyetlerine kuşku ile bakılmalıdır.

Barış Yılı tüm dünyada yığınsal etkinlikler, toplantılar, yürüyüşler, konferanslar ve sanat gösterileriyle kutlandı. Ülkemizdeki yasal koşullar bu tür faaliyetler düzenlenmesine olanak vermedi, ama 20. yüzyılın ilk anti-emperyalist savaşımını zafere ulaştıran halkımız barışın değerini iyi bilmektedir. Ulusal barış hareketi ne denli kısıtlansa, baskı altında tutulsa da, demokratik rejim ülkemizde yerleştikçe güçlenecek, yükselecektir. Bunun gibi, barış hareketi halkımızın desteğiyle güçlendikçe demokratik rejimin içeriği zenginleşecek, yığınların yönetime ağırlıklarını duyurmaları kolaylaşacaktır. Egemen çevrelerin barış hareketinden duydukları kaygının nedeni de budur. ■

DÜNYA'YA BİR MİLADÎ YILIN ARALIĞINDAN BAKARKEN...

Eğer herkes, her halk, her sınıf, her ulus durumuna boyun eğseydi, ya da kurtulmak istediklerinde çıkarı bozulanlar durumu sineye çekselerdi, hiç kan akmayacak ve yıl sonu bilançolarını okuyanlar üzülmeyeceklerdi.

Yeni bir yıla girerken tüm iletişim araçları, televizyon radyo ve basın geride bırakılan yılın bir muhasebesini yapar. Yıl içinde basın-yayın araçlarını en fazla meşgul etmiş olayların birbirinden etkileyici fotoğraf ve filmleri tekrar yayınlanır, yılın olayı, yılın adamı seçilir. Dünyanın çeşitli yerlerinde süregiden savaşlar, bu savaşların yol açtığı can kaybı, açlık, büyük doğal felaketler ardarda sıralanır. Tablo hiçbir zaman iç açıcı değildir. Yaşanan yıl, adeta bir öncekini aratmaktadır.

Dünyamızın sömürgecilik döneminden devralınmış, yeni sömürgecilik döneminde büyütülmüs sorunları olduğu bir gerçek. Son yirmi yıldır, gelişmiş ülkelerle, geri ülkeler arasındaki uçurumun büyüdüğü de yadsınamaz. Sınırları sömürgeci devletler tarafından çizilmiş, uluslaşma sürecine gecikmeyle giren halkları barındıran ülkelerde ulusal haklarla ilgili mücadeleler, yine böyle ülkeler arasındaki yapay sınırların yarattığı sürtüşme ve çekişmeler, Dünya'nın Güneş çevresindeki bir turunu tamamlama süresi içinde ortaya çıkan kıpırtının, kaynamanın bir bölümünü oluşturuyor sadece.

Bazı ülkelerde dış sömürüye karşı mücadele öne çıkar, kendi doğal kaynaklarına sahip olma, dış ticaretini kontrolu altına alma çabaları yoğunlaşırken, bazı ülkelerde de iç sömürüye karşı direniş şekilleniyor, sömürücü sınıflara karşı mücadele, Orta Amerika ülkelerinde gerilla savaşlarına yol açıyor. Somoza ailesini yıkan Sandinist devrimle, "arka avlusu" daralan ABD kontrgerilla hareketine Honduras topraklarında suni teneffüs yaptırıyor. Orta Doğu, bir yandan İsrail-Filistin, bir yandan İran-Irak çatışmalarının ve bu çatışmalardan tüm bölgeye, hatta Avrupa ve ABD'ye yayılan dalgalanmaların merkezini oluşturuyor. Asya ve Afrika'da, bazı ülkelerde demokrasi, bazı ülkelerde ulusal bağımsızlık, bazı ülkelerde sömürüye, bazı ülkelerde ise ırkçılığa son verme şeklinde biçimlenen amaçlarla dünya'nın genel kıpır kıpırlığına kendi katkılarını ilave ediyor.

"Dünya'daki büyük devinim, daha iyi, daha adil bir dünya ve sömürülmeden insanca yaşama koşullarına kavuşma gibi çok haklı motiflerden alıyor gücünü."

Yer yer tersine akıntılara rastlansa da tüm bu hareket daha iyi, daha adil bir dünya ve sömürülmeden insanca yaşama koşullarına kavuşma gibi çok haklı motiflerden alıyor gücünü. Ama bu amaçlara ulaşılması, kurulu çıkarlarla çelişti için de güçlü bir karşı hareket doğuyor. Sonuç, yıl sonu bilançolarında iç karartıcı rakamlar, tablolar... Eğer herkes, her halk, her sınıf durumuna boyun eğseydi, ya da halklar, uluslar, sınıflar kurtulmak istediğinde çıkarı bozulanlar durumu sineye çekselerdi hiç kan akmayacak ve yıl sonu bilançolarını okuyanlar üzülmeyeceklerdi.

Ortada nesnel bir durum var. Kimsenin üzüntü veya sevincinden etkilenmeyen, kendi amaçlarına varmadan durulmayacak bir hareket var.

Bu global hareketin çıkarlarını büyük tehlikeye soktuğu global bir olgu da var: "Batı" dünyasının çıkarları.

Nükleer tehlikeden kurtuluş mümkün

İnsanlığı en çok meşgul eden bir konu da nükleer tehlike. 1986 yılı nükleer tehlikenin uzaklaştırılması konusunda büyük umutlara sahne oldu. SSCB-ABD ilişkilerinin pek de tatlı gitmediği Ağustos-Eylül aylarından sonra Ekim ayının iki ülke liderinin bir zirve toplantısına sahne olması tüm dünyada bir sürpriz etkisi yarattı. Başlangıçta zirveden pek fazla bir şey beklenmiyordu. Bu yüzden zirveye "mini-zirve" adını verenler bile oldu. Ama görüşmenin bitmesi gereken sürede bitmeyip, verilen bir aradan sonra uzatılması, umutları birdenbire artırdı. Ancak iki liderin son oturumdan ayrılırken yüz ifadeleri umutların gerçekleşmediğini gösteriyordu.

Sovyetler Birliği zirveye çok önemli öneriler getirmişti. Beş yıl içinde stratejik savaş başlıklarının toplamı 6000'e, fırlatıcıların

▲ **ABD'nin arka bahçesi.** Honduras askerleri Nikaragua sınırına yığınak yapıyor.

toplamı 1600'e indirilecekti. On yıl içinde ise tüm nükleer silahlar ortadan kaldırılacaktı. Sovyetler Birliği Avrupa'daki tüm orta menzilli füzelerini çekecekti. Buna karşılık sadece ABD'nin orta menzilli füzelerini geri çekmesiyle yetiniliyor, Fransız ve İngiliz orta menzilli füzelerine ses çıkarılmıyordu. SSCB Asya'daki topraklarında, ABD de kendi ülkesi sınırları içinde yüzer adet orta menzilli füze bulundurabilecekti.

ABD bu koşulları kabul ediyordu etmesine ama kamuoyunda "Yıldız Savaşları" diye bilinen Stratejik Savunma İnsiyatifi (SDI) adını verdiği uzayın silahlandırılmasından asla vazgeçmiyordu. Tüm nükleer füzeler yeryüzünden kalkacak olduktan ve bunun denetiminin her iki ülke tarafından üzerinde anlaşılmış mekanizması kurulduktan sonra acaba ABD niye bir savunma kalkanına lüzum görüyordu? İleri sürdüğü gibi kalkan adı altında sunulan, aslında bir kılıç mıydı?

Gerçekten de SDI ile ABD'nin amaçladığı, tüm ülkeyi bir savunma kalkanıyla koruma paravanası arkasında, sadece stratejik alanları Sovyet füzelerine karşı korumak ve karşı tarafın ikinci, üçüncü vuruş gücü kalmazken kendisinde bu gücü bulundurmaktan başka bir şey değildi. ABD şunları amaçlıyordu:

- Silahlanma harcamalarında "astronomik" rakamlara ulaşmak, kendi ekonomisine canlanma, silah teröristlerine muazzam kârlar sağlarken, Sovyet ekonomisini verimsiz alanlara kaydıracak, kâr'a değil insana yönelik olan sosyalizmin hedeflerine ulaşması geciktirilecekti.
- Eğer Sovyetler Birliği bu yarışta geri kalırsa ABD'nin elinde öyle büyük bir silah bulunacaktı ki, SSCB onun global çıkarlarına boyun eğecek, kapitalizmin devi dünyada her istediğini yapabilecek bir güce ulaşacaktı. Direnmesi ise "galibi olmayan savaş" kavramının SDI ile ortadan kalkmasıyla, SSCB'nin mahvına, savaştan yıkılmış olarak çıksa da muzaffer ABD'nin dünya hegemonyasına yol açacaktı.

Çok büyük umutlara yol açan bir zirve, aynı ölçüde büyük bir düş kırıklığı yaratmıştı dünyada. Ama Amerikan ideologları nükleer silahlardan arınmış bir dünya fikrinin ulaşılabilir bir hedef olmasından, insanlığın bu fikri daha güçle savunmasından tedirgin olmakta gecikmediler. Başkan Nixon zamanının CIA şefi, Başkan Ford zamanının Savunma Bakanı James Schlesinger TIME dergisinde "Nükleer Silahlardan Arınmış Bir Dünya'nın Tehlikesi" konusunda bir yazı yazdı. Daha sonra aynı tema kapitalist dünyanın başka ideologları tarafından tekrarlandı: "Sosyalist ülkeler konvansiyonel silahlarda üstünlüğe sahipler. Nükleer silahların kalkması onların saldırganlığına set vuran barajların yıkılması demek olur." Bundan da hemen etkilenecek olan Batı Avrupa ülkeleriydi elbet. Mesajın ve uyarının kime yapıldığı da böylece çıkıyordu ortaya.

▲ **ABD kurmay heyeti.** *Kartal'ın gücünu Libya'ya göstermekten son derece mutlu.*

Amerikan kartalı pazı gösterirken

İzlanda zirvesinden aylar önce Nisan ayında Amerika "gücünü gösterdi". İngiltere'den kalkan ve havada ikmal yaparak hedeflerine ulaşan uçaklar, 6. Filo'nun Akdeniz'deki uçak gemilerinden kalkan diğer uçaklarla birlikte Libya'nın çeşitli yerlerini bombaladılar. ABD böylece "uluslararası terörün kaynaklarından olan Libya'yı cezalandırmış" oldu. Benzeri bir senaryo Kasım ayında Suriye için tekrarlanacak, ancak terörizmle suçlanan bu ülke bu satırların yazıldığı ana kadar henüz "cezalandırılmış" olmayacaktı.

Libya saldırısından bir süre sonra ABD'nin bu ülkeyi suçlarken ileri sürdüğü iddiaların doğru olmadığı ve dünya kamuoyunu müdahaleye hazırlamak için ABD tarafından uydurulduğu Beyaz Saray basın sözcüsünün bu gerekçeyle istifasıyla ortaya çıktı. ABD'nin önce Libya'ya ardından Suriye'ye yönelmesi, ileri sürdüğü gibi "terörizmi cezalandırma" amacını taşımıyordu aslında. Bu iki ülke Arap dünyasının son radikalleriydiler. Nasır'la başlayan Arap milliyetçi radikalizmi, işe Süveyş Kanalı'nı millileştirmekle başlamış ve Arap ülkelerinde güçlü anti-Amerikan, anti-Siyonist rüzgarların esmesine yol açmıştı. Nasır'ın ölümünden ve Mısır burjuvazisinin güçlenmesiyle Baas'çılığın bu ülkede zayıflamasından sonra Mısır, ABD'ye üs verecek, onunla birlikte askeri tatbikatlar düzenleyecek ölçüde Amerikan yörüngesine girmişti. Irak'daki Saddam rejimi İran'la savaşa tutuşmasından çok önce ABD'ye karşı yumuşamıştı. Şimdi ise İran derdinden başka bir şey düşünemez haldeydi. Ne İsrail için bir tehdit oluşturuyordu ne de Amerika için. Ama Arap halklarının anti-Amerikan heyecanlarını diri tutabilen liderlerden Kaddafi rejimi, ABD'nin canını son derece sıkıyor, Orta Doğu'da kurmak istediği "Amerikan barışının" önündeki bu engelin yıkılması için yoğun çaba harcanıyordu. Daha önce Kaddafi'nin devrilmesi için ülke içinde yararlanılmak istenen bazı güçler yeterince güçlü çıkmamışlardı. Amerika'nın askeri harekatı Libya içindeki güçlere Kaddafi'nin sanıldığı kadar güçlü olmadığını, ve dünyada arkasından ağlayacak yakın dostları bulunmadığını anlatmak istiyordu. Ama daha önemlisi Orta Doğu ve Akdeniz'de yaratılmak istenen ABD hegemonyasına dayanan uluslararası dengenin perçinlenmesiydi. Son olarak da Vietnam'da büyük hezimete uğramış; İran tarafından aşağılanmış; Tahran'daki tiplomatlarını kurtarmaktan aciz olduğu fiyaskoyla biten kurtarma operasyonu ile açığa çıkmış; Lübnan'a burnunu soktuğuna, yüzlerce deniz piyadesinin tek bir bomba ile hayatlarını kaybetmesi sonucu bin pişman olmuş ve sonuç olarak kırılmış "Amerikan gururu"nu onarmak, yıllardır şovenizmle zehirlenmek istenen Amerikan halkına yeni bir uyuşturucu vermek Libya operasyonunun diğer amaçları arasındaydı.

Bir yeni Vietnam mı?

Üstelik "Amerikan gururu" yanıbaşındaki Sandinist iktidara pek bir şey yapamıyordu. Reagan'ın Honduras'ta üslenmiş karşı devrimci "özgürlük savaşçısı kardeşleri" durmadan daha çok para istiyor, ama bu parayı hak edecek bir şey yapamıyorlardı. Serbest seçimler sonucu Nikaragua halkının büyük çoğunluğunun desteğini taşıdığını kanıtlayan Sendinist rejim ABD'nin Avrupa'daki müttefiklerinden bazıları tarafından da destekleniyordu. Üstelik Amerikan Kongresi Amerikan askerlerinin çatışmalara girmemesi konusunda kesin bir tavır koyuyordu. Reagan Kongre'den "kardeşleri için bir yüz milyon dolarcık" koparmıştı ama bu para yeterli değildi. Ve yönetim Kongre yoluyla sağladığı olanaklardan daha genişini bulmak için başka yollar aramaya başladı. Suudi Arabistan ve bazı gerici Arap Emirleri ABD'nin isteği üzerine Nikaragualı, eski So-

Marcos'un tepesinde. ▲ *Filipin, Amerikan güdümlü iktidarlardan kurtulamadı.*

mozist karşı devrimcilere keselerini açtılar.

Bir ABD uçağının Nikaragua toprakları üzerinde düşürülmesi ve sağ olarak ele geçen pilot Hasenfus'un CIA hesabına çalıştığını, görevinin karşı-devrimcilere silah taşımak olduğunu açıklaması üzerine işler daha da karıştı. ABD'deki Reagan muhalefeti sesini daha fazla yükseltti. ABD resmi çevreleri Hasenfus'un beyninin yıkandığını ileri sürerek işin içinden çıkmayı denediler. Ama Batılı basın mensupları karşısında bir basın toplantısında konuşan Hasenfus hiç de "beyni çitilenmişe" benzemiyordu.

ABD, Nikaragua konusunda bir kere daha zor duruma düşecekti bir süre sonra. Tam bir sinema senaryosu gibi tezgahlanmış "İran Bağlantısı" olayı ile Amerikan yönetiminin dünyada "terörizme destek olan" ülkelerden biri olacak saydığı İran'la pazarlık yaptığı ve Lübnan'da Şii yanlısı gruplarca rehin tutulan Amerikalılar'ı kurtarmak için bu ülkeye silah sevkettiği ortaya çıktı. Bu iki yüzlü politika ABD içinde ve onun Avrupa'daki müttefikleri arasında şiddetle eleştirildi. Bu olayın Watergate olayında olduğu gibi büyüyüp büyümeyeceği ve bir başkanın başını yiyip yemeyeceği zamanla anlaşılacak.

Haiti ve de Filipinler

1986 yılında iki diktatör devrildi. Ama onlara tekabül eden diktatörlükler tam olarak devrildi mi? İşte bu kuşkulu.

Önce Haiti diktatörü Duvalier kaçtı. Ülkesinde önü alınamayan kitle hareketleri oluyordu. Ama Duvalier'nin adamları iktidarda duruyorlardı. Silahlı kuvvetlerin başı general Henry Namphy başkanlığında bir Ulusal Konsey (bu konsey kelimesinde bir uğursuzluk var ama ne?) hükümeti kurulmuştu. Hükümetin diğer üyelerini de yine Duvalier'nin sadık yardımcıları olan asker ve siviller oluşturuyordu.

Haiti halkı bu durumu benimsemedi, kitle hareketleri, Duvalier'nin gizli polisine karşı intikam eylemleri sürüp gitti. Ama iktidar hâlâ halkın eline geçmiş değil.

Filipinler'deki süreç de özünde pek farklı olmadı. Yıpranmış Marcos'a uzun zamandır bir alternatif arayan ABD, radikal güçlerin gelişmesinden duyduğu korkuyla CIA hesabına kendisine uzun yıllar hizmet etmiş olan Benigno Aquino'yu iktidara hazırlıyordu. Marcos ABD'nin alternatifini ortadan kaldırarak, yerini korumaya çalıştı. Ama Aquino'nun katli ülkedeki kitle hareketini daha da güçlendirdi.

Marcos seçimlerden güç kazanarak iktidarını koruyacağını umuyordu. Seçimleri kazandığını da ilan etti. Aquino'nun eşi bayan Cory "hile yapıldı" diye ne kadar bağırırsa bağırsın bir şey yapamazdı Marcos'a. Ama diktatör "arkadan hançerleniverdi". ABD'nin gözden çıkardığı hiçbir diktatör uzun zaman iktidarda kalamazdı. Nitekim yakın adamları ve suç ortakları Savunma Bakanı Enrile ile Genel Kurmay Başkanı Ramos isyan ettiler. Marcos kaçtı. Böylece bu iki işbirlikçi halkın gözünde Marcos'u deviren adamlar durumunu yükseltilmek istendi ve yeni hükümet ile ordudaki yerlerini korumaları garantiye bağlanmış oldu. "Ne olur ne olmaz, bayan Aquino'nun elinin kolunun iyice bağlanmasında yarar var"dı.

Benzer bir senaryo Güney Kore için tezgâhlanıyora benziyor. Ama oradaki diktatörün henüz günü dolmuş değil galiba. 1987'de göreceğiz.

Ve Felaketler, felaketler...

Bir yılın muhasebesini yapan basının en sevdiği konulardan birini de o yıl içinde ortaya çıkmış büyük kazalar ve doğal afetler oluşturur. Latin Amerika'daki depremler, bir yanardağ kraterindeki gölden sızan zehirli gazların veya bir sel felaketinin tüm bir kasabayı yok edişi, yangınlar, uçak kazaları... Ama 86'nın en önemli ve uyarıcı iki felaketi SSCB'nin Çernobil nükleer reaktöründeki kaza ile İsviçre'nin Basel kentindeki Sandoz firmasına ait bir fabrikanın yanması ile ortaya çıktı. Çernobil SSCB'de Ukrayna topraklarında büyük bir tehlike yarattı. Radyasyon yüklü su buharı göğe yükselerek bulutlara karıştı ve rüzgârın önüne takılarak Avrupa üzerinde bir "hayalet" gibi dolaştı. Panik, kaderci olmayan, insan sağlığına önem veren tüm Avrupa ülkelerine yayıldı. Çocukları sokağa çıkarmamaktan, süt içilmesini yasaklamaya ve ithal malları üzerinde kesin bir radyasyon kontrolu mekanizması kurmaya kadar uzanan tedbirler alındı.

Çernobil için yine de ucuz atlatılmış bir felaket nitelemesini yapabiliriz. Kazayı kontrol altına almak için yürütülen cansiperane gayret felaketin boyutlarının dayanılmaz ölçülere varmasını engelledi. Bir reaktörde çıkan yangının hemen bitişik alanlarda bulunan diğer reaktörlere geçmesi halinde sonuç çok ürkütücü olabilirdi. Bizde bakıldığı gibi eğer "bir müsibet bin nasihatten yeğ" ise insanlık bir nükleer savaşın bir Çernobil'den beter olacağını artık daha kolay kavrıyorsa kendimizi biraz teselli bulmuş gibi hissedebiliriz.

Sandoz yangını ise daha kısa bir süre önce Kasım ayında oldu ve yangını söndürmek için püskürtülen binlerce ton su Ren nehrine karıştı. Beraberinde zehirli kimyevi maddeleri sürükleyerek. İsviçre'den Almanya'ya, oradan Hollanda'ya geçerek Atlas Okyanusu'na dökülen Ren nehri birkaç gün içinde "öldü". Milyonlarca balık nehir kıyılarına vurdu. Hayatın tekrar başlaması kimbilir ne zaman?

Evet, bir yıl daha bitti. Ama zamanın akışında kesintiler olmadığı gibi olayların akışında da kesintiler yok. Hem henüz hicri yıl bitmedi. Çin takvimine göre de yılbaşına daha çok var. ■

▲ **Haiti Halkı.** *Duvalier'yi kaçmaya zorladılar ama henüz diktatörlük rejimini yıkamadılar.*

Demirel'in Anlamak İstemediği

Nokta dergisinin 7 Aralık 1986 tarihli 48. sayısında, Süleyman Demirel ile yapılmış bir söyleşi yayımlandı. Derginin: "Demokrasi kavramının içeriği konusunda eskisinden çok farklı bir tavrınız var" biçimindeki saptamasını, "Zamanın insana çok şey öğreteceğini inkâr etmiyorum" diye olumlayan Demirel, ekliyor: "Demokrasi inancı, sağ düşüncedeyim diyenlerin, sol düşüncedeyim diyenlerin müştereğidir."

Sonra şöyle sürüyor söyleşi:

Nokta: Siz şunu söyleyebiliyor musunuz: Sizin düşüncelerinize karşıyım ama bunu ifade edebilmeniz için elimden geleni yapacağım?

Demirel: Her zaman söyledim.

Nokta: Kitlenizin bazı şeyleri söylemenize engel olabileceğini söylemiştiniz?

Demirel: Hayır, öyle bir şey söylemedim.

Nokta: Playboy'da çıktı.

Demirel: Hayır, belki eksik geçmiştir. En çok konuşulan mesele, ben demokratım dedikçe, Komünist Partisi kurulmasına taraftar mısınız, hayır değilim, öyleyse nasıl demokratsınız... Nasıl demokrat olmam yani, ben taraftar olmam, sen olursun. Ben de diyorum ki, işte halk, düşüncelerini anlat, halk kabul ederse söylediklerini gel yap. Benim katılmadığım senin istediğin bir şeyi ben niye yapayım? Benim dediğim o; ben Komünist Partisi kurulmasına karşıyım, çünkü komünizme karşıyım. Ha, buna taraftar olanlar varsa, giderler halka düşüncelerini anlatırlar. Ben yine devamlı karşısında olurum, halka derim ki, sakın bunlara inanmayın, niye bu düşüncede olanların ben hizmetinde olayım? Benim düşüncelerim farklı, ama ben bu düşüncede olanların bunları söylemesini gayet normal sayıyorum. Nüansı anlatabildim mi?"

Nüansların önemi yadsınamaz. Ama taş yerinde ağırdır. Nüans da yerinde önemli. Demokrat olmak ya da olmamak sorunu bir nüans sorunu değildir. Bir nitelik sorunudur. Demokrat olup olmamanın bir ölçütü vardır. Demirel'in sözünü: "Nüansı anlatabiliyor muyum?" diye noktalaması üzerine **Nokta** muhabiri efendilik etmeyip de: "Çok iyi anlatıyorsunuz. Peki ama, ya 141-142 karşısındaki tutumunuz?" diye sürdürseydi, Demirel: "Demem o deme değil, Karagözüm!" anlamına gelmeyen bir yanıt verebilir miydi acaba?

Duymak istemeyenden kötü sağır olmazmış. Demirel, ormanı değil, ağaçları, üstelik yalnızca gölgesinde oturabileceği ağaçları görmek istiyor. Demokratik ölçüt sorununun bir nüans sorunu olmadığını anlamak istemiyor. Salt keyfi bir isteksizlik olmasa gerek bu. Belki de bir kendini koruma içgüdüsü söz konusudur. Demirel'in simgelediği demokrasi anlayışının, gerçeklikte demokrasiden çok uzak olduğunun ortaya çıkması korkusu söz konusudur, belki de.

"Ben Komünist Partisi kurulmasına karşıyım, çünkü komünizme karşıyım." kanıtlaması buna dayanıyor Demirel'in. Komünizme karşı olmanın bir şey, ama Komünist Parti kurulmasına karşı olmanın bir başka şey olduğunu anlamak istemiyor. Demokrat olmakla olmamak arasındaki çizginin tam da buradan geçtiğini görmek istemiyor. **Bir demokrat, komünizme karşı olabilir. Ama Komünist Partisi'nin kurulmasına karşı olan biri, demokrat olamaz.** Komünist Partisi'nin kurulmasına karşı olmamak, onun kurulmasını istemek anlamına da gelmez. Komünizme karşı olan bir demokrat, Komünist Partisi'nin kurulmasından elbette mutluluk duymaz. Ne ki, "sizin düşüncelerinize karşıyım, ama bunu ifade edebilmeniz için elimden geleni yapacağım" demenin yeri de, işte burasıdır. Yoksa olur olmaz yerlerde "her zaman söylemek", Nasreddin Hoca'nın, evde dikiş dikerken düşürdüğü iğneyi, dışarısı daha aydınlık diye, sokak kapısının önünde aramasına benzer.

Demokrasi düşmanı bellenen akımları yasaklamak, demokrasiyi korumaz, sakatlar. Komünist olmayan bir demokrat, komünizmi demokrasi düşmanı belleyebilir. Ama onun propaganda ve örgütlenmesini yasaklamayı aklından bile geçiremez. Aklından geçirmek şöyle dursun, "ben demokratım" demeye meraklı biri, tam da bu yasaklamayı getiren ve nesebi son derece sahih o ünlü 141-142 çiftinin sağlığına bir de duacı olmaya kalkarsa, o zaman "en çok konuşulan mesele, ben demokratım dedikçe, Komünist Partisi kurulmasına taraftar mısınız, hayır değilim, öyleyse nasıl demokratsınız..." olur.

Nüansı anlatabildim mi? ■

Tosun Kaya

Resmi Bir Rambo Hikâyesi

ABD sözcüleri "İran ile asla görüşme masasına oturmayız" dediler. Ayrıca İran'a silah ambargosu da kondu. Ancak İran'ın elinde Amerikalı rehineler var. Bunların kurtarılması ABD Başkanı'na büyük prestij sağlayacak. Bunun üzerine Beyaz Saray'ın bodrum katında Başkan'ın adamları toplanıyor ve büyük bir operasyonu başlatıyorlar: Kurtarma Projesi. Önce McFarlane de dahil olmak üzere 5 Amerikan hükümet görevlisi gizlice Tahran'a uçup hediyeler götürüyorlar. Ronald Reagan imzalı bir İncil gibi sembolik hediyelerin haricinde, turpun asıl büyüğü torbada. Amerika, rehinelere karşı silah öneriyor. İran'ın silaha ihtiyacı var, evet diyor. İran'a gönderilecek silahlar, CIA tarafından gizlice ordu depolarından çekiliyor. Bir kısım silahların ise İsrail ve İtalya'dan ve belki de Türkiye'deki depolardan elde edildiği anlaşılıyor. Böylece silah ihracatı konusundaki kanunlar da çiğneniyor.

Burada ABD Başkanı'nın Time dergisine verdiği demeçte "ulusal kahraman" olarak nitelediği Yarbay North'u biraz ayrıntılı görelim. Deniz Kuvvetleri'nden Yarbay Oliver L. North Jr., Ulusal Güvenlik Konseyi'nin siyasi-askeri işler yönetmen yardımcısı. Kurtarma Projesi'nin başına geçirilmiş. Doğru dürüst bir resmi bulunmayan kahramanımız, Beyaz Saray'ın bodrum katlarında gizli saklı yaşıyor. Kıyafet değiştiriyor, çeşit çeşit peruk kullanıyor, sahte pasaportlar taşıyor. Çevirdiği ilk iş değil bu. Nikaragua'daki kontralara Amerikan yardımının her daim sürmesini sağlayan adam. Nikaragua'da yakalanan CIA görevlisi Hasenfus'un çeşitli kereler North'un Beyaz Saray'daki özel bürosuna telefon ettiği iddia ediliyor. Kendisini "Nikaragua'nın ABD tarafından işgalinin ileri adamı" olarak tanıtıyor. Ayrıca Grenada'nın işgali sırasında North'un bürosu Beyaz Saray'ın "sinir merkezi" olarak kullanılmış. Achille Lauro olayı ve Libya bombardımanında da beyin takımından.

Geçmişi de çok ilginç. 43 yaşında, evli, 4 çocuklu. Askeri okul mezunu. Vietnam'da savaşıp Gümüş Yıldız ve iki tane de Mor Yürek nişanı almış. Bir ara Quantico'da karşı-devrimcilik dersleri verirken sınıfta heyecanlanıp sıranın üzerine fırlamış ve makineli tüfekle öğrencileri taramış. Bereket tüfek kuru sıkı kurşunla doluymuş.

Her neyse, gelelim hikayemize... North ve arkadaşlarının toparladığı silahlar CIA'nın ayarladığı bir kargo uçağıyla gönderiliyor, hatta uçak İran'a vardığında Rafsancani, konuşmamaları için alan hava kontrolörlerini tutuklatıyor. Karşılığında üç rehine serbest bırakılıyor. Buraya kadar iyi.

▲ *Rambo North'un patronu. İyi işler çevirdi ama herkes aynı fikirde değil.*

Ama tam o sırada bir Lübnan gazetesi dilini tutamayıp bu olaydan bahsediyor, ve Amerikan basını da uyanıyor. Ondan sonra da cayırtı kopuyor. Olay ikinci bir Watergate'e benzetiliyor. Kongre ayağa kalkıyor, Poindexter ve North istifa ediyorlar. Dışişleri Bakanı Shultz alınmış bir tavırla olayı bilmediğini açıklıyor, ama sonra Reagan'ı sonuna kadar desteklediğini bildiriyor. Beyaz Saray Başdanışmanı Donald Reagan "bilmiyordum" diyor, ama kimseyi inandıramıyor. Başkan Reagan olayı bilip bilmediği konusunda kekelemeye başlıyor. Derken işler daha da karışıyor, çünkü İran'a gizli silah satışından alınan paranın Nikaragua'daki kontralara aktarıldığı ortaya çıkıyor. Sonunda, Reagan da yapılan işin "hatalı" olduğunu kabul etmek zorunda kalıyor. Amerikan yönetiminde her şey duruyor: Ne silahsızlanma görüşmeleri, ne Gorbaçov. Varsa yoksa bu yeni "skandal!"

Bu senaryodan çıkan kıssadan hisse, Amerikan basınının deyimleriyle, Beyaz Saray'ın "hükümete aldırış etmemesi", "politikayı bir çeşit serbest girişimle yürütmesi", "bodrum katında çalışan kovboyların Kongre'nin sorumluluğu kuralı ile alay etmesi"," politikada yasama ve yürütme organlarının işbirliği yapması ilkesinin çiğnenmesi", ve belki de en fazla "gizlilik ve yasa dışı eyleme başvurulması".

Ama bu yeni bir şey değil ki! Beyaz Saray'ın ve kovboy başı Ronald Reagan'ın, Amerika'nın "çıkarlarını savunmak için", Rambo misali silahlarını kuşanıp uluslararası teröre sık sık başvurduğu herkes tarafından biliniyor ve tekrar tekrar belirtiliyor. Üstelik Reagan çoğu işlerinde aynı adamları, örneğin Albay North'u kullanıyor. Ama bu kez Amerikan basını ve politikacıları olayı iyice ele aldılar ve bazı kişilerin başını istediler. Belki de aldılar ve alacaklar.

Demek ki Beyaz Saray'a yakın çıkar çevrelerinde bir huzursuzluk var. Belki Reagan birilerinin kuyruğuna bastı bu kez. Rehineler için İran'a gizli silah satışından alınan paranın Nikaragua'daki kontralara devredilmesi, "İsviçre'deki banka hesabına varana kadar bütün ayrıntılarıyla tam bir resmi Rambo senaryosu. Ama bu senaryonun bu kadar ortaya çıkarılması neden? ■

Doç.Dr.
M.Yavuz Sabuncu

1986'DA OLANLAR

Seçimler öncesinde bazı çevreler, seçimlerin demokrasiye "dönüş" anlamına gelmeyeceğini, ülkenin bir "demokrasiye geçiş" dönemine gereksinmesi olduğunu vurgulamaya başladılar.

1986 yılının iç siyasal olaylarını değerlendirirken, soruna öncelikle ülkemizde demokrasinin gelişimi açısından bakmak yerinde olacak. Bunun için biraz gerilere gitmeliyiz. Hatırlanacağı gibi 12 Eylül'den itibaren Milli Güvenlik Kurulu yeni bir anayasa hazırlandıktan sonra demokratik bir düzene dönüleceğini sık sık belirtmeye özen göstermişti. Bu dönemde yapılan her şey de demokrasi adına yapılmıştı. Sonra tartışılacak yönleri de olsa, bir anayasa hazırlandı ve seçimlere gidildi. Tam seçimler öncesinde bazı çevreler -özellikle iktidara gelmesi beklenen MDP- seçimlerin demokrasiye "dönüş" anlamına gelmeyeceğini, ülkenin bir "demokrasiye geçiş" dönemine gereksinimi olduğunu vurgulamaya başladılar. Söylenmek istenen, demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla işleyişe kavuşmasının seçimlerden sonra başlayacak bir süreç içinde gerçekleşeceği, bu nedenle -bitiş tarihi belli olmayan- bu dönem içinde mevcut kısıtlamaların süreceğiydi. Bu ise MGK'nın devlet ve toplum yaşamını yer yer anayasa ile bile çelişen ölçüde "zabt-u rapt" altına alan düzenlemelerinin korunacağının açık bir ifadesiydi. Ama seçim sonuçları umulandan farklı oldu. Seçimleri ANAP'ın kazanması sandıktan çıkan "liberal iktidarın" "demokrasiye geçiş"i çabuklaştıracağı, kendine oylarla verilen bu "misyon"u gözardı edemeyeceği ümidini doğurdu. Böyle bir tutumun parlamento dışı partilerin de desteğini sağlayarak genel olarak "sivil" iktidarın güçlenmesi anlamına geleceği ve hükümetin hareket alanını genişleteceği de söylenebilirdi, ama ANAP'ın böyle düşünmediği hemen belli oldu. Meclis'in "iyi seçilmiş" bir parlamento, hükümetin de "müeddep" bir organ olduğu kısa zamanda ortaya çıktı. Giderek "demokrasiye geçiş" söylemi de terkedildi. Çünkü artık "demokrasi"ye dönülmüştü. Bundan fazlasını istemek "münafıklık" olup, "12 Eylül öncesine dönüşü istemek" demekti. Bu sav, haklar ve özgürlükler alanında varolan sınırlamaların aynen korunmasını meşru kıldığı gibi, mevcudun ötesine gitmeye de adeta cevaz veriyordu. "Mevcut" demokrasiyi daha "iyi" işletebilmek ve "huzur ve güven ortamı"nı daha iyi "koruyup, kollamak" için 1986'da kısaca "Muzır Yasası" denen yasa; Sinema ve Video Eserleri Yasası ile polisin yetkilerini genişleten yasalar çıkartıldı; idam cezasına karşı çıkan doktorlar mahkemeye verildi; işkence olayları örtbas edildi; güvenlik soruşturmaları sürdürüldü; MEGSB, öğrencileri fişlemeye karar verdi; Siyasi Partiler Yasası değiştirildi; öğrenci derneklerinin kurulması önlenmeye çalışıldı; miting ve toplantılar ertelenip, yapılabilenler videoya kaydedildi.

"Pek çok iddia ortaya atıldı, Şahinkaya olayı gibi bazıları Meclis'e kadar da geldi. Ne var ki, korkular, tabular ve parti disiplini bu iddiaların araştırılmasına olanak vermedi."

▲ *Özal. Hükümet "müeddep".*

Demokrasi adına iyi şeyler de oldu 1986'da. Bunların önemli bir kısmını 1985 Aralık ayında Türkiye'yi Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonuna şikayet eden ülkelerle varılan "dostane çözüm"e borçluyuz. 1986 yılı içinde insan hakları konusunda komisyona üç tane rapor veren ülkemizde, yine bu yıl içinde Barış Derneği sanıkları tahliye edildiler, "aydınlar" beraat ettiler, sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulanan illerin sayıları azaltıldı. Dahası bazı siyasal tutukluların da hapisten çıkmasına imkân veren bir İnfaz Yasası değişikliği yapıldı. Nihayet Türkiye'nin Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi dönem başkanlığını devralmasına göz yumulması ile Türkiye'nin -fiilen pek öyle sayılmasa bile- "resmen ve hukuken" demokratik bir ülke olduğu tescil edilmiş oldu. Daha doğrusu bize öyle söylendi.

1986 yılı anayasa tartışmalarının da sürdüğü bir yıl oldu. Sahneye önce DYP bir "milli mutabakat anayasası" önerisiyle çıktı. DSP bunu desteklerken, SHP'nin ne dediği pek belli olmadı. Sonra "en büyük işçi örgütü" Türk-İş anayasanın bazı hükümlerinin değişmesi gerektiği yolunda minik bir kampanya yaptı. Çeşitli kuruluş ve kişiler fırsatını buldukça anayasanın değiştirilmesi gerektiğini söylediler. Sonunda herkes anayasaların "değişmez" nesneler olmadığını kabul etti ama, anayasa 1986 yılında da delinmedi. Ancak, bazı noktalardan su aldığını söylemek de yanlış sayılmaz. "Ne ümitlerle" getirilen ünlü 84. madde etrafındaki tartışma, iktidar partisinin tutumu sayesinde bir hayli cıvıklaşarak yıl boyu sürdü. Ama milletvekilleri parti kurup, parti kapatıp, parti değiştirmeye devam ettiler. Tabii İsmail Özdağlar hariç. Çünkü o Şubat ayında iki yıl hapse mahkum olduktan sonra 84. maddenin de yardımıyla parlamentodan ayrılmak zorunda kalmıştı.

Anayasa'nın delineyazan ikinci düzenlemesi ise Geçici 4. Madde oldu. Demirel ve Ecevit tarafından özellikle seçim döneminde hiçe sayılan Geçici 4. Madde yasakları, haklarında düzinelerle dava açılmış da olsa, bu iki "eski" siyasetçi sayesinde etkisiz kaldı. Fi-

▲ *Demirel-Ecevit. 4. Madde delik.* ▼

▲ **Şahinkaya.** *İddiaların araştırılması "devlet raconu"na ters düşüyor olmalı.*

ili duruma hukukilik kazandırmak için DYP-SHP ortaklığıyla bir anayasa değişikliği önergesi de hazırlandı. Ama bu "delme" teşebbüsünün hemen sonuç vereceğine pek kimse inanmıyor, zaten birincil amaç da öncelikle başbakanı ve iktidar partisini tavır almaya zorlayarak köşeye sıkıştırmak.

Yılın "büyük" siyasi olaylarının bir kısmını da yolsuzluk iddiaları oluşturdu. Pek çok iddia ortaya atıldı, Şahinkaya olayı gibi bazıları Meclis'e kadar da geldi. Ne var ki, korkular, tabular ve parti disiplini bu iddiaların araştırılmasına olanak vermedi. Yolsuzluk iddialarının ayyuka çıkması açısından Türkiye demokratik ülkelere benziyor aslında, ama bunların araştırılması "devlet raconu"na ters düşüyor olmalı ki, ülkemizde pek başvurulmayan bir yol. İktidarlar değişse bile "hesap sormama" geleneği değişmiyor.

1986 yılının son ayına "geleneksel" irtica tartışması ile girildi. "Atatürk ilke ve inkılaplarının yılmaz bekçileri" ile "Atatürk ilke ve inkalıplarının hınzır düşmanları" bir kez daha karşı karşıya geldiler. Bazı kimseler, 12 Eylül'den sonra "sola karşı baraj" olarak desteklenen ve devletçe tanımlanan "Atatürkçü İslamiyet" yerine kendi İslami anlayışlarını savunmaya hız verince, birdenbire mürteci durumuna düşüverdiler. Böyle olunca da "devletin temeline dinamit koyan, iç ve dış mihraklarca desteklenen" tüm aşırılar gibi, onların da-"tenkil" değilse bile-mutlaka "tedip" edilmeleri gerekiyordu. Sonuç küçük çaplı bir anti-mürteci "operasyon" oldu. Bu arada dikkati çeken bir husus da, "irtica"dan şikayet eden bazı çevrelerin bu alanda 12 Eylül döneminde yapılanların tartışmasına pek girmek istememeleri oldu. İrticanın faturasını "oy kaygılarına" ve "seçimle sistem"e çıkarmaya kalkanlar, bu dönemin temsil ettiği "toplumsal" tutuculuğa da hiç değinmediler.

Bu tartışmanın Başbakan Özal'ı "zinde güçler" karşısında zor durumda bırakması ve birkaç "mürteci"nin tutuklanması dışında bir sonuç doğurmayacağı kuşkusuz. Dahası her konuda göstermediği "sivil" cesareti bu konuda gösteren Özal'ın, "dini bütün" seçmenler nezdinde itibar sağlayacağı bile söylenebilir.

1986 yılının en önemli iç olayı -Doğu Anadolu'daki çatışmalar sayılmazsa- herhalde ara seçimlerdi. Lafı uzatmaya gerek yok. Seçimleri Demirel kazandı, SHP ise kaybetti. Ecevit, sosyal demokrat denen kesimde yerini alabilecek sürükleyici bir kişinin henüz olmadığını, Demirel ise Türkiye'deki rejimin kendisini bir kenara itemeyeceğini ispat etti. Böylece ülkemizdeki rejimin önemli bir açmazı açıkça ortaya çıkmış oldu: İlk genel seçimleri muhtemelen kazanacak olan Demirel sisteme nasıl entegre edilecek? Girişimler başladı, sermaye ufak ufak batan gemiyi terkediyor ama, "etkili ve yetkili" diğer iç ve dış çevreler düzeyinde bu konuda sistemli bir arayış henüz yok gibi. Çünkü daha seçimlere iki yıl var ve ufukta bir "sol" iktidar alternatifi de görünmüyor. Gene de 1987 ve 1988 yılları bu sorunun cevabının araştırılmasıyla geçecek. ■

▼**1986 yılının en önemli iç olayı.**
-Doğu Anadolu'daki çatışmalar sayılmazsa- herhalde ara seçimlerdi.

TÜRKİYE'DE DİN-DEVLET İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Rejimin kitleleri depolitize etme özlem ve gayretlerine en iyi cevap veren araçlardan biri dindir, dincilik dalgasının yükselmesidir.

Eylül ara seçim kampanyası sürerken eski CHP Genel Başkanı B. Ecevit ünlü kahve toplantılarından birinde şu mealde bir söz ettiydi: "Din konusunda en tavizkâr tutumlar hep ara rejim dönemlerinde görülmüştür."

Doğru.

Nitekim B. Ecevit'e de "En Büyük Allah!"ı keşfettiren en son ara rejimdir. Seçim nutku atma saatini ezan vaktine rastdüşürerek halkın inanç ve duygularına saygıyı vurgulamanın politik erdemine de Sayın Ecevit aynı ara rejim döneminde daha çok değer verir olmuştur.

Bununla ne halkın inanç ve duyguları üzerine, ne de halkın inanç ve duygularına saygının türleri üzerine yorum getirmek istiyorum. İleri süreceğim görüşler adı epeydir "demokrasiye geçiş dönemi"ne çıkan en son ara rejimin dinle ilgili tutum ve uygulamaları ardındaki saikler üzerine olacak.

Din konusunda B. Ecevit'in değindiği tutumun, genelde, ara rejimlerin -bu arada en son ara rejimin de - özel ihtiyaçları ve icaplarıyla yakından uyum içinde olduğu doğru; ama şu olguyu da gözden uzak tutmamak gerekiyor: Türkiye'de rejim -burjuva iktidarı-946'dan başlayarak dine, dinci akımlara karşı gittikçe yumuşayan, çizdiği zikzaklara rağmen esas doğrultusundan şaşmayan bir tutum geliştirdi. Bu tutumun gelişim sürecini sadece belli nirengi noktalarına değinerek, çok kısaca şöyle özetleyebiliriz:

"İleri süreceğim görüşler, adı epeydir 'demokrasiye geçiş dönemi'ne çıkan en son ara rejimin dinle ilgili tutum ve uygulamaları ardındaki saikler üzerine olacak."

Bir başbakana doğru!

46-50 arasında siyasi çevrelerde ve basında büyük gürültü koparan Ticani hareketi yerel düzeyde CHP yanlısı eğilimler taşıyordu ve el altından himaye gördüğü oluyordu. 1950'den önce 27 yıllık CHP iktidarının son başbakanı, mollalığı ve dindarlığı ile maruf Şemsettin Günaltay'dı; CHP'nin o dönemdeki hızlı Atatürkçülerinden gelen şiddetli tepkiye rağmen ısrarla o göreve atanmıştı. 50'den sonra DP Arapça ezanı getirdi, DP'li politikacılar hacı-hoca-şıh takımıyla iyi ilişkileri oy mekanizmasının ana eksenlerinden biri yaptılar. 27 Mayıs ertesinde Arapça ezana dokunulmaması ilerici çevrelerde şaşkınlık ve hayal kırıklığı yarattı. 27 Mayıs ertesi ilk TBMM'nin Başkanı da "dini bütün" çevrelerin gözbebeği Ferruh Bozbeyli'ydi. Aradan birkaç yıl geçmeden 65'te AP milletvekillerinin oylarıyla Cumhurbaşkanı seçilen 27 Mayısçı Cevdet Sunay'ın görev yemininde hiç beklenmezken "Allaha niyaz" bölümü yer alıyordu. 12 Mart'tan ancak iki yıl sonra, o iki yılı yurt dışında ikametle geçiren, "dinci"likten kapatılmış Nizam Partisi'nin Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın kurduğu MSP hızla gelişti, 73 Genel seçiminde hükümet ortağı olacak kadar "yukardan onaylı" politik meşruiyete mazhar oldu. Daha sonraki Milli Cephe hükümetlerinde de onsuz yapılamadı. Nihayet 12 Eylül'den sonra herkes 12 Eylül arifesinin ünlü MSP Konya mitinginden ötürü Erbakan ve çevresinin başına neler geleceğini merakla beklerken hiçbir şey olmadığı gibi, hattâ, bir zamanlar Yön Dergisi'nin üne kavuşturduğu "takunyalı biraderler"den 77 genel seçiminde MSP adayı işveren sendikası yöneticisinin, büyük bir bölümü MSP militanı ya da sempatizanı olan yakın çevresiyle birlikte, tarikat ilişkilerinin içinde cirit attığı Aydınlar Ocağı mihrakının açık ve aktif desteğiyle, önce askeri yönetimin Başbakan Yardımcısı, ardından da özel müsaade ile katıldığı, "özel koşullar"ı ağır basan bir seçimde tek başına çoğunluğa dayalı Başbakan olduğu günler geldi.

Üç tesbit

Görüldüğü gibi çizgi hep yukarı doğru tırmanıyor. Bu olguyu "İrtica gittikçe azıyor!" türünden yüzeysel açıklamaların ötesinde yeterince açıklığa kavuşturabilmek için de önce şu üç tespitten yola çıkmamız gerekiyor:

Birincisi, ülkenin genel kapitalistleşme süreci ilerledikçe burjuvazinin kendine güveninin artmasıyla rejim, özellikle 50'den sonra, kitlelerde dine bağlılık olgusuna ve o bağlılığın her türden tezahürüne "irtica" diye cephe almadan geleceğine güvenle bakabilir hale geliyor. "İrtica", burjuvazi için politik bir tehlike, rejimin korkulu rüyası olmaktan çıkıyor.

İkincisi, kapitalizmin gelişmesi daha önce dinci çevrelerin ve akımların kapalı av alanı taşrada sermaye hareketlerini giderek artan bir hızla Cumhuriyet'in genel ekonomik-sosyal yapısıyla bütünleştirmeye yöneliyor. Dinci tutum ve akımların ardında yatan ekonomik-toplumsal atılımcı hırslar, yerel ve ulusal etkinlik arayışları için TC'nin anayasal çerçevesinde, rejimin temel toplumsal tercihleri doğrultusunda tatmin olma yolu açılıyor. Birliktelikler, bütünleşme hedefine yönelik rekabetçi çatışmaların ve gittikçe yüzeysellesen ideolojik yol ayrımlarının ötesinde, ayrılıkların önüne geçmeye başlıyor.

Ve yine aynı sürecin bir ürünü olarak, **üçüncüsü**, işçi sınıfı politika sahnesinde varlığını ve ağırlığını duyurmaya koyuluyor. Onunla birlikte diğer emekçi kesimlerin, çok geçmeden demokrasi güçlerinin tabanında yer alacak tüm unsurların ekonomik-demokratik talepleriyle politik tercihleri toplumun gündeminde gittikçe-ve şaşılacak bir hızla-ağırlık kazanıyor.

İktidar-din ilişkisinin gelişimine bu üç gözlemin ışığında baktığımızda ne görüyoruz?

Özellikle üçüncü olgu ortaya çıkıp gitgide belirdikçe burjuva rejimle-ve onun tüm kurumlarıyla-dinci çevreler, akımlar arasında ortak paydalar ve bir tür kader birliği anlayışı süreç boyunca etkinliğini artırmaktan öne çıkıyor. Emperyalizme bağımlılık ilişkisi içinde gelişen kapitalizmin nimetlerini muhafaza ve ufukta beliren tehlikeden sakınma gereği kendini dayatıyor. Cumhuriyetçi burjuvazi dinin **kitleler için taşıdığı önemi** daha açık yüreklilikle kavrarken, dinci çevreler de merkezi politik otoritenin düzenleyici, denetleyici işlevinin aksamadan sürmesine ve kriz anlarında tahkimine ne denli muhtaç olduklarının farkına varıyorlar. Sonuçta, teorik olarak dünya görüşü irtica ile hiç bağdaşmayan cumhuriyetçi burjuvazi ile, teorik olarak Cumhuriyet-yıkıcılığını misyon edinmiş "irtica", cumhuriyeti ortak sınıf

çıkarları temelinde yönlendirmede ve "koruma"da birleşiyorlar.

Cumhuriyet tarihinin en yüksek faiz oranlarını belirleyen yönetimin Cumhuriyet tarihinin en ara rejiminde, yine Cumhuriyet tarihinin en "dinci" ekibinin elinde olması -ve o ekibin ülkenin geleneksel "zinde güçleri" ile her alanda pekâlâ uyum içinde iş görüyor olması- bu olgunun en çarpıcı simgesidir.

Türkiye'de ilerici çevreler bu çok-yönlü **gelişimi**, genellikle düşüncelerini belirleyen kalıplarla pek bağdaştıramamışlardır; o yüzden de, genellikle, öteden beri **politikacıların** din konusundaki "taviz"lerinden, bu tavizlerin taşıdığı tehlikelerden ve tehlikelere bigâne kalınmasından şikâyetçi olmuşlardır. Ne var ki, son kırk yılın tecrübesinden de belli, ilerici çevreler şikâyetlerinin giderilmesi yönünde öngördükleri siyasetler ve merciler konusunda muhataplarını hep şaşıragelmişlerdir. Onun için de ülkeyi ve toplumu yönetme/yönlendirme yetkisinin politikacılar hakkında hiç de iyi şeyler düşünmeyen "zinde" ellerde yoğunlaştığı dönemlerde -özellikle de bu son dönemde- olup bitenler karşısında hep hüsrana uğramışlardır.

Oysa soruna yaklaşımda öncelikle kavranması gereken esas nokta şudur: Dinle ilişkili söz konusu tutum, yukarda ana çizgileriyle belirtilen gözlemlerden anlaşılacağı gibi, aslında ne kitlelerin inanç ve duygularına çok partili demokratik düzenin sözde yerleşmesi oranında artagelen "saygı"dan, ne de "gerici baskılara taviz"den kaynaklanıyor. Sorun bir **yönetim** sorunu. Toplumu zaptü rapt altında tutma, geleceği teminata bağlama sorunu. Bir başka deyişle, söz konusu olgu kitlelerden gelen bir talebin karşılanması ya da burjuvazinin sınıfsal iktidar konumundan ne denli soyutlanabileceği meşkuk "gerici baskılar"a **taviz** verilmesi değil. Kitlelerin hiç de karşılanmayan daha nice toplumsal-demokratik talepleri var. Maddi temelinden soyutlanmış "gerici baskılar"a taviz verilmemesi hâlinde kıyamet kopmayacağı da biliniyor. Hem şu da pekâlâ biliniyor: Türkiye'de meselâ açıktan açığa "şeriatçı" siyasi akımların müşterisi belli bir düşük oranın üstüne hemen hiç çıkmıyor. Doğrudan doğruya **din** adına gerici taleplere taviz politikası fazla para etmiyor. Bu demektir ki toplumsal/ekonomik yapı öylesi "gerici baskılar"ı kendiliğinden üretmiyor. Zorlamalarla belli bir sınırı aşmaları halinde de üzerlerine kararlılıkla gidileceğinden, gereken zecri tedbirlerin alınacağından şüphesi olan mı var? Dolayısıyla burda negatif ya da pasif bir tutum -aşağıdan yukarı etki yapan bir olgu karşısında tavır belirleme- değil, pozitif ya da aktif bir tutum -yukardan aşağı uygulanmasına özen gösterilen bir politika- söz konusu.

Laiklik anlayışı

Bu politika ve getirdiği sonuçlar cumhuriyetçi burjuvazinin baştan beri sürdüregeldiği **laiklik anlayışı** ile sıkı sıkıya bağıntılıdır.

Laiklik denilen şey, özünde, din işlerinin devlet işlerinden **kuru kuruya** ayrılması değildir. Çünkü din "Allah'la kul arasında bir ilişki" değildir. Din, bilimsel olarak, ve temelde, **toplumla birey arasında** bir ilişkidir. O ilişki devleti doğrudan ilgilendirir. O ilişkinin içeriğini tayinde, yönünü belirlemede devletin tutumu devletin yapısına, devleti işleten rejimin karakterine bağlıdır. (Bunlar hep bilinen şeyler, ama yine de tekrarlamakta yarar var.) Bu açıdan bakınca **laik** devlet doğrudan doğruya **özgür birey** ve **demokratik toplum** kavramlarına dayanır. Tarihi olarak da, evrensel düzeyde, laiklik anlayışının ve pratiğinin belirip kök salması, yaygınlaşması bireyin özgürleşme, toplumun demokratikleşme sürecinin ayrılmaz parçasıdır.

Laik devlet dini öyle kuru kuruya değil, özgür birey ve demokratik toplum kavramlarına somut işlerlik ve toplumsal gerçeklik sağlayacak bir içerikte **devlet işlerinden ayırır.** Ondan sonra da bireylerin din, mezhep ya da tarikat bağlarına, ibadet biçimlerine, "yabancı din" propagandası yapıp yapmadıklarına ya da kuran kursu açıp açmadıklarına, vb. karışmaz. Bu anlamda laik normlara Türkiye'de devlet, makyavelist yanı ağır basan politik saiklerle de olsa, daha yeni yeni yaklaşır gibi oluyor. Ne ki laik devlet din işlerini devletin işlerinden ayırdıktan sonra, dini, bireyler üzerinde toplumsal ve dolaylı politik baskıcı işlevini sürdürmekte serbest de bırakmaz. Din sorununu, kâğıt üzerinde değil, somut gerçeklikte bireyin özgür seçimine bırakacak toplumsal/politik koşulları yaratmaya bakar. Türkiye'de devlet bu anlamda hiçbir zaman laik olmadı. Buna yapısı müsait değildi.

Türkiye'de burjuva devlet ilk baştan itibaren gerçekten demokratik bir toplum yapısını hedeflemedi. Böylesi bir oluşumu engellemek, yolundan saptırmak, tökezletmek, yozlaştırmak, sakatlamak için elinden geleni geri komadı. Bütün Cumhuriyet tarihi, burjuvazinin sonuçta bütün toplumla birlikte **kendi** politik gelişimini de köstekleyen, dumura uğratan, açmazlarla yüz yüze bırakan bu tür tutum ve siyasetlerinin tarihidir. Bunda belirleyici olan, hiç şüphesiz, burjuvazinin Türkiye'ye özgül maddi varoluş ve gelişme koşullarıdır.

İllüstrasyon ● Uğurcan Ataoğlu

Cumhuriyet'in ilk başlarında burjuvazi feodal ideolojiye ve o ideolojiye bağlı saltanat, halifelik gibi politik kurumlar özlemine, gerici sadakat bağlarına karşı kararlı ve ısrarlı bir mücadele yürüttü. Bu bağlamda dini devlet işlerine karıştırmamaya özen gösterdi. Ama bu bir **politik** iktidar mücadelesiydi, mücadelenin içeriği ve koşulları, somutta, bireyin ve toplumun özgürleşmesini, demokratikleşmeyi hedefleyen radikal bir toplumsal yeniden yapılanmayı öngörmüyordu; tersine, toplumu burjuvazinin mevcut ve gelecek sınıf çıkarları çizgisinde tepeden inme yöntemler ve emrivakilerle mevcut yapılanma içinde biçimlendirme, gütme, yönlendirme söz konusuydu. Bu durumda rejimin laiklik anlayışının kapsamı mevcut toplumsal ilişkiler çerçevesinde burjuvazinin çıkarlarının koyduğu sınırların ötesine varmadı. Dönemin laiklik uygulamaları da, bir yandan kitleler üzerinde bir tür ek politik baskı unsuru oluştururken, öte yandan dini ideolojinin ve dinci çevrelerin aynı kitleler üzerinde baskıcı işlevine temelden, kalıcı darbe indirmedi. Kemalist rejimin politik iktidara ilişkin ittifaklar politikası, tıpkı toprak reformu sorununda olduğu gibi, buna elvermezdi. Radikal dinci çevrelerin ve kitlelerde dine bağlılık ol-

"Bütün Cumhuriyet tarihi, burjuvazinin sonuçta bütün toplumla birlikte kendi politik gelişimini de köstekleyen, dumura uğratan, açmazlarla yüz yüze bırakan; demokratik toplum yapısını engelleme, yozlaştırma ve bu türden tutum ve siyasetlerinin tarihidir."

gusundan yararlanmaya kalkan politik ihtirasların iktidar kavgasında yenilgiyi sineye çekmeye zorlanmalarıyla yetinildi. Dinin gönülleri ve bilinçleri bağlayan kalıcı etkinliğine ve o etkinliğe yataklık eden toplumsal ilişkilere ilişilmedi. Dolayısıyle din, kitlelerde dine bağlılığın en ufak, doğal emaresi karşısında "İrtica hortluyor!" diye kıyametler koparıldığı en tepeden inmeci, radikal, baskıcı laik uygulama dönemlerinde dahi (Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin inşaasının sürdüğü, dünya çapında sınıf mücadelesinin Avrupa'da büyük çalkantılar doğurduğu yıllarda) birey ve toplum üzerinde sosyal ve dolaylı politik baskı unsuru, geri plânda etkin bir sınıf mücadelesi aracı olma işlevini korudu.

> **"(Devlet) din sorununu, kâğıt üzerinde değil, somut gerçeklikte bireyin özgür seçimine bırakacak toplumsal/politik koşulları yaratmaya bakar. Türkiye'de devlet bu anlamda hiçbir zaman laik olmadı."**

Cumhuriyet'in laiklik anlayışı dine daha baştan yüklenen bu işlevden soyutlanamaz. İlk kuruluş yıllarında dahi geçerli olan bu anlayış ve pratik daha ilerki yıllarda, burjuva reformizmi kendi doğal sürecini izleyip tutuculuğun erdemini kavrayarak hatta gericiliğe "inkılap" ettiğinde, haydi haydi geçerli olmuştur.

Bu bakımdan, ara rejimlerin gündeme geldiği toplumsal/politik kriz dönemlerinde o işlevin daha bir öne çıkması, çıkarılması doğaldır. Bugün her zamankinden daha büyük, göze çarpıcı boyutlarda sergilenen manzara budur. Bu olguyu salt bugünkü yönetimin meselâ MSP kökenlilerin "geçici" etkinliği altında olmasıyla açıklamak yetmiyor. Sorun, o etkinliğin resmi uygulamalarda sürüp gitmesine, sonuçlarının her geçen gün biraz daha yaygınlaşıp olağanlaşmasına rejimin, başka unsurlarınca niçin tahammül gösterildiği, Anavatan Partisi'nin belli bir kanadı ile özdeşleştirilen bir tutumun günün koşullarında ne gibi saiklerden ötürü devlet politikasıyla çakıştığıdır.

Dincilik dalgası ve depolitizasyon

Rejimin kitleleri depolitize etme özlem ve gayretlerine en iyi cevap veren araçlardan biri dindir, dincilik dalgasının yükselmesidir ve **yükseldiğinin gözlere sokulmasıdır.** Bir yandan mesela yerli yersiz mutlaka oruç tutma, devlet dairelerinde dahi beş vakit namaz kılma, okullarda zorunlu din dersinden sınıf geçme gibi belli davranış normlarına genel riayet sağlama yönünde bireyi toplumsal -kimi yerde hatta yönetimsel- baskı altında tutup gönüllerde korku, itaat, konformizm, yılgınlık duyguları aşılamanın; öte yandan İslam'ın dünyanın her sorununa en makul ve makbul cevaplar getiren bir inançlar ve pratikler, manzumesi olarak yüceltilmesiyle "Her şeyin en iyisi bizde!" safsatasını yaygınlaştırarak kitlelerin aklını dünyanın değişmezliği görüşüne çelmenin, onları "yabancı ideoloji"lerin, "yıkıcı"lığına karşı şartlandırmanın, bunca yokluk, sıkıntı, açmaz, yozluk v.b. içinde hallerinden ve mevcut düzenden hoşnut, her belâ karşısında mütevekkil kılmanın bir yolu da devlet desteğini ardına almış dincilik dalgasının yükseltilmesinden geçiyor. Toplumda demokratikleşmeye, ilerici görüş ve tercihlerin yaygınlaşmasına, demokrasi ve barış güçlerinin ileri atılımına set çekmekte; sosyalizm alternatifine kara çalmakta; kapitalistin kârına, artı-emek sömürüsüne, kaynağı meşkuk servet birikimine ilâhi cevaz vermekte; iş bitirenin becerisini kutsamakta; kitleleri rejimin halihazır huzuru ve geleceğinin teminatıyla uyumlu davranış ve düşünce kalıpları içinde daha okul çağlarından başlayarak biçimlendirmekte, din bir sınıf mücadelesi aracı olarak kullanılıyor.

> **"Doğrudan doğruya din adına gerici taleplere taviz politikası fazla para etmiyor. Bu demektir ki toplumsal/ekonomik yapı öylesi 'gerici baskılar'ı kendiliğinden üretmiyor"**

Cumhuriyet'in başından bu yana bütün anayasalarda devletin dini belirtilmemiştir, devlet laik olarak tanımlanmıştır. Buna rağmen, bugün en resmi ağızlarda laik cumhuriyet kavramı savunulurken dahi laikliğin tanımına hep "Laiklik dinsizlik değildir!" ibaresiyle başlanılmasının anlamı apaçık ortadadır. Vurgu, besbelli, "dinsizlik değildir" üzerindedir. Burda, laikliğin tanımında bile, herkesi dindar olmaya çağrı var. Devlet politikası bireyle resmen devlet arasında ilişkiyi değil ama, bireyle toplum arasında ilişkiyi **daha baştan** din normlarına bağlamayı öngörüyor. Bunu bir teokratik devlet anlayışıyla açıktan ve doğrudan yapmıyor şüphesiz (zaten hiçbir zaman öyle yapacağı da yok); TC'nin geleneksel laiklik anlayışını günün koşullarına, rejimin ihtiyaçlarına ve taktik hedeflerine uydurarak, kitlelerin inanç ve duygularına "saygı" adına aynı kitleleri tek tek bireyler olarak -ve bütün toplumu genel olarak- tutucu, gerici bir baskıya maruz kılıyor.

İşin bir başka ilginç yanı şu:

Sayın Ecevit'in de -özellikle yaşanılan dönemde- bir yandan laiklik ilkesinin sistemli ihlalinden yakınırken, öte yandan sonu nereye varacağı henüz belli olmayan bir popülizm özentisiyle kitleler önünde "En Büyük Allah!" derken yaptığı aslında aynı şey. Türkiye'de "sosyal demokrasinin doğal lideri" bu sözü sarfederken -kendisini dinleyenlerin ya da sözlerini basından öğreneceklerin büyük çoğunluğunun inanç ve duygularına ne kadar içtenlikle saygı gösterisinde bulunursa bulunsun- dinleyicileri arasında o sözün aksini söylemeyi seçecek bir yurttaşın hemen oracıkta ya da yaka paça götürüldüğü polis karakolunda linç edilmeyi göze alması gerektiğini sadece unutmakla kalmıyor, basbayağı **normlaştırıyor** da.

Belki farkında değil, istemeden yapıyor. Ama istemeden yaptığına çoğu kimsenin hâlâ inanmak istediği daha öyle başka şeyler de yapıyor ki, kimbilir belki o sözü de ona Allah söyletiyor! ■

▲Müslüman dedecik. İnanç ve duygusuna "saygı" adına, toplum tutucu, gerici baskıya maruz kılınıyor.

Küçük Burjuvazi'nin Kültür Egemenliği ve Sosyalizm

Tüketim toplumunun günlük yaşamdaki 'yenilik' tutkusu, bu toplumların aydınlarında, sanatta olduğu gibi politikada da 'yeni olmayan' her akıma karşı belirli bir bıkkınlık yaratıyor.

Belki evrensel bir tanımlaması yapılamaz, ama her ülkede dönemden döneme değişik özellikler gösteren bir "aydın" kategorisi var. Bizde genellikle eleştirilmek istendiği zaman "küçük burjuva", yüceltilmek istendiği zaman "ilerici ve yurtsever" sıfatları yüklenen bu insanları eğer mutlaka bir sosyal sınıf içine yerleştirmek gerekiyorsa, o sınıf her halde "küçük burjuvazi" olmalı.

Gelişmiş Batılı toplumlarda, bu sınıfın yaratıcı öncüleri, sanat, kültür, bilim, teknoloji vb. alanlarda kurdukları tartışılmaz egemenliğin bilincinde oldukları için, sınıfsal konumlarından bizdeki gibi rahatsızlık duymazlar. Küçük burjuva'lığı bir aşağılama olarak algılamazlar.

Gerçekten de, küçük burjuvazi bir sınıf olarak araya sıkışmış görünmesine karşın, bu sınıfın öncüleri, çağdaş endüstri toplumunda, insanların yaşama biçimini belirleyen olağanüstü bir konuma sahip. Üstelik bu egemenlik sadece kendi sınıflarını kapsamıyor, büyük ölçüde egemen sınıfı ve işçi sınıfını da peşinden sürüklüyor. Tüketim tercihlerinden tutun da, kılık kıyafete, saç biçimine, cinselliğe, ev içi yaşama, bilime ve sanatın her dalına damgasını vuruyor. Birkaç moda tasarımcısı, eteklerin beş santim kısalmasına ya da paçaların üç santim daralmasına karar verdiği zaman, bir ay içinde, dünyanın dört bucağında etekler kısalıyor, paçalar daralıyor. "Paket tatil" programlarını, eğlenceyi, sinemayı, televizyonu müziği, pazar koşularını, iç çamaşırlarının rengini, insanların kilolarını, çocuk yetiştirme yöntemini, bilgisayarlı oyuncakları, "sağlıklı beslenmeyi", kısaca günlük yaşamın her türlü nesnel ve öznel biçimini belirleyen bu sınıfın akıl evvelleri.

Batılı endüstri toplumlarında, artık ne egemen sınıfın ne de işçi sınıfının bağımsız ve özel yaşama biçimi var. Model aşağı yukarı aynı, sadece tüketim mallarının kalitesi ve markası, hizmetin sunuluşu farklı.

Bu egemenlik kuşkusuz sadece maddi üretimle sınırlı kalmıyor. Enzensberger'in dediği gibi, "neyin güzel sayılacağını, neyin ardından koşulacağını, neyin düşünüleceğini" de onlar belirliyor. "Egemen düşünceler artık egemen sınıfların değil küçük burjuvazi'ninkiler olmuş." "Hemen tüm **akımlar, yönler, hareketler** bu sınıfın öncüleri tarafından ortaya çıkarılmış, geliştirilmiş, sürdürülmüş ve yerleştirilmiş." "Kültür alanında ona alternatif olacak her çıkışa da küçük burjuvazi el koymuş, kendine dönüştürerek bünyesinde eritmiş".

İşçi sınıfının bu zorlu kuşatmaya kültür alanında karşı koyabileceği hiçbir barikatı yok. Aristokrasinin o kendine özgü, tantanalı ve kapalı yaşam biçiminin mirasını devralamayan bugünün egemen sınıfları ise, maddi üretimin kilit noktalarında kullandığı küçük burjuvazi'nin öncülerine, adeta kendi yaşama biçimi için de yeni ve çekici modeller üretme görevini vermiş görünüyor. Nasıl yaşayacağı, nasıl eğleneceği, neler okuyacağı, nelerden hoşlanacağı konusunda kafa yormak yerine, onu da ısmarlıyor ve ürettiriyor.

Kuşkusuz, bu yapının maddi temelinin ekonomik açıklaması var. Endüstrileşmiş refah toplumlarında "üretim, dağılım, dolaşım" mekanizmalarının örgütlenmesi, tüketim düzeyi bakımından geniş bir orta sınıfın doğmasına olanak veriyor. Kitleleri etkileme ve yönlendirme yöntemleri olağanüstü gelişebiliyor ve düzene hizmet amacıyla ustaca kullanılabiliyor, "işçi sınıfının kültür alanında üretkenliği engelleniyor" vb...vb....

Eğer bu bir başarıysa, elbet temelde yine egemen sınıfın başarısı. Küçük burjuvazi, egemen sınıf adına, bu modelin kendini yeniden üretmesi için "akıllı, yetenekli, bulucu olmağa mecbur, çünkü sınıfsal varlığını koruması buna bağlı".

Genel çizgileriyle refah toplumlarına uyan bu model, daha sınırlı bir düzeyde, bizim gibi Batı merkezinin dış halkalarında da yerleşen, ekonomik örgütlenme ve potansiyel yönünden olmasa bile, tüketim alışkanlıkları ve eğilimleri yönünden merkeze benzemeye çalışan toplumlar için de geçerli. Bizde de yaratıcılığı ile olmasa da, geniş anlamda aktarmacılığı ile, gittikçe etki alanını genişleten bir öncü küçük burjuvazi'nin varlığından söz edebiliriz sanırım. Bugün lise çağındaki gençler üzerinde yapılan anket çalışmaları, yeni kuşakların gerek değer yargıları gerekse hedefledikleri yaşam biçimi bakımından, büyük çoğunlukla bu sınıfın kültür kalıplarına uymaya aday olduklarını gösteriyor. Arabeskle "pop" arası bir müzik dinleyen, erken yaşta hafif göbek salan, Bodrum tipi tatil geçiren, yılda hiç olmazsa bir kez "eşiyle birlikte" Avrupa'da iş ve alışveriş gezisine çıkan, genç ve yetenekli işletmeci, mühendis, bankacı, reklamcı vb. öncülerin sayıları giderek artıyor. Bu kuşağın önemli bir bölümü, son 10-15 yılın sol eğilimli üniversite gençleriydi. YÖK ve BİLKENT modelleri, bu prototipin seri üretimini sağlayacak kalıpları hazırlıyor.

Bizde yeni yeni palazlanmaya başlayan bu kategori, yavaş yavaş kendi aydın tipini de üretiyor. Henüz kültür, bilim ve sanat alanında tam bir egemenlik kuramamış olsalar da etkinliklerini hissettiren bu yeni aydın tipinin en belirgin özelliği, Batılı asıllarına benzer şekilde, politikaya karşı ilgisiz ve küçümseyici bir tavır almaları. Bu eğilim, beraberinde, aydın hamurunun mayası olan solculuğa, biraz politika-dışı ya da politika-üstü bir yorum getirerek, sistemli bir şekilde uygulanan "depolitizasyon"un ivmesini artırıyor.

Tüketim toplumunun günlük yaşamdaki "yenilik" tutkusu, bu toplumların aydınlarında, sanatta olduğu gibi politikada da **yeni olmayan** her akıma karşı belirli bir bıkkınlık yaratıyor. Buna karşılık aynı tutku yeni aydın kuşakların **özgürlük** ve **demokrasi** alanındaki ufuklarını da genişletiyor.

Eğer bu saptamalar doğruysa, hiç olmazsa sözünü ettiğim endüstri toplumlarında ve bir oranda bizim gibi ülkelerde, ekonomik modelin, iç ya da dış çelişkilerle çatlamasına kadar, küçük burjuvazi'nin kültür egemenliği sürüp gidecek demektir. Bu egemenlik sadece tüketim toplumu için "elektrikli diş fırçası" gibi yapay gereksinmeler üretmekle kalsa bir şey değil. Küçük burjuvazi'nin kültür egemenliği, temelde insanın gelişmesinin ve özgürleşmesinin önündeki tüm engelleri kaldırmayı amaçlayan sosyalizmin gündeminde olması gereken birçok sorunu da kendi potasında eriterek kitlelere mal ediyor. Kadın hareketi, doğanın korunması, ailenin, cinselliğin, eğitimin, zorunlu askerliğin sorgulanması gibi sayısız alana (kendi dünya görüşüne göre yorumlayarak) sahip çıkıyor. Buna karşı sosyalizmin savunucularının alışılmış tavrı ise, çoğu zaman "küçük burjuva radikalizmi" suçlamaları ile bu alanlardan uzaklaşmaktan ibaret kalıyor.

"Değerlerin bu denli çürütülmekte olduğu bir ortamda toplumun en ileri, en diri, en değerli güçleri ısrarla, inatla kendi değerlerine sahip çıkmak zorundadır."

Sosyalizmin, özellikle Batılı endüstri toplumlarında itibar kaybetmesinin temelinde, Stalinist uygulamaların ürkütücü mirası yanında, küçük burjuvazi'nin kültürel hegemonyası karşısında etkin olamayışının da rolü var. Batılı küçük burjuvazinin **yenilik fetişizmi**, sosyalizmi, eski model araçlar deposuna kaldırmak isterken, sosyalizmin kültürel planda bugün de yaşanan dünyayı yorumlamaya ve onu daha iyiye doğru değiştirmeye tek aday olduğunu kanıtlaması gerekiyor. ■

Alıntılar:
Hans Magnus Enzensberger
Küçük Burjuvazi'nin Önlenemezliği,
Yarın-Sıyal 1981.

Fransa'da yaşayan ve Türkiye üzerine bilimsel araştırmalarını sürdüren Stefanos Yerasimos:

"SOSYAL DEMOKRASİNİN YAPACAĞI BİR ŞEY YOK!"

Türkiye'nin dış borçlanma içindeki birçok ülkeden farkı yok. Temeldeki kaçınılmaz ekonomik baskılar iç politikayı biçimlendiriyor.

Stefanos Yerasimos, 14 yıldan beri Fransa'da bulunan ve çalışmalarını bu ülkede sürdüren bir bilim adamı. Türkiye'de doğan, lise öğrenimini bitirdikten sonra mimarlık eğitimi gören Yerasimos, şehircilik alanında uzmanlaşmak üzere gittiği Fransa'da, bu dalın öğretim üyeliğine yükseldi. Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye* adlı çalışmasıyla 70'li yılların ortalarında Türkiye'de de tanındı. Bu geniş kapsamlı çalışmadan sonra uzunca bir süredir yeni bir yapıtı çıkmadı Yerasimos'un. Halen Paris'te oturuyor olmasına, Fransa'da, hatta Avrupa'nın birçok ülkesinde, Türkiye üzerine araştırmalarıyla tanınıyor olmasına karşın, Yerasimos'un Türkiye'deki suskunluğunu merak ederek sorular yönelttim kendisine. Osmanlı ve Türk tarihine karşı merakı, bu alandaki titiz çalışmaları ve giderek Avrupa'da, Türkiye üzerine fikrine başvurulan tek tük kişiden biri olmasına ilişkin söyleşimiz şöyle gelişti:

► *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye* adlı uzun çalışmanızdan sonra herhangi bir yapıtınızı okuyamadık Türkiye'de. Uzun süre önce biten bu çalışmanızdan sonra Türkiye ile ilgili ne gibi çalışmalar yaptınız?

Sözünü ettiğiniz çalışmam, ne yazık ki Fransa'da kitap olarak yayınlanamadı. Önce bunu sağlamak için uğraştım. 300 sayfalık bir özetini yapıp yayınlamayı düşündüm. Çok iyi ilişkiler içinde olduğum *Maspero* yayınlarına vermeyi düşünüyordum. Ama bu yayınevi ile birçok iş yaptığım halde, bu çalışmamı yayınlatmak mümkün olmadı. Fransa'da Türkiye üzerine kapsamlı çalışmalar ilgi görmüyor. Böylece benim açımdan, Fransa'da Türkiye ile ilgili çalışmalar yapmanın bir dengesizlik yaratacağı ortaya çıktı. Ben burada çalışıyordum; üniversite öğretim üyesi olarak çalışmalar yapmak zorundaydım ve çalışmalarımı da hep Türkiye ile ilgili yapmak istiyordum. Halbuki Türkiye Fransızlar'ı hiç ilgilendirmiyordu. Ama esas çizgimde yine de büyük değişiklik yapmadım. O günden bu yana yaptıklarım hep Türkiye'yi konu alan çalışmalardır. Fransa'da kendi adıma kitap çıkaramadım. Ne yaptım? Sürekli yazılar yazdım, dergilere, çeşitli yayınlara. *Les Temps Moderns* dergisinde özel bir Türkiye sayısı hazırladım. Bu tip işlere yoğunlaştım. Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyaret eden seyyahlar üstüne bir çalışma yaptım; birçok yerde ilgi gördü. O seyyahların kitaplarını yayınlattım burada. Sonra da bu konuda bir devlet doktorası yaptım. Aynı kitap Türkiye'de Fransızca yayınlanacak.

Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye'nin yeni bir baskısı yayınlanacak Türkiye'de. Ona ekler yaptım. Burada yayınlanan yazılarımı gönderdim, Türkçeye çevirtecekler ve kitaba ekleyerek yayınlayacaklar. Bu arada *Herodot* dergisinde Türkiye üzerine yazılarım çıkıyor. Ege sorunu, Trabzon Rum devleti gibi konularda. Bu arada, şimdilerde, yeni bir öneri aldım. Sözünü ettiğim dergi ekibinin bir kitap dizisi var; dünya jeopolitiği üzerine. Benden de Türkiye'nin jeopolitiği üzerine bir kitap yapmamı istediler. Önce epeyce tereddüt ettim. İnsan uzakta olunca, güncel konular üzerine çalışamaz oluyor. Olayları izliyorum ama izleyebildiklerim ancak genel konular. Günlük politik kavgayı iyi izleyemiyorum. Yayınları okuyarak olayların içine girmek mümkün olmuyor. Bir süre sonra da izlemez oluyorum. Olaylar bana çok uzak ve soyut gelmeye başlıyor. Ancak, sosyo-ekonomik göstergelere bakıyorum. O yüzden Türkiye'nin jeopolitiğini yazmak önce zor geldi. Sonra düşündüm, yapılması gerekiyordu. Böylece karar verdim. Bir yıl kadar sürecek bir çalışma olacak.

► Neler yer alacak bu kitapta?

Demografik, ekonomik, politik konuları ele alıp, Türkiye'nin kendi içindeki dinamikleri, bölgedeki farklılaşmaları, politik farklılaşmaları, Türkiye'nin Orta Doğu ve Balkanlar'daki yerini anlatacak. 200 sayfalık bir kitap.

► Türkiye tarihi üzerine yaptığınız araştırmaların, çalışmaların amacı nedir?

Tarihe bakmadan bugünün değerlendirilmesi mümkün olmuyor. İlk çalışmamı bitirdikten sonra, Türkiye'nin yakın tarihine ilişkin bir konuyu ele almaya karar vermiştim. Türkiye'nin Milli Mücadele dönemi sırasındaki olaylardan başlayıp, uzun, geniş kapsamlı bir çalışma yapacaktım. 1973'de, kitabı bitirdikten sonra hemen bu proje için malzeme toplamaya başladım. Bunu da bir devlet doktorası yapmak istiyordum. 1980 yılına kadar birçok malzeme topladım. Hepsini fişledim. 20 bine yakın fişim oldu. Olayların merkezi 1918-1922 dönemi olacaktı ve oradan açılarak birçok konuyu kapsayacaktı. Ama gördüm ki, böyle bir çalışma Fransa için tümüyle gereksiz. Kısa bir şey olsa neyse ama sekiz cilde yaklaşacağını düşünüyordum. Türkiye'ye gelince: 1980 sonrasında

Türkiye'nin politik durumu dolayısıyla, özellikle Atatürk ve Milli Mücadele üzerine düşünceler kalıplaşmıştı. O görüşlerin dışına yani Türk Tarih Kurumu'nun resmî görüşünün dışına çıkmak olanaksız olacaktı. Çözümleyemedim durumu ve çalışmayı durdurdum. Dolaplar, çekmeceler dolusu malzeme birikti. Araştırmanın tümünün bitmemesine karşın, 2500'e yakın kitap elden geçirdim; Fransız, Yunan, İtalyan, İngiliz, Rus arşivlerini, Amerikan mikro film arşivlerini taradım. İngiliz arşivlerinin yayınlanmamış kısımları var bakılacak ve bazı kitaplar elden geçecek. "Kimin için yazılacak bu kitap?" sorusuna yanıt bulamadım henüz. Eninde sonunda yayınlanır Türkiye'de. Bugün olmasa bile, bir gün.

► Yayınlanması için herhangi bir temas kurdunuz mu?

Hayır, kurmadım. Beni yakından tanıyanlar böyle bir çalışma içinde bulunduğumu biliyorlar ve hatta ne zaman yazacağımı da sorup duruyorlar.

► Neyi hedefliyorsunuz, Milli Mücadele'den bu yana belgeleri, olayları yayınlayarak ve yorumlayarak?

Bu çalışmanın önemi ve amacı, benim açımdan şöyleydi: İşi sonuna kadar götürmüş olmak; olayları ortaya koyduktan sonra son sözü söylemek... Bu işi burada kapatmak. Ama Türkiye'deki yeni politik durum da şöyle bir sorun ortaya çıkardı: Olaylar şimdiki özelliklerini korudukları sürece, marjinal durum sürecek ve olayı kapatma durumuna gelinemeyecektir. Bugün olanlar yani güncel durum önemlidir. 60 yıl önce olup bitenler ne kadar önemli olursa olsun, böyle bir çalışma eninde sonunda bugüne gelip dayanacaktır ve bugünün gözüyle marjinal bir kişi tarafından yazılmış Türkiye'nin resmi tarihi olarak değerlendirilecektir.

► Bir yandan da bu boyutuyla hiç yapılmamış bir çalışma olduğu için de mi tedirgin etti sizi?

Evet, böyle bir tarih çalışması sanıyorum yapılmadı. Bütün bunları çalışmayı durdurmamın bir özürü olarak söylemiyorum. Bu çalışmayı yapmak lazım, biliyorum. Malzeme de var. Ama yazma aşamasına geçmek için her şeyin elimin altında olmasını istiyorum. Kaynaklar tamamdır, arşivler açıktır. Gizli kalmış bir şey hemen hemen yoktur. Ama sorun gizli kalmış olan şeyleri bulmak değil, ortada olanların sentezini yapmak. Kitabın yalnızca araştırmacılar, bilim adamları için değil, sıradan bir okur için de enteresan olmasını istiyorum. Böyle bir üslupla yazacağım o zaman cilt cilt olması da bir sakınca değil.

Bütün bunlar bir yana, Türkiye üzerine yazılmış olsa bile burada okunabilecek şeyler üzerine çalışmak zorunluğu da biraz etken oldu çalışmanın durmasına. Hiç aralıksız Türkiye üzerine bir şeyler yazıyorum. İki yıldan beri *Etats du Monde*'da Türkiye üzerine bölümleri ben yazmaktayım. Şubat-Mart aylarında Mimar Sinan ve Osmanlı Mimarisi üzerine bir şeyler yapacağız; onlara hazırlanıyorum. Bir yandan da çalıştığım üniversitede Türkiye'deki kentler, Türk mimarisi üzerine çalışmalar yapılıyor. Türkiye üzerine yapmam gereken çalışmalar bazen o kadar yoğunlaşıyor ki, zaman yetiştiremiyorum ve bazılarını elemek zorunda kalıyorum. Ama tüm bu çalışmalar belirli bir kesit insan için oluyor; onlara hitap ediyor ve genelde belgelere dayalı, tarihsel çalışmalar.

► Burada, Türkiye'nin güncel politikası ve sorunlarına ilişkin yorum isteniyor mu sizden? Bu tür sorularla karşılaşıyor musunuz?

Fazla ilgilenemiyorum. Mesela geçen ay burada Türkiye üzerine bir program yapıldı ve hem Fransa'da bulunan Türkler, hem de Türkiye'den gelenler katıldı. Daha çok Boğaziçi Üniversitesi'nden geldiler. Ben de katıldım; iki gün boyunca programı izledim; hatta bir seansta başkanlık yaptım ama bildiri vermedim.

► Neden vermediniz?

Çünkü çok güncel konulardı. Türkiye'nin bugünkü politik durumu üzerine bir konuşma yapmam ya da yazı yazmam zor oluyor. Hele bilimsel platformda... Etats du Monde için yazabiliyorum. Gazeteleri, dergileri okuyorum, istatistikleri topluyorum ve genel politik durumu dört sayfa içinde Fransızlar'a anlatabiliyorum. Ama Türkiye'nin bugünkü politikasını, hükümetin ve muhalefetin tutumunu yorumlayacak gibi hissetmiyorum kendimi.

► Bu konuda hem şanslı hem de şanssızsınız galiba. Olaylara çok yakın olmak bazen de nesnel değerlendirme yapma olasılığını engelleyebiliyor. Çok uzak olmak kadar çok yakın olmak da bazı zorluklar yaratabiliyor. Belki de uzaktan bakmak durumunda olanlar daha şanslıdır.

Bir anlamda öyle olabilir. Bir kere buranın büyük bir faydası var: yayınlar. Her türlü yayın, belge bulabilirsiniz çalışmak için. Ama yayınlanamayan, havanın içinde hissedilen bir şey var ki, güncelliği oluşturan da o. Birilerini görüyorsun, bir şeyler dinliyorsun... Açık bir neden olmamasına karşın, 1980'den beri ilk kez Mart ayında gittim Türkiye'ye. Sonra Eylül'de yine gittim, Nisan'da yine gideceğim. Gidişlerim sıklaşırsa, güncelliği izlemek daha kolaylaşacak.

Bir şey daha var: Türkiye'den ayrıldığımda öğrenciliğim yeni bitmişti. Sonra o kitabı yazdım. Kitabın Türkiye'de epey yankısı oldu ama ben hep burada yaşadığım için Türkiye'de tanımam gereken insanların arasına giremedim, onları tanıyamadım. Bugün de Türkiye'ye gittiğim zaman, ailemi ziyaret ediyorum, birkaç eski arkadaşımı ziyaret ediyorum, sonra dönüyorum. Gelip gittiğim-

den kimsenin haberi olmuyor, çünkü kimseyi tanımıyorum.

► Ama sizi tanıyanlar var...

Ancak ismen tanıyorlardır. Karakter olarak da, durup dururken kimsenin kapısını çalabilen biri değilim. O yüzden, öylece gelip gidiyorum işte.

► Uzaktan da olsa, Türkiye nasıl görünüyor diye sorsam yine de... Ben hâlâ sizin için yorum şansının daha büyük olduğu kanısındayım.

Burada, kimi siyasi mülteci olarak, kimi de bir şeyler yapabilmek için isteyerek gelmiş olan Türkler var. Bunlar, 1988'de Türkiye'ye dönüyoruz diyorlardı bir ara. Mart'ta Türkiye'deyken, oradakiler de yaklaşık aynı kanıdaydılar: 1988'de sosyal demokrat bir hükümetin iktidara geleceğini düşünüyorlardı. Ara seçimlerden sonra iki taraf da fikir değiştirmişti. Hatta bazıları "Demirel gelsin, belki daha iyi olur." der oldular. "Neden olmasın?" diyorlar. Benim bu konuda söyleyebileceğim fazla bir şey yoktu onlara karşı.

► Genelde, sosyal demokrat bir iktidarın şansını nasıl görüyorsunuz?

1988 için yapılan projeleri dinlediğimde şöyle bir tehlike görmüştüm: 1988'de, örneğin SHP'nin bir nisbî çoğunluk kazanıp iktidara gelme şansı, ara seçimlerden önce gerçekten var gibi görülebilirdi. % 35-38 gibi bir oy alabilir görünüyordu. Fakat bu durumda ne olacaktı? Sağ partiler mutlak çoğunluk kazanacaktı. Yeniden bir "milli cephe" durumuna düşülmesi iyi bir şey olmayacaktı.

Bir sağ cephe ne demek? Aşırı sağ partilerin, eskiden olduğu gibi, yine işin içine girebilmeleri, ağırlıklı olmaları ve gerçek bir tehlike oluşturmaları. Bunun dışında da, SHP'nin mutlak çoğunluk kazanma şansı çok uzak görünüyordu. Ara seçimlerden sonraki durum ise, "Acaba nisbi çoğunluklu bir SHP yerine, mutlak çoğunluklu bir AP daha iyi olmaz mı? düşüncesini akla getirdi. Türkiye'nin bugünkü sosyo-ekonomik du-

"Uluslararası finans çevrelerinin politikası ulusal ekonomik politikayı biçimlendirmektedir... Model budur. Bu modelle *sosyal adalet* gerçekleştirilemez; demokratik liberalizm yapılamaz."

sosyo-ekonomik durumunda, bir Özal liberalizmi ile bir Demirel liberalizmi arasında ne fark olabilir? Çünkü o şekilde görülüyor ki, sanki Özal liberalizmi otoriter bir liberalizmdir de, ötekisi özgürlükçü demokrat bir liberalizmdir. Durumu belirleyen bir adamın ya da *ötekinin kişiliği* değildir; bütün alt yapıdır. Tabii, denilebilir ki, ne olursa olsun, Demirel zamanında durum daha demokratik görünüyordu... Halbuki o zaman aşırı sağın baskısına yol veriliyordu. Bugün devletin doğrudan yaptığı baskıyı, o zaman devlet dışı, ya da devlet tarafından devlet dışı gibi gösterilen güçler yapıyordu. Önünde sonunda aynı hesaba geliyordu. Bunun için, özgürlükçü demokratik bir liberalizm mümkün mü diye sormak lazım. Öte yandan, Yunanistan modeli de akla gelebilir. Orada ne olmuştur? 1974'de, diktatörlükten özgürlükçü demokratik liberalizme geçilmiş ve Yunanistan'da o demokratik liberalizm gerçekten de sosyal demokrasiyi getirmiştir. Gayet normaldi bu.

► Türkiye'de bu modele uygun bir gidiş var mı sizce?

Türkiye'deki politik durumu daha uzun bir dönemde görmek lazım. On yıl içinde filan görmek lazım. Sosyal demokrasiyi, demokratik liberalizm getiriyorsa, oradan geçmek elbette şart olur. Fakat temeldeki kaçınılmaz ekonomik baskılar iç politikayı biçimlendiriyor. Bunlar demokratik liberalizmi gerçekten getirebilir mi? Getirse bile, sağlamlaştırabilir mi? Sorun burada. Çünkü belli bir politika var: Uluslararası ekonomik politika. En önemlisi de o. Uluslararası Para Fonu vb... Belli bir ekonomik dışa bağımlılık var. Türkiye'nin değil sadece, birçok ülkenin sorunu bu: Mısır'ın da, Meksika'nın da, Brezilya'nın da sorunu. Bu politika dışına çıkmadan ulusal ekonomik politikayı biçimlendirmek lazım. Maalesef bu politika, yani, dış dünyanın, ABD'nin veya uluslararası finans çevrelerinin politikası kısa dönemli bir politikadır. Uzun dönemli bir politika, Batı'nın ekonomik alanının gelişmesi için az gelişmiş dediğimiz ülkelerin daha fazla tüketime girmeleridir. Yani oradaki kişilerin satınalma gücünün yükselmesi lazımdır. Uzun dönemde, Batı'daki kapitalizmin ve uluslararası ticaretin gelişmesi ancak bu şekilde olabilir. Fakat böyle bir politika güdülmüyor; çok belli bir borçlanma ve borcu geri alma politikası güdülüyor. Borcu en kısa zamanda ve en iyi şartlarda geri almaktır önemli olan. Bunun için, borçlu ülke ne yapmalıdır? İçerideki tüketim kısılacaktır ve ihracat için üretim yapılacaktır. Böylece döviz girdileri sağlanacak ve bu dövizler de borç ödemekte kullanılacaktır. Bu durumda, Türkiye'deki ekonomik politika ihracata yönelik olmalıdır. Öyle olunca da ihraç edilecek maddeleri ucuza üretmek gereklidir. Bu ucuzluk nasıl sağlanacak? İmalatın öğelerinden bir ya da birkaçı ucuz sağlanacak. Yani: 1. Hammadde, 2. Enerji, 3. Teknoloji, 4. İşçilik. Bunlar arasında enerji ve teknoloji Türkiye'ye dışarıdan gelmektedir, dolayısıyla ucuz olamaz. Hammaddenin bol olmadığı düşünülürse, geriye yalnızca işçilik kalıyor. Yani işçiliğin maliyetini düşük tutmak lazım; nitekim de öyle oluyor. Model budur. Bu modelle sosyal adalet gerçekleştirilemez; demokratik liberalizm yapılamaz. Hikâye orada düğümleniyor.

"Türkiye'nin bugünkü sosyo-ekonomik durumunda Özal Liberalizmi ile Demirel Liberalizmi arasında ne fark olabilir?"

► Herhangi bir siyasal kadro değişikliği, bir ümit ışığı anlamına gelemez diyorsunuz bu durumda.

Bu durumda sosyal demokrat bir kadro ne yapabilir? Hiçbir şey. Yapabileceği şeyler de uluslararası finans ile arasını bozacaktır. Bu yüzden de içerideki durum daha da kötüleşecektir. Seçmenin tepkisi kötü olacaktır. Bülent Ecevit ile gördük bunu. Bunlar dar boğazlar.

Başka bir sorun daha var ama ben son günlerde nasıl geliştiğini iyi bilemiyorum. 70'li yılları 60'lı yıllarla karşılaştırdığımızda, çok önemli bir fark ortaya çıktığını görüyoruz. 60'larda bazı politik akımlar gelişti. Özellikle sol akımlar. Solun neredeyse bütün yelpazesi oluştu. O yelpazeye, 1971'de bir darbe vuruldu ve bunun ardından o yelpaze yeniden oluşmaya başladı ama baktık ki oluşan şey, eski model üzerinedir. Yani belirli bir olgunlaşma görülemedi. Aynı bölünme, aynı sekter durumlar, aynı kavgalar içinde, parçalanmalar sürerek gelişti. Şimdi 1980'de bir darbe daha vuruldu. Bu yelpaze şimdilik gerektiği gibi açılamıyor çünkü henüz baskı devam ediyor. Baskı giderek azalacak ve yelpaze yeniden oluşacak. Acaba yine aynı modeli mi izleyecek? Sekterlik, parçalanma, kavgalı ilişkiler mi olacak yine, yoksa belli bir olgunlaşma görülecek mi? Yani bazı şeyler aşılmış olacak mı?

► Bu alandaki sürecin ipuçları Fransa'ya ulaşmıyor mu?

Bilemiyorum. Türk gazetelerinde SHP içindeki kavgaları ya da SHP ile Ecevitler'in partisi arasındaki çekişmeleri okuyorum. Bana anlatılanlar ya da ulaşanlar yine kişi kavgalarıdır. Ecevit şunu dedi, öteki bunu dedi...

Aslında, buradaki Türk grupları arasında daha arkaik bir durum var. 70'li yılların sonunda Türkiye'deki durum neyse, şimdi burada Türk grupları arasındaki durum da aynen öyle. Özgürler, her şeyi yapabilirler ama birçoğu hâlâ aynı şekilde çalışıyor ve birbirleriyle kavgalılar. Geçenlerde televizyon izlerken garip bir görüntüyle şaşırdım. Yeni Kaledonya'daki bağımsızlık hareketini anlatan bir film gösteriyorlardı. Anıt gibi bir şey gösterdiler. Üstünde, Yeni Kaledonya'nın bağımsızlığını isteyen bir sürü sloganın arasında "Dev-Yol" yazısı okunuyordu. Şaştım kaldım. Dev-Yol ne yapar Yeni Kaledonya'da?

► Demek bir şey yapıyor!

Yapıyor olmalı... Bütün bunların yanında, Türkiye'de nasıl daha olumlu bir çizgi oluşacaktır, bilmiyorum. Çünkü önünde sonunda, siyasal yelpazenin normal biçimine ulaşması lazım. Sosyal demokrat partinin, sağ ve sol partilerin yerlerini almaları lazım. Madem ki bu ülke, iyi kötü, 1950'den bu yana seçimlere gidiyor, artık siyasal partilerin yelpazesinin oluşup oturması ve ikide bir paramparça olmaması lazım. Ondan sonra ne olacak? Seçime giden birçok ülke gibi, iktidar, sosyal demokratlarla liberaller arasında gidip gelecek mi? Bu gidiş-geliş, neler getirecek? Bu belli değil. En azından daha fazla politik olgunlaşma sağlanacak. Herhalde, şimdiki durumda da Türkiye'deki politik olgunlaşmaya olumsuz gözle bakmamak lazım. Çünkü seçim sonuçları alındığında, insan, kimin nereye niçin oy verdiğini, yaklaşık, kestirebiliyor. Herhangi biri çıkıp iyi bağırdığı için oy almıyor. İnsanlar, kendi imkânları ve onlara verilen yelpazeye göre, oylarını kullanıyorlar. Demek ki belirli bir olgunlaşmadan söz edilebilir. Daha da ilerlenebilir ve herhalde öyle olacak. Fakat bu ekonomik açmazları kim, nasıl aşacak? Brezilya'da, Arjantin'de de durum böyledir.

► Güney Amerika modelleriyle Türkiye'yi karşılaştırmak...

Türkiye'de Latin Amerika ülkelerine bakmak istemiyorlar. Onlara, bu ülkeler daha farklı yapılar gibi geliyor. Evet, farklı yapılardır ama politik ve ekonomik gelişmenin momenti bakımından o kadar da farklı değildirler. Paralel durumlar çoktur. Bu gözle bakmakta yarar var sanıyorum.

► Fransa'da da Türkiye'nin örneğin Arjantin ile karşılaştırılmasının doğru olmadığına inanan kişilerle karşılaştım. Latin Amerika ülkelerinde durumun daha farklı olduğu, uçların daha keskin olduğu, kavganın daha kırıcı sürdüğü söyleniyordu.

Bilmiyorum. Orada önemlı bir oligarşi var. Türkiye'de ise kesin bir oligarşi yok. Onun rolünü devlet üstleniyor, asker üstleniyor. Arjantin'de bir darbe olduğu zaman, büyük toprak sahipleri, sürü sahipleri işi yönlendiriyorlar. Bunu Türkiye'de yapacak sosyal bir güç yok. TÜSİAD'ın filan becerebileceği bir şey değil bu.

► Türkiye'deki azınlıklar sorununun, Fransa'daki algılanışı özetle nasıl?

Türkiye'deki insan hakları sorunlarının genel kapsamı içinde değerlendiriliyor. Bir tarihe kadar, Ermeni sorununa Fransızlar'ın bakışı oldukça Ermeni sempatizanıydı. Son terör olaylarının etkisiyle bu sempati neredeyse yok oldu.

► Ne yapmak istiyorsunuz bundan sonra? Yine Türkiye ile ilgili tabii.

Ben Türkiye'nin bugünkü genel mantalitesinin ve görüş özelliklerinin belirlenebilmesi için gidebildiğim kadar gerilere gittim ve tarihi karıştırdım. Biliyorsunuz, bir dönem, Türkiye'nin tarihi olaylar üzerine yazılıyordu. Sonra ülkenin tarihini belgeler ve ekonomik yapı da belirlemeye başladı. Artık Türkiye'nin düşünce tarihinin yazılması gerektiğine inanıyorum. Yapılmamıştır ve mutlaka yapılmalıdır. ■

VATANDAŞLIK HAKKI

Görülüyor ki, vatandaşlığı kaybettirme bir ceza olarak uygulanmaktadır. Ama cezalandırma nedeni bir suçun işlenmiş olması değil, kişinin yurt dışında olması, "yurda dön" denince dönmemesidir.

Vatandaşlık hakkı temel haktır.

Temel hak *"demokratik toplum düzeninin gereklerine"* aykırı biçimde sınırlanamaz. Bir Türk vatandaşı ancak *"vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde"* bulunursa, vatandaşlıktan çıkartılabilir.

"Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış güvenliği..." aleyhine faaliyette bulunanların Türk vatandaşlığı Bakanlar Kurulu kararı ile kaybettirilebilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış güvenliğine aykırılık, *"Türk Ceza Kanunu'nun 2. kitabının 1. bab, 1. fasıl ve 2. fasıl içinde yer alan maddelere..."* aykırılıktır.

"141, 142 ve 163. maddeler" Türk Ceza Kanunu'nun 2. kitabının anılan fasıllarından birindedir.

Yukarıda söylediklerimiz, Anayasa'dan başlayarak Türk Vatandaşlığı Kanunu'na ve bu yasanın uygulanmasına ilişkin yönetmeliğe varan hukuki düzenlemenin ana noktalarıdır. Şimdi bu düzenlemeyi, bu kez Yönetmelik'ten başlayıp Anayasa'ya, giderek somut bir örneğe uygulayalım:

İki sayfalık bir yazıyı bir Cumhuriyet Savcısı TCK'nın 142. maddesine (düşünce suçu) aykırı bulabilir. 142. madde Ceza Kanunu'nun 2. kitabının 1. babının faslında yer alır. Öyle ise, 142. maddeye aykırılık Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış güvenliği aleyhine faaliyettir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış güvenliği aleyhine faaliyet vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemdir.

Vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylem nedeniyle vatandaşlık hakkının sınırlanması demokratik toplum düzeninin gereklerine uygundur.

Demek ki, bir cumhuriyet savcısının TCK 142. maddeye aykırı gördüğü iki sayfalık yazının yazarı için Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine karar verilebilir. Bu karar da, düzenlemenin mantığına göre, insan haklarına aykırı olmaz!

12 Eylül'den sonra, Şubat 1981'de Türk Vatandaşlık Kanunu'nun 25. maddesine bir "g" fıkrası eklendi.

25. maddeye eklenen bu "g" fıkrası pek sık uygulandı ve birçok kişi için Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine karar verildi. Bu kişiler şimdi yurt dışında "vatansız" olarak yaşıyorlar.

25. maddenin "g" fıkrasının, Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine karar verilebilmesi için öngördüğü koşullar nelerdir?

Aranan bir koşul vatandaşlığı kaybettirilecek kişinin Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış güvenliği aleyhine faaliyette bulunmuş olmasıdır. Bu faaliyetin yurt dışında ya da Türkiye'de gerçekleşmiş olması önem taşımaz. Türk Vatandaşlık Kanunu'nun uygulanmasına ilişkin Yönetmelik iç ve dış güvenliğe aykırı faaliyetleri Askeri Ceza Kanunu'nun ve Türk Ceza Kanunu'nun (içinde 141, 142, ve 163. maddelerin de bulunduğu) belli maddelerine aykırılık olarak değerlendirilmiştir. Böylece, genel olarak siyasi suçlar, özel olarak da düşünce suçları için ek bir ceza yolu açılmıştır. Hatta bir siyasi suçun ya da düşünce suçunun işlenmiş olduğunun mahkeme kararıyla saptanmasına da gerek yoktur. Çünkü yasanın aradığı bir diğer koşul, ilgilinin yurt dışında bulunuyor olması ve bu nedenle hakkında Türkiye'de kamu davası açılmasına veya ceza kovuşturmasına ya da mahkumiyet kararı verilmişse bu hükmün yerine getirilmesine olanak bulunmamasıdır. Yani savcı, bir yazarın makalesinde TCK'nın 142. maddesine (düşünce suçu) aykırılık görse ve yazar yurt dışında olduğu için ifadesini alamadığından hakkında kamu davası açamasa o yazarın Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine karar verilebilecektir. Ancak yasa öngördüğü üçüncü koşulla yazara son bir şans tanımıştır. Kendisine üç ay (sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde bir ay) içinde yurda dönmesi için çağrı yapılır. Artık yazar özellikle sıkıyönetim döneminde düşünüp karar verecektir: "Sıkıyönetim mahkemesinde yargılanırsam sonuç ne olur? Sınırdan girerken polis bir süre gözaltında tutacak, acaba?.. Yoksa dönmesem mi? Bu kez vatandaşlığımın kaybettirilmesine karar verilecek!" Eğer dönmezse Bakanlar Kurulu takdir hakkını kullanır, vatandaşlığın kaybettirilmesine ya da aksine karar verir. Bakanlar Kurulu ayrıca kişinin mallarının tasfiyesine de karar verebilir.

Görülüyor ki, vatandaşlığı kaybettirme bir ceza olarak uygulanmaktadır. Ama cezalandırma nedeni bir suçun işlenmiş olması değil kişinin yurt dışında olması, "yurda dön" denince dönmemesidir. Yani kişiye denmektedir ki, sen yurt dışında olduğun için hakkında kamu davası açamıyorsam ya da davayı sonuçlandıramıyorsam ya da verilmiş hükmü infaz edemiyorsam elimden kurtuldun sanma, vatandaşlığını yine de kaybettiririm.

Yasanın bu maddesiyle ilgili olarak hukuk alanında çok şey söylenebilir: Yönetmelik yasa hükmünü genişletmektedir; hem yasanın 25. maddesinin "g" fıkrası hem Yönetmelik hükmü anayasaya aykırıdır; uygulama genellikle yasaya da anayasaya da aykırıdır; vatandaşlığın bu koşullarla ve içerikle kaybettirilmesi vatandaşlık hukukunun genel ilkelerine aykırıdır, insan haklarına aykırıdır... Ama bence varılacak en anlamlı sonuç şudur: 25. maddenin "g" fıkrası siyasi suç ve özellikle düşünce suçu sanıkları daha suçun işlendiği mahkeme kararıyla saptanmadan en ağır cezayla cezalandırabilme yolunu açmaktadır. *Bu siyasi bir tercihtir* ve 12 Eylül döneminin tercihidir.

Neden bir siyasi tercih? Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda zaten "vatandaşlıktan *çıkarma*"ya ilişkin düzenleme bulunmaktaydı. Bu düzenlemenin öngördüğü koşullar yukarıda belirttiğimiz "vatandaşlığın *kaybettirilmesi*" ne ilişkin koşulların aynıdır. Çıkarma ile kaybettirme arasındaki fark, çıkarmanın Türk vatandaşlığını sonradan kazanmış kişilere (Türkiye savaş halindeyse bu madde de her Türk vatandaşına uygulanabilir), kaybettirmenin Türk vatandaşlığını doğumla kazanmış (doğduğu andan itibaren kazanmış) kişilere uygulanmasıdır. İstense, 25. maddeye "g" fıkrası ekleneceğine, 26. maddedeki *çıkarma* hükmünün doğumla Türk vatandaşlığını kazanmış olanlara da uygulanması sağlanabilirdi.

Bunun yapılmamasının nedenini "çıkarma" işleminin sonuçlarında aramak gerekir. Türk vatandaşlığından çıkarılan bir kişi Türk vatandaşlığına yeniden alınamaz. Oysa Türk vatandaşlığı kaybettirilenler için bu yol açıktır. Bence, daha önceki deneylerden çıkarılan sonuçlarla yurt dışına çıkacakların sayısının çok olacağı öngörülmüş, bunların Türk vatandaşlığından çıkarılıp vatansız bırakılarak cezalandırılmaları istenmiştir. Ancak bu uygulamanın geniş kapsamlı olacağı, düşünce suçu sanıklarına varıncaya kadar, ülkemizin belli başlı yazarını, sanatçısını... vatansız bırakacağı da anlaşılabileceğinden, kamuoyunun ilerdeki muhtemel tepkisi gözönünde tutularak yeniden vatandaşlığa alma yolu açık bırakılmıştır. İlerde yasayı değiştirerek geçmiş uygulamanın yanlışlığını teslim etmektense, Bakanlar Kurulu kararıyla yeniden vatandaşlığa alma yolunu tutarak "bir af", "bir lütuf", "Devletin tebasını hoşgörmesi" görüntüsü sağlanmak istenmiştir.

"Türk vatandaşlığını yeniden kazanmak vatandaşlıkları kaybettirilmiş Türk vatandaşlarının hakkıdır.

Türk Vatandaşlık Kanununun 8. maddesine göre hakkında Türk vatandaşlığını kaybettirme kararı verilmiş olan kimseler yeniden Türk vatandaşlığına alınabilirler. Bunun için ilgilinin talebine Bakanlar Kurulu'nun kararı gerekmektedir.

Türk vatandaşlığını yeniden kazanmak vatandaşlıkları kaybettirilmiş kişilerin hakkıdır. Türk vatandaşlık hukukuna getirilmiş bu savunulamaz uygulamaları yeniden vatandaşlığa alarak bir ölçüde gidermek Bakanlar Kurulu'nun önündeki yeni siyasi tercihtir. Türk vatandaşlığı kaybettirilmiş kişilerin yeniden vatandaşlığa alınmaları yolundaki siyasi tercihin gerçekleşmesi için çaba göstermek de vatandaşlığını kaybetmemişlerin vatandaşlık görevidir. ■

Kenan Somer

TEK SEÇENEK AZ GELİŞMİŞLİK ... Mİ?

Osmanlı İmparatorluğu'nun asyagil geri kalmışlığını az gelişmişliğe dönüştürme onuru Tanzimatçılarındır. Gerçek bir onurdur bu ve bundan ötürü onları kınamak da doğru olmaz.

Bu sayımızın temel konusunu 24 Ocak Kararları ile ilgili değerlendirmeler oluşturuyor. Bilindiği gibi bu kararlar, burjuvazi tarafından hep "tek alternatif" olarak sunulageldi. Yazarlarımız Kenan Somer ve Sabahattin Kerim bu "alternatifsizlik" sorununa değindiler. Kenan Somer, bir zamanlar baştacı edilen ithal ikamesi modeliyle, ihracata yönelik "sanayileşme stratejisinin" birbirinin alternatifi değil uzantısı olduğunu da gösterirken, yakın tarihimizle ilgili çok önemli saptamalar yapıyor; Tanzimat'tan bu yana dünyada ve Türkiye'de tek gelişme seçeneğinin kapitalizmden ibaret olmadığını vurguluyor. Sabahattin Kerim'in yazısı, Somer'i tamamlayarak kapitalizmin artık tek seçenek olmadığı dünyamızda 24 Ocak alternatifine karşı "demokratik halk ekonomisi" alternatifini ele alıyor.

Dr. Reşit Ergener, "İMF Kimin Hizmetinde?" başlıklı yazısında 24 Ocak Kararları'nın kaynaklandığı Uluslararası Para Fonu'nun (İMF), dünya kapitalizmi içindeki işlevini gösteriyor.

Ve nihayet Doç. Dr. Tamer İşgüden, 24 Ocak Kararları'nın pek iddialı bulunduğu ihracat alanında, Türkiye ekonomisinin "yeniden yapısallaştığının" kanıtı gibi gösterilen toplam ihracat ürünleri içindeki sanayi ürünleri payının "artması" olgusunu inceliyor.

12 Eylül takviyeli 24 Ocak kararlarının temel ereği, Türkiye'yi kapitalist dünya sistemiyle bütünleştirmekti. Gerçeklikte belli bir bütünleşmenin, daha doğrusu belli bir bağımlılığın da dışavurumuydu bu kararlar. Çünkü 24 Ocak kararlarıyla biçimlenen dışsatıma yönelik sanayileşme "strateji"si, uluslararası tekelci sermaye odaklarının uygulamaya koyduğu Friedmancı ekonomi politikalarına ne denli bağlıysa, 24 Ocak kararlarına değin uygulanan dışalım ikamesine yönelik sanayileşme "strateji"si de aynı uluslararası karar odaklarının 70'li yılların ilk yarısına değin uyguladığı Keynesçi ekonomi politikalarına o denli bağlıydı. Az gelişmiş bir ülkenin, kapitalistleşme sürecinde yol aldıkça, eklentisi durumunda bulunduğu sistemle daha da bütünleşmesi doğaldı. Ama bu bütünleşmenin, az gelişmişliği onun için tek gelişme seçeneği durumuna dönüştürmesi de aynı derecede doğaldı.

Aslında sanayileşme için yol birdi. Dışalım ikamesine yönelik sanayileşme ile dışsatıma yönelik sanayileşme arasında organik bir ayrım yoktu. Tersine, organik bir birlik vardı. Aynı bir sanayileşme sürecinin ardışık iki uğrağıydılar. Dışalım ikamesine yönelik sanayileşme, bir ilk aşamada içe dönük bir sanayileşme olsa bile, belli bir uğrakta dışsatıma yönelme zorundaydı. Ayrıca söz konusu içe dönüklük, tam bir dışa kapalılık anlamına da gelmiyordu. İçe dönük üretimin sürdürülebilmesi de, bu kez dışalım yoluyla dışa açılmayı, şu ya da bu ölçüde, gerektirebiliyordu. Hele Türkiye gibi kapitalizmin organik olarak türemediği "ithal" edildiği bir ülkede bir dışa kapalılıktan söz etmek, özellikle yanıltıcı olabilirdi. Ne var ki dışsatım olanaklarının elverişsizliği sonucu, salt dışalım yoluyla dışa açık kalarak, içe dönük üretimin ancak dışalım olanakları ölçüsünde, yani borçlanabilme olanakları ölçüsünde sürdürülebilmesi de, gerçeklikte -sözde dışalım ikamesine yönelik- sanayileşme yolunun tıkanmasının yol açtığı ek bir dışa bağımlılıktan başka bir şey değildi. Çünkü sanayileşme yolunun zaman zaman tıkanmasına yol açan temel etken, bu dışa bağımlılığın ta kendisiydi. Her tıkanıklık, bu bağımlılığı daha da artırıyordu. Ve bu bağımlılık içinde, dışsatıma yönelik sanayileşme, dışalım ikamesine yönelik sanayileşmeye seçenek "strateji" olarak savunulabiliyordu. Oysa dışsatıma yönelik sanayileşme, ithal ikamesine yönelik sanayileşmenin seçeneği değil, organik uzantısıydı. Seçenekleşebilmesi, organik bir sanayileşme sürecinin yokluğunu gösteriyordu. Gerçekten de, az gelişmiş ülkelerin sanayileşmesi, gelişmiş kapitalist ülkelerin gereksinmelerine göre biçimlenen ("yapılanan" ve "yeniden yapılanan"), bunun sonucu geliştiği ölçüde "az gelişmişleştiren" bir sanayileşmeydi. Bu türlü bir sanayileşme süreci içinde, dışalım ikamesine yönelik sanayileşme ile dışsatıma yönelik sanayileşme, aynı bir organik sanayileşme sürecinin iki ardışık uğrağı olmaktan çıkarak, bağımsız iki "sanayileşme stratejisi" durumuna dönüşüyordu. 24 Ocak'ta da böyle oldu. 24 Ocak partisyonu, hangi bando ya da orkestra tarafından yorumlanırsa yorumlansın, Türkiye'nin az gelişmişliğini yazgılaştırmanın ayin müziği olmaktan öteye geçemezdi.

> "Kalkınabilmek için, az gelişmiş ülkelerin, geri kalmışlıklarını kapitalist bürünümden arındırmaları gerekiyordu. Buysa ekonomik olmaktan çok, siyasal bir sorundu."

Az gelişmişlik, geri kalmışlığın kapitalistçesiydi. Dervişin ete kemiğe bürünüp Yunus diye görünmesi gibi, geri kalmışlık da kapitalizme bürününce az gelişmişliğe dönüşüyordu. Her az gelişmişlik bir geri kalmışlıktı, ama her geri kalmışlık bir az gelişmişlik değildi. Çağının en gelişmiş teknolojisini en yaygın biçimde kullanan bir ekonomi ile, herhangi bir ülke ya da bölgenin ekonomik gelişme düzeyi arasındaki farklılığı dışavuran göreli bir geri kalma durumu her zaman vardı. Böyle bir durum, kapitalizmden önce olduğu gibi, kapitalizmden sonra da, hatta gelişmiş kapitalist ülkeler arasında bile söz konusu edilebilirdi. Bir az gelişmişlik durumuysa, ne kapitalizmden önce söz konusu edilebilirdi, ne de gelişmiş kapitalist ülkeler arasında. Kimi ülke ya da bölgelerin geri kalmışlığını, başka ülke ya da bölgelerin gelişme öngereklilerinden biri durumuna dönüştüren şey, bir dünya sistemi durumuna geldiği ölçüde, kapitalizm oldu. Geri kalmışlığı az gelişmişlik durumuna kapitalizm dönüştürdü. Az gelişmişlik, kapitalizmin eşitsiz gelişme yasasının, ya da bir başka deyişle, kapitalizmin temel eğilimlerinden -bu yasayla dışavurulanbirinin ürünüydü. Öyle ki, kapitalist bir ülke içindeki az gelişmiş bölgelerin olsun, kapitalist dünya sistemi içindeki az gelişmiş ülkelerin olsun, kapitalist çerçeve içindeki belli bir gelişmesi, gelişmiş bölge ve ülkelerin daha büyük bir gelişmesini öngerektiriyordu. Öyleyse, kapitalist sistem içinde az gelişmişliğe

dönüşen geri kalmışlık, gene kapitalist sistem içinde aşılamazdı. Kalkınma, az gelişmiş bölgelerin gelişmiş bölgeler, az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeler gelişmişlik düzeylerine erişmeleri anlamına geliyordu. Yere ve zamana göre değişen düzeylerdi bunlar. Az gelişmiş bölgeler olsun, az gelişmiş ülkeler olsun, kapitalist sistem içinde kuşkusuz gelişebilirler; kimi zaman dışalım ikamesine yönelik "sanayileşme stratejisi", kimi zaman da dışsatıma yönelik "sanayileşme stratejisi" doğrultusunda, kendilerine göre sanayileşebilirlerdi. Ama, az gelişmişliğin doğası gereği, hiçbir zaman birer eklentisi durumunda bulundukları gelişmiş bölgeler ve ülkelerin gelişmişlik düzeylerine erişemez, hiçbir zaman kalkınamazlardı. Az gelişmiş ülkelerin kalkınma girişimleri, kapitalist sistem çerçevesinde, Tantalos işkencesine benziyordu. Tanrılar tanrısı Zeus, tanrılarla aşık atmaya kalkışan kendini beğenmiş Lydia kralı Tantalos'u, su kıyısında ve meyve dalları altında yaşamasına karşın, suya eğilince suların, meyvelere uzanınca dalların uzaklaştığını görmekle cezalandırmıştı. Az gelişmiş ülkeler de, geliştikçe, kalkınma ufkunun kendilerinden gitgide daha çok uzaklaştığını göreceklerdi. Gelişmiş kapitalist ülkeler, kapitalist sistem çerçevesinde kalmaları koşuluyla, az gelişmiş ülkelerin sanayileşmesini elbette isteyeceklerdi. İstemedikleri, kapitalist sistem dışında, ya da kendilerinden bağımsız bir sanayileşmeydi: Az gelişmişleştiren bir sanayileşme. Az gelişmişlerden farklı olarak, geri kalmış ülkeler, tanım gereği, gelişerek kalkınabilirlerdi. Öyleyse, kalkınabilmek için, az gelişmiş ülkelerin, her şeyden önce geri kalmışlıklarını kapitalist bürünümünden arındırmaları gerekiyordu. Buysa, ekonomik olmaktan çok, siyasal bir sorundu.

Az gelişmişlik, evet kapitalizmin ürünüydü. Kapitalizmden önce az gelişmişlik yoktu. Kapitalizm olmasaydı, az gelişmişlik olmayacaktı. Ama, sosyalizm de olmayacaktı. Kapitalizmin işlerinde, Hegel'in "aklın hilesi" dediği şeyi anımsatan bir yön seziliyordu. Tarih'in büyük kişilikleri kendi erekleri buyruğunda bir araç olarak kullanmasına, onları kendi tutkuları ardında koştururken, bu arada kendi istencini gerçekleştirmesine "aklın hilesi" diyordu Hegel.

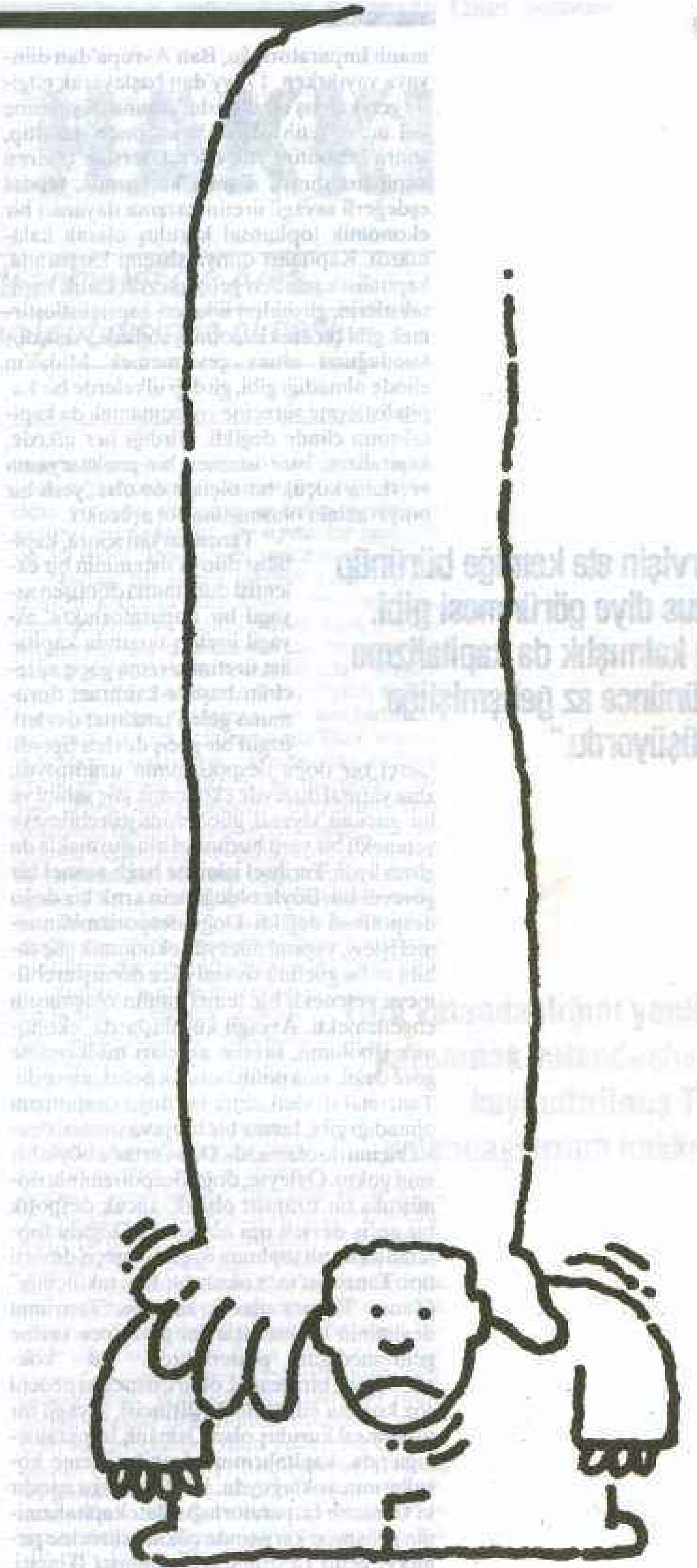
Ne var ki sosyalizm bir kalkınma yöntemi değildi. Tersine, kalkınmışlığı, kapitalist üretim tarzının örtük olarak içerdiği bütün yaşam biçimlerinin, bu arada burjuva demokrasisinin de, sonuna değin gelişmelerini öngerektiriyordu. Ama, tarihsel olarak aşılmış bulunmasına karşın, kimi ülkelerde kapitalist toplumsal sistemin kendini koruyup sürdürebilmesi olanaklı olduğu gibi, henüz kendi evrimini tamamlamamasına karşın, kimi ülkelerde yerini sosyalist sisteme bırakması da olanaklıydı. Her şey sınıflar savaşımına bağlıydı. O zaman, geri kalmış ve az gelişmiş ülkelerin de sosyalizme geçebilme olanağı, sosyalizmin her şeyden önce bir kalkınma yöntemi durumuna dönüşmesine yol açacaktı. Hatta günümüzün hemen bütün sosyalist ülkeleri, kapitalist üretim tarzının örtük olarak içerdiği bütün yaşam biçimlerini sonuna değin geliştiremeden sosyalizme geçmiş ülkeler olduklarına göre, sosyalizmin hepsi için derece derece bir kalkınma yöntemi durumuna dönüşmüş bulunduğu da söylenebilirdi. Teorik sosyalizm ile reel sosyalizm arasındaki, zaman zaman kimilerine sanki aralarında hiçbir ilişki yokmuş izlenimini veren farklılıkları da, belki bu durum açıklıyordu.

Ama, titremesek de, kendimize dönelim. Osmanlı İmparatorluğu, 17. yy'dan Tanzimat'a değin, asyagil üretim tarzı çerçevesinde kapitalistleşemediği, asyagil üretim tarzını simgeleyen doğu despotizmi kapitalistleşmeyi engellediği için geri kaldı. Tanzimat'tan sonraysa, kapitalist dünya sistemine eklemlenerek kapitalistleşme yoluna girdiği için az gelişmişleşti. Türkiye'de kapitalizm, Osmanlı İmparatorluğu'nun geri kalmış bir prekapitalist ülke durumundan, az gelişmiş bir prekapitalist ülke durumuna dönüşmesiyle başladı; Cumhuriyet dönemi boyunca, Türkiye'nin az gelişmiş bir kapitalist ülke durumuna dönüşmesiyle gelişti.

Osmanlı İmparatorluğu, Tanzimat'tan önce de prekapitalist bir ülkeydi. Ama, kapitalistleşmeye direnen, asyagil bir prekapitalist ülke. Tanzimat'tan sonraysa, kapitalist dünya sistemine eklemlenerek, kapitalistleşme yoluna giren bir prekapitalist ülke oldu. Kapitalizm, henüz toplumsal kuruluş içinde belirleyici bir yer tutan, toplumsal kuruluşun yeniden üretimini denetleyen egemen üretim tarzı durumuna gelmemekle birlikte, toplumun ileriye doğru gelişmesini yönlendiren temel üretim tarzı durumuna geldi. Eğer kapitalist üretim tarzının toplumun ileriye doğru gelişmesini simgeleyen temel üretim tarzı durumuna geldiği ülkeler de kapitalist ülkeler kategorisinde sayılsaydı, Türkiye'nin Tanzimat'tan başlayarak kapitalist bir ülke olduğu söylenebilirdi.

Osmanlı İmparatorluğu, kapitalist dünya sistemine, asyagil üretim tarzına dayanan bir toplumsal kuruluş olarak eklemlendiği için az gelişmiş bir ülke durumuna dönüştü. Ama, kapitalist dünya sistemine, feodal üretim tarzına dayanan bir toplumsal kuruluş olarak eklemlenseydi de az gelişmiş bir ülke olurdu. Çünkü kapitalizme kendi iç dinamiğiyle geçme olanak ya da zamanını bulamadan -ve bundan ötürü geri kalmış ülke olarak- kapitalist dünya sistemine eklemlenen ülkelerin tümü de az gelişmiş ülke durumuna dönüşmeye yargılıydılar. Asyagil üretim tarzına dayanan toplumsal kuruluşların kapitalizme kendi iç dinamikleriyle geçmeleri olanaksızdı. Çünkü asyagil üretim tarzından, organik olarak, gene bir asyagil üretim tarzı değişkesinden başka bir üretim tarzı türeyemezdi. Ama feodal üretim tarzına dayanan Doğu Avrupa toplumsal kuruluşları da, kendi iç dinamikleriyle kapitalizme geçme zamanını bulamadan, Batı Avrupa feodal toplumsal kuruluşlarından başlayarak gelişen kapitalist sisteme eklemlenerek, az gelişmişliğin bu kez feodal kuruluşlardan türeyen örneklerini veriyorlardı. "İkinci servaj", bu ülkelerin kapitalizme eklemlenerek az gelişmişliğe dönüşme biçimlerini simgeliyordu.

Oysa Japonya, kapitalist dünya sistemine eklemlenip onunla bütünleştiği zaman, kendi iç dinamiğiyle kapitalizme geçmiş, bir başka deyişle, ilkel birikimin kapitalist birikime organik dönüşümü gerçekleşerek, kapitalist birikim ülke içinde belli bir ağırlık kazanmış bulunuyordu. İlkel birikimde para (ticaret, tefecilik ve tasarrufun birikme olanağı sağladığı para) sermaye durumuna dönüşürken, kapitalist birikimde artı-değer sermaye durumuna dönüşüyordu. Böylece Japonya, kapitalist dünya sisteminin görece geri bir yöresini de oluştursa, az gelişmişliğe dönüşmemiş Batı Avrupa dışı bir feodal ülke örneğini veriyordu. Aynı şey, çarlık Rusyası için de söylenebilirdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun asyagil geri kalmışlığını az gelişmişliğe dönüştürme onuru Tanzimatçılarındır. Gerçek bir onurdur bu ve bundan ötürü onları kınamak da doğru olmaz. Çünkü o dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun önündeki tek gelişme seçeneği, az gelişmişlikti.

İngiliz müdahalesi Hindistan'da, Asya'nın o zamana dek gördüğü en büyük ve doğruyu söylemek gerekirse biricik toplumsal devrime yol açmıştı. Tanzimatçılar da, kolektif devlet mülkiyetine dayanan asyagil "sınıflı" toplumdan, özel mülkiyete dayanan Batılı sınıflı topluma geçiş sürecini başlatarak, aynı işi Osmanlı İmparatorluğu'nda yapıyorlardı. Bu işi, Hindistan'da olduğu gibi, yabancı işgal güçlerine bırakmıyorlardı. Os-

manlı İmparatorluğu, Batı Avrupa'dan dünyaya yayılırken, 17. yy'dan başlayarak gitgide geri kalmış bir ülke durumuna düşmesine yol açan, fetih olanaklarını önce daraltıp, sonra büsbütün yok ederek tersine çeviren kapitalist dünya sistemi karşısında, feodal eşdeğerli asyagil üretim tarzına dayanan bir ekonomik toplumsal kuruluş olarak kalamazdı. Kapitalist dünya sistemi karşısında, kapitalistleşmeden gelişemezdi. Batılı kapitalistlerin, girdikleri ülkeleri kapitalistleştirmek gibi bir erekleri olmayabilirdi. Ama dokunduğunu altına çevirmemek Midas'ın elinde olmadığı gibi, girdiği ülkelerde bir kapitalistleşme sürecine yol açmamak da kapitalizmin elinde değildi. Girdiği her ülkede, kapitalizm, ister istemez bir proletaryanın ve, daha küçük bir ölçüde de olsa, yerli bir burjuvazinin oluşmasına yol açacaktı.

Dervişin ete kemiğe bürünüp [Y]unus diye görünmesi gibi, [g]eri kalmışlık da kapitalizme [b]ürününce az gelişmişliğe [d]önüşüyordu."

Tanzimat'tan sonra, kapitalist dünya sisteminin bir eklentisi durumuna dönüşen asyagil bir imparatorlukta, asyagil üretim tarzında kapitalist üretim tarzına geçiş sürecinin başlıca kaldıracı durumuna gelen tanzimat devleti, özgül bir geçiş devleti tipiydi. Gerçi bir doğu despotizminin uzantısıydı, ama yapısal düzeyde ekonomik güç sahibi ve bu gücünü siyasal güce dönüştürebilmeye yetenekli bir yerli burjuvazi oluşturmakla da görevliydi. Tarihsel işlevine bağlı nesnel bir görevdi bu. Böyle olduğu için artık bir doğu despotizmi değildi. Doğu despotizminin temel işlevi, yapısal düzeyde ekonomik güç sahibi ve bu gücünü siyasal güce dönüştürebilmeye yetenekli bir temel sınıfın oluşmasını engellemekti. Asyagil kuruluşlarda, ekonomik işbölümü, üretim araçları mülkiyetine göre değil, ama politik olarak belirleniyordu. Tanzimat devleti, artık bir doğu despotizmi olmadığı gibi, henüz bir burjuva sınıfsal devlet biçimi de olamazdı. Daha ortada böyle bir sınıf yoktu. Öyleyse, doğu despotizminin dönüşmüş bir uzantısı olarak, ancak despotik bir geçiş devleti tipi olabilirdi. Doğulu toplumdan Batılı topluma özgül bir geçiş devleti tipi. Tanzimat'ın "köksüz bir Batı taklitçiliği" (Taner Timur) olarak kalması, Tanzimat devletinin tarihsel işlevini gereğince yerine getiremediğini gösteriyordu. Bu "köksüz"lüğün, biri nesnel, öbürü öznel iki nedeni söz konusu edilebilirdi. Birincisi, asyagil bir toplumsal kuruluş olan Osmanlı İmparatorluğu'nda, kapitalizmin organik türeme koşullarının yokluğuydu. Böyle olduğu içindir ki Osmanlı İmparatorluğu Batı kapitalizminin gelişmesi karşısında çökme sürecine girmiş ve gelip Tanzimat'a dayanmıştı. İkincisi, tanzimatçıların kendileriydi. Tarihsel işlevlerinin ne bilincine, ne de istencine sahiptiler. Tersine, bu işlevlerine ters düşen bir "devleti eski görkemine kavuşturma" ereğini güdüyorlardı. Tarihsel işlevlerini ancak "idarei maslahat" düzeyinde yerine getirebilirlerdi. Öyle de oldu. Tanzimat, sonunda "köksüz bir Batı taklitçiliği" olarak kaldı. Oysa Osmanlı İmparatorluğu için dirimsel bir zorunluluk olan Batılılaşma, Doğu Uygarlığından Batı Uygarlığına geçme, ancak "köklü bir Batı Taklitçiliği" ile olanaklıydı. Ama Batılılaşma süreci, gene de Tanzimat'la başladı.

Tanzimatçıların tek gelişme seçeneği, evet, az gelişmişlikti. Tanzimat'tan bu yana, dünyada ve Türkiye'de hiçbir şey değişmedi mi? ■

Her Şey Aslına Dönüşür!

Hür Demokrat Parti'nin Anavatan Partisi'ne katılması ile iki şey "aslına dönüştü"; Milliyetçi Demokrasi Partisi ve Mehmet Yazar. Hemen hiç fire vermeden ANAP'a kaydını yaptıran "münfesih" HDP milletvekillerini de sayarsak her şeyin yerli yerine oturduğunu söyleyebiliriz. Neydi Milliyetçi Demokrasi Partisi? 12 Eylül rejiminin iktidara getirmek için görev emrini yazdığı partiydi. Bugün ANAP'a geçen milletvekilleri de aynı rejimin tayin ettiği kişiler. 12 Eylül sonrası parti kuruluşlarında adı kulislerde en çok dolaşan ise Mehmet Yazar'dan başkası değildi.

Sunalp'tan biraz daha akıllıydı Mehmet Yazar. Hemen "başüstüne" demedi, biraz düşündü, biraz görüştü. Acaba AP misyonunu 12 Eylül'e ram edebilir miydi? Yazar'ın bu duraksama ve arayışları "demokrasiye geçişin" ilk raundunda devre dışı kalmasına neden oldu. Ama o asıl işlevini daha ilerde yerine getirmeye çalışacaktı. Doğru Yol Partisi'ni etkileştirmekti bu işlev. 4 Nisan 1985'te Odalar Birliği Başkanlığı'ndan istifa etti ve DYP Kayseri Merkez ilçe örgütüne kaydını yaptırdı. Yazar'a göre DYP iktidara gelmek için çalışmıyordu, kendisi genel başkanlık makamına seçilirse DYP kısa zamanda iktidar olabilirdi. Mesaj açıktı: Çankaya ile uzlaşma.

DYP Büyük Kongresi bu mesajı kabul etmedi. Yazar'ın DYP "operasyonu" başarısızlıkla sonuçlanmış, "kurmay" hesapları tutmamıştı. Acaba Yazar MDP'yi ayağa kaldırabilir ve onu ara seçimlerde DYP'nin önünü kesecek bir araç olarak kullanabilir miydi?

Seçmen buna da hayır yanıtını verdi. Yazar'ın kurduğu ve MDP'nin katıldığı Hür Demokrat Parti ara seçimlerde seçimlere katılan "şaka" partileri kadar oy toplayabildi. Artık Yazar'ın çoktan yazılmış kaderi iyice belli olmuştu. Yapabileceği son hizmet bir kere daha DYP'nin yolunu kesmeye çabalaması ve HDP milletvekillerinin kapanın elinde kalmaması için önceden ANAP'a kapılandırılması idi.

Yazar, DYP'li olduğu dönemde Bursa İl Kongresi'nde "Bizler... muvazaa içinde olan insanlar değiliz." demişti. Zaman, gerçeği herkesin gözünde açığa çıkardı. Yazar'ın Truva'daki misyonu bitti. ■

▼ *Yazar ile Özal. "Bütünleştiler.*

Radyasyon Ciddi Bir Tehlikedir

Bugün dünyadaki herkes radyasyonun son derece ciddi bir tehlike olduğunu bilir.1945 yılında Hiroşima ve Nagasaki'ye atom bombası atıldığından beri, radyasyonun dehşet verici etkileri gözümüzün önündedir. Nükleer patlamadan sonra yayılan radyasyon bulutunun sakat bıraktığı çocuklar, yetişkinler insanlık adına utanç verici izleri taşıyorlar. Sağlam olarak kurtulduklarını sananlardan önemli bir bölümü de kanserden ölüyor.

Radyasyonun en büyük tehlikesi, radyoaktif maddelerin vücudun daha çok akciğer, kemikler ve yumurtalık bölgelerinde toplanarak birikim yapması ve bu birikimin kanser, gebelerde sakat doğum, guatr gibi çeşitli hastalıklara yol açması.

İşte bu nedenle geçen yıl Çernobil olayı yaşandığı zaman, Sovyetler Birliği ve Avrupa haklı olarak korkulu bir süreç yaşadı. Önemli miktarda gıda maddesi imha edildi, bazıları uzun süre yenilip içilmedi. Hâlâ da birçok maddenin, örneğin Türk çayı ve fındığının Avrupa'ya ithalatı yasak. Uzmanlar buna rağmen kanser olayının ve öbür hastalıkların gelecek yıllarda artacağını bildiriyorlar.

Kısacası radyasyon olayı SSCB ve Avrupa'da gerektiği gibi ciddiye alındı.

Türkiye'de son olarak çayda tehlikeli boyutlarda radyasyon olduğu ortaya çıktı. Bu konuda, Çankırı'da MKEK Uçaksavar Top Fabrikası'nın açılışından sonra verilen yemekte yapılan konuşmaları bir kez daha okumakta yarar var:

Evren: ...Ben radyasyona madyasyona aldırmam. Alışmışız, bizim vücudumuz böyle şeylere alışkın.

Özal: Radyasyonlu çay daha lezzetli oluyor... Çayda azıcık radyasyon çok faydalıdır. Hiç merak etmeyin.

Evren: Tabii...

Doğu toplumlarına kaderciliğin hakim olduğunu biliyoruz. "Hayır ve şer ve de radyasyon Allah'tan gelir". Bu yüzden ister sade yurttaş olsun ister devleti yönetenler, önemli bir olaya böyle yaklaşıyorlar.

Oysa radyasyon ciddi bir tehlikedir. ■

Son Doping

1986 Aralık ayının başında iki gün ara ile Türk ihracat rejimini ilgilendiren iki karar paketi açıklandı. Bunlardan birincisinde, ihracatta vergi iadesi tavanı 12 puandan 14 puana çıkarıldı ve liste sayısı 8'den 4'e indirildi. İkincisi ise daha da önemli kararlar içeriyordu. 45 ihraç kalemi için 1 Dolardan 550 Dolara değin prim verilecekti. Mal bazında ödenecek primler Dolar türünden belirlenecek ve TL olarak ödenecek, böylece TL'deki düşüşten ihracatçının zarar görmesi önlenecekti.

Cumhuriyet dönemi boyunca hiçbir dönemde böylesine büyük çaplı bir teşvik görülmedi, öylesine ki ilk başta -daha sonra yetersiz buldukları açıklamalarına karşın- ihracatçılar bile şaşırdılar. Kararlar için ne söylenebilir? İlk söylenecek mimarlarının tüm iddialarına karşın, bu ekonomi politikasının liberal olmadığı, müdahaleci bir politika olduğu. Türk sanayii dışa açılma görüntüsü altında altı yıldır devletçe desteklendi ve bu nedenle de, uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazanamadı. Bu yıl ihracatın gerilemesi ve sanayicilerin sözleri de bunu doğruluyor. Müdahale sürmekte, yalnızca yönü değişmiş olarak.

Konuyla ilgili bazı teknisyenlerin de belirttiği gibi, bu kararlar ihracatın artırılması için yapılan son doping. Bunlar da tutmazsa ne yapılacağı merak konusu. Kuşkusuz 1988 seçimleri, kararların alınmasında önemli bir faktör, yani bir anlamda hükümet seçim ekonomisine daha 1986'dan girmiş durumda. İkinci olarak bu kararlar ile açıkça anlaşıldı ki ANAP iktidarının, önem verdiği konu enflasyon değil, borçlar ve dış ödemeler dengesi sorunları. Çünkü ekonomik modeli sürdürmek için gerekli dış borçlanma ancak, "Türkiye borcunu ödeyen ülke" imajı sürdükçe mümkün olabilecek.

Bunlar konunun global yönleri, daha spesifik sorunlar da var. Öncelikle bu teşviklerin finansmanı nereden sağlanacak? Her ne kadar, primlerin destekleme ve fiyat istikrar fonundan finanse edileceği belirtilmişse de piyasada TL darlığı herkesçe biliniyor. Bu durum hazine ve Merkez Bankası kaynaklarının zorlanması ile sonuçlanırsa, enflasyon artışı kaçınılmaz olacak. Ayrıca iç talebin yüksek olduğu mal gruplarına verilen yüksek primler, bu malların fiyatlarının artışına neden olacak. ■

Dr. Mustafa Pirili

Kazanan Banka, Kaybeden Müşteri!

Bankaların kredi vermelerinin usulü değişmedi ama, neticesi değişti. Usul ve şart yine taşa toprağa, yani taşınmaz mal ipoteğine bağlı. Netice ise eskilerde kredilendirilen şirketin, para kazanması, gelişmesi büyümesine bağlanırdı. Bugün ise kredi alan şirketlerin adeta batırılması hedef alınıyor. Donmuş ve batak kredilerin yükünü taşıyamayacak hale gelen bankalar, güçlerinin yettiği firmaları duvara sıkıştırmaya başladılar. Şimdilik kimsesiz veya adı çıkan firmalara uygulanan haciz işlemlerinin 1987 yılında çok daha yaygın hale geleceği, taraflar için tabiileşeceği beklenmelidir.

İflas ettirilen şirketlerin kredi olarak aldığı paraların nereye gittiği hususu kamuoyunun merakı haline geldi. Bankaların kredi verme şartları ve uyguladıkları faiz incelendiği zaman kaçınıldığı ve kaybolduğu zannedilen bu paraların adreslerini bulmak kolaylaşır.

Bankalar verdikleri krediye, tahakkuk ettirdikleri faizi devamlı ekledikleri için alınan kredi ile kâğıt üzerinde görülen borç, alanı da vereni de şaşırtır miktarlara ulaşmaktadır. Bu faiz politikaları ile hiçbir iş tahakkuk ettirilen faizi karşılayamaz ve ödeyemez. Bunu hem müşteri, hem de banka bildiğine göre kumar iki taraflı oynanmaktadır. Kumar iki taraflı oyunar gibi gözükmesine rağmen kaybeden ve kazanan başta bellidir. Yani kazanan banka, kaybeden müşteri. Bu % 80-120 oranında faiz yükünü taşıyacak meslek ve iş sahası Türkiye'de yok. Son 3-5 senedir namuslu vergi ödeme konusunda emsal gösterilen kadın tüccarların bu faizle kredi kullandığını varsayarsak, onlar da ödedikleri vergi ile büyük iş adamlarımızın övünmelerini sağlayamazlar.

Bankaların kendi yarattıkları ve yine kendilerinin zaptedemediği ahtapottan şikayete haklarının olmaması lazımdır. Kredi alanın yönetimi bozuk, yeteneği sınırlı, aldığı parayı çarçur etmesi eleştiriliyor da, kredi verenler hâlâ niçin peygamber muamelesi görüyor? Taşa toprağa ipoteğe kredi verme yerine, projeyi kredilendirmeyi reddeceksin, suni şekilde yarattığın firmalara, ellerindeki gayrimenkul tapusunu adeta gaspetmek için kredi vereceksin, sonra da piyasada yarattığın anarşiyi, ekonomiye ödettiğin faturayı bankacıların başarı belgesi haline getireceksin. Bankacılık sektörü Türkiye'de bugünkü çarpık ekonominin hem mimarı hem de tek sömürücüsü olmuştur. Ekonominin içinde bulunduğu darboğazı ve açmazı tek taraflı olarak iflas edene ve iflaslara yüklemek bugünkü bankacılık sistemini haklı olmadığı şekilde ödüllendirmek demektir.

İflas edenlerin aldıkları krediyi nerede sakladıklarını merak edenler bankaların ellerindeki paha biçilmez binaların ve arsaların nasıl bankalarca ele geçirildiğini araştırırlarsa sordukları sualin cevabını tapu kayıtlarında bulurlar. ■

Murtaza Çelikel

Cruzado Zor Durumda

Brezilya: Latin Amerika'nın bu "dev"inin hem iktisadi hem de siyasi planda bir mucize içinde olduğu, geçen ay Türkiye'de değil ama Batı ülkelerinde çok konuşuldu.

Brezilya dünya tatlı su potansiyelinin dörtte birine sahip. Ormanlarında bütün dünyaya dört yüzyıl yetecek kadar demir var; muazzam boksit, nikel, bakır ve kereste yataklarına henüz dokulmamış. Yüksek teknoloji endüstrileri ve ekonomisinin dünyada sekizinci olmasıyla iftihar ediyor. Brezilya ekonomisinin gelişme hızı yüzde 8; artan ihracat 12 milyar dolarlık bir ticaret fazlası getiriyor. İşsizlik ve dış borçları da 1980'den beri en düşük seviyeye gelmek üzere.

Madalyonun ikinci yüzünde ise zenginler ve yoksullar arasında gün geçtikçe açılan bir uçurum var. Brezilya halkının üçte ikisi yoksulluk içinde yaşıyor. Açlık, inanılmaz derecede kötü sağlık koşulları ve çocuk ölümleri, çok düşük okuma yazma oranı Brezilya'da toplumsal koşulların durmadan patlama noktasına gidip gelmesine yol açıyor.

Ve bu bıçak sırtındaki ülke siyasi açıdan son derece önemli günler geçiriyor. 21 yıllık taşist askeri yönetimden sonra sivil hükümete kavuşan ülkede geçen 15 Kasım'da yapılan seçimler ülkenin demokratik niteliğini güçlendirdi. Brezilya demokratik Hareket Partisi'nin adayı José Sarney seçimden zaferle çıktı. Brezilya halkı Sarney'in "Cruzado" planını desteklediğini gösterdi. Sarney, Cruzado planını, IMF'nin Brezilya ekonomisine karışmasını engellemek için geliştirdi. 9 ayı dolduran bu plan, adını terkedilen eski cruzeiro'nun yerine çıkartılan yeni para birimi cruzado'dan alıyor. Fiyatları donduran ve yüzde 250'lik enflasyonu durduran bu plan Sarney'in çiçeği burnunda demokrasisine de nefes aldırdı. Ancak yavaş yavaş zorluklar ortaya çıkıyor, demokratik haklarını uzun süredir ilk defa kullanan Brezilyalılar da beğenmediklerini protesto etmekten hiç kaçınmıyorlar.

Nitekim fiyatların dondurulması, ücretlerdeki yüzde 8'lik artışla birleşince Brezilyalı tüketiciler çılgın bir alışveriş furyasına girdiler. Mallara talebin bu korkunç yükselişi satışları yüzde 30 artırdı; pazar talebe yetişemeyince yumurtadan ete, çamaşırdan videoya kadar birçok mal piyasada bulunamaz oldu. Eğer bu tüketim durdurulamazsa enflasyonu geri çekme planları suya düşerdi.

Sarney, büyük tüketici harcamalarını durdurmak için fiyatları serbest bıraktı ve bazı satış vergileri koydu. Ve binlerce protestocu Başkent Brasilia sokaklarında sel gibi aktı. Hükümet binaları ateşe verildi, polisle çatışıldı, süpermarketler yağmalandı. İşçi sendikaları genel grev çağrısı yaptılar.

Demokrasinin cilvesi bu. ■

▼ ***Jose Sarney. Seçimden zaferle çıktı.***

IMF KİMİN HİZMETİNDE?

Dünya ekonomisindeki gelişmeler, tarihin hiçbir döneminde olmadığı biçimde tek bir ülkenin (ABD) ekonomisindeki gelişmelere, bu ekonomiyi yönetenlerin yaklaşım, çıkar ve kaprislerine bağlanmış bulunuyor.

IMF'nin kurulması, II Dünya Savaşı'nın bitimine yakın, 1944 yılında, ABD'nin Bretton Woods kentinde düzenlenen toplantıda kararlaştırdı. Toplantıda IMF'yle birlikte Dünya Bankası'nın da kurulması karara bağlandi ve yeni uluslararası para dizgesinin ana hatları belirlendi. Bu yüzden IMF'yi tek başına bir güç olarak değil de, Bretton Woods'da kurulan dizgenin bir parçası olarak değerlendirmek gerekir.

Bretton Woods toplantısına, savaşı kazanan Batılı ülkelerin temsilcileri katıldı. Toplantıya katılan Sovyetler Birliği, daha sonra IMF ve Dünya Bankası'nın kuruluşlarında yer almayacaktı. O dönemde sömürge olan az gelişmiş ülkeler Bretton Woods'da temsil edilmiyorlardı. Bu yüzden, Bretton Woods toplantısında temeli atılan yeni uluslararası para dizgesinin, zengin Batılı ülkelerin çıkarları doğrultusunda biçimlendirildiğini ileri sürmek, yanlış olmaz.

Bretton Woods dizgesi

I. Dünya Savaşı'ndan önce uluslararası alışverişler, sözde altın esasına bağlı olarak yürütülüyordu. (Sözde diyoruz, çünkü giderek büyüyen uluslararası ticaretin yalnız altın rezervlerine dayanarak sürdürülmesi olanaksızdı. Ticaretin önemli bir bölümü krediler ve altının yerini tutan Sterlin ve Dolar gibi paralarla finanse ediliyordu. Dünya altın rezervlerinin kısıtlı olması, uluslararası likidite sıkıntısına neden oluyordu. Bir başka deyişle uluslararası para arzının büyümesi, uluslararası ticaretin büyümesine ayak uyduramıyordu. (1).

İki dünya savaşının arasında uluslararası ticaret ilişkilerine, karşılıklı devalüasyonlar ve dış ticaret kısıtlamaları, egemen oldu. Bu kısıtlamalar (kota, gümrük vergisi vb.) o denli yoğun ve yaygındı ki, uluslararası ticarette bir anlamda takas dizgesine geri dönülmüştü.

Bretton Woods toplantısını düzenleyenler, uluslararası ticarette korumacılık eğilimlerinin yeniden yaygınlaşmasını ve ticaretin bu yüzden aksamasını, engellemeyi amaçlıyorlardı. Bu amaçla, öncelikle, uluslararası ticaretin gelişmesini engellediğine inanılan likidite sorunu çözümlenmeliydi. İkinci olarak, ödemeler dengesi açık veren ülkeler, sorunlarına dış ticaret kısıtlamalarına başvurmadan çözüm bulabilmeliydiler.

Bretton Woods, iki soruna da oldukça yalın çözümler getirdi. Uluslararası likidite sorununu çözümlemek amacıyla, uluslararası alışverişlerde altın yerine Dolar'ın, değişim birimi olması kabul edildi. Ödemeler dengesi açık veren ülkelerin sorunlarını çözümlemek konusunda görev, IMF'ye düşüyordu. IMF, bir tür uluslararası merkez bankası işlevini yükümlenecek ve ödemeler dengesi açık veren ülkeye, bir miktar borç verecekti. Ödemeler dengesi açık veren ülkenin dış ticaret kısıtlamalarına başvurarak uluslararası ticaret akışını engellemesi, böylece önlenecekti. Öte yandan, açık veren ülke, IMF'nin önereceği ekonomi politikalarını uygulamak zorundaydı. Bu politikalar sayesinde ülke, ödemeler dengesi açıkları vermekten kurtulacak, IMF'den aldığı borçları da geri ödeyecekti. (Kurulan dizgede Dünya Bankası'nın, proje bazında kredi vermek gibi daha sınırlı bir rolü vardı.)

Bretton Woods sonrası

Bretton Woods ile bir masal dünyası kuruluyordu. Bu dünyada uluslararası likidite sorunu yoktu. Ülkeler, kendi ekonomilerini korumak amacıyla uluslararası ticaretin akışını engellemeyeceklerdi. Ödemeler dengesi açık veren ülkeler, izleyecekleri politikalarla bu duruma kısa sürede son vereceklerdi. IMF, ödemeler dengesi sorunlarını aşmasına yardım ettiği ülkelere öyle politikalar önerecekti ki bu ülkeler, kısa sürede yalnız açık vermekten değil, IMF'ye borçlu olmaktan da kurtulacaklardı.

Gerçek, Bretton Woods'da yaratılan masallara elbette uymadı. Bunun iki nedeni vardı:

Birinci neden, uluslararası likidite ile ilgiliydi. Bretton Woods'da uluslararası değişim birimi olarak altının yerine dolar konulmuştu. (ABD, dileyenin elindeki doları altınla değiştirmeyi yükümleniyordu). Böylece, uluslararası likidite darlığının önüne geçileceği umuluyordu. Ama ABD, ulusal para biriminin uluslararası para birimi olmasının yarattığı avantajı dünyanın değişik yerlerinde katıldığı savaşları ve genelde silahlanma harcamalarını finanse etmek amacıyla değerlendirince, işler değişti. Uluslararası likidite darlığının yerini, uluslararası likidite bolluğu aldı. (Savaştan sonraki kırk yıl içinde uluslararası rezervler, yaklaşık 10 kat artarak 500

▶ *Yeşil yeşil dolarlar. Bretton Woods'da uluslararası değişim birimi olarak altının yerine kondular.*

milyon Dolar dolayına ulaştı). İki savaş arasında uluslararası likidite darlığı, uluslararası ticareti engelliyordu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, uluslararası para birimi Dolar'ın arzını (kendi çıkarları için) sorumsuzca artırarak, diğer ülkelere enflasyon ihraç etmeye başladı.

Bretton Woods'da yaratılan masal dünyasının bir türlü gerçekleşememesinin ikinci nedeni de şöyle özetlenebilir: Bretton Woods dizgesinde dış ticaret açığı veren ülkeler önce borçlanacak, sonra IMF'nin önerdiği politikaları izleyerek borçlarını kısa sürede ödeyeceklerdi. Uygulamada, borçların ödenmesi aşamasına hiçbir zaman gelinmedi. Ödemeler dengesi açık veren ülkeler, yeni açıklar vermeyi ve giderek artan tutarlarda borçlanmayı sürdürdüler. Çünkü, uluslararası ticaretin Bretton Woods'da öngörüldüğü gibi dengeli bir biçimde yürütülmesi, zengin Batılı ülkelerin işine gelmemişti. Zengin Batılı ülkelerde üretilen mallar, bu ülkelerde tüketilmiyordu. Bu malları tüketme görevini, az gelişmiş ülkeler yerine getirecekti. Bu da, az gelişmiş ülkelerin sürekli ödemeler dengesi açıkları vermeleri ve giderek artan tutarlarda borçlanmaları anlamına geliyordu.

Bugünkü durum

Bugün uluslararası likidite, doların uluslararası para birimi olması yüzünden, her türlü beklentinin üzerinde artmış durumda. Bu yüzden dünya ekonomisindeki gelişmeler, tarihin hiçbir döneminde olmadığı biçimde tek bir ülkenin (ABD) ekonomisindeki gelişmelere, bu ekonomiyi yönetenlerin yaklaşım, çıkar ve kaprislerine bağlanmış bulunuyor. Sonuç, içinden çıkılması giderek olanaksızlaşan bir çelişkiler yumağı. Bir kaç örnek verelim: ABD faiz oranlarını düşürürse, doların değeri azalır. O zaman ABD'nin dışalımları azalır ve ABD ödemeler dengesi açığı küçülür. Ama, ABD'nin dışalımları azalırsa, ABD'ye mal satan ülkelerin ekonomileri durgunluğa girer. Ve doların değerinin azalmasıyla, uluslararası rezervlerin de değeri azalır. Ancak, faiz oranları düşmezse, az gelişmiş ülkeler, dış borçlarını ödeme güçlüğü içine düşecek; bu da, uluslararası bankacılık krizine neden olacaktır.

Borçsuz, dengeli bir uluslararası ekonomik ilişkiler düzenini öngören Bretton Woods dizgesinin kuruluşundan yaklaşık kırk yıl sonra dünya, tarihin hiçbir döneminde görülmeyen büyük bir borç sorunuyla karşı karşıya. Salt az gelişmiş ülkelerin dış borçlarının toplamı, yaklaşık 1 trilyon doları buluyor (2). Bu borçlar, yılda yaklaşık 150 milyar dolar faiz ödemesi gerektiriyor ki bu, az gelişmiş ülkelerin yıllık dış satım gelirlerinin yaklaşık yarısına eşit. Anaparanın ödenmesini artık hiç kimse beklemiyor. Salt faiz ödemelerinin aksaması durumunda, uluslararası bankacılık dizgesi çökecek.

İşin asıl şaşırtıcı yönü, tüm dünyanın bankeri olması gereken ABD'nin akıl almaz boyutlarda borçlanarak dünyanın en borçlu ülkesi durumuna gelmiş olması. ABD tek başına, az gelişmiş ülkelerin iki katı kadar, yani 2 trilyon dolar borçlu! (3)

Bretton Woods'da kurulan ekonomik düzende ülkelerin, dış ticarette korumacılık yoluna başvurmamaları öngörülüyordu. Oysa Bretton Woods'u düzenleyen ülkeler (ABD, AET ülkeleri) bugün korumacılık şampiyonu. Bretton Woods'da, ülkelerin iki savaş arasında olduğu gibi karşılıklı devalüasyonlar yapmaması amaçlandı. Ama, borçlu ülkelere döviz kurlarını sık sık düşürmelerini, bugün IMF öneriyor. IMF'nin, uluslararası ekonomik düzenin borçsuz ve dengesiz bir biçimde işleyişini yönetmesi öngörülmüştü. Bugün IMF, borçlu ülkelerin faiz ödemelerini sürdürebilmeleri için düzenlenen borç anlaşmalarını yönetiyor.

Sonuç

ABD'nin dış borçları Reagan yönetiminde 1981'den sonra yılda ortalama % 16 oranında arttı. Aynı dönemde ortalama Amerikalı işçi, yaklaşık % 20 oranında yoksullaştı (4). Bu durum, borçlanmanın, "üretimden fazla tüketimden" kaynakladığı yolundaki sıkça ileri sürülen bir savın, bir anlamda yanlış olduğunu kanıtlıyor. Belki borçlanmanın asıl nedeni, aşırı tüketim değil de, "üretildiği kadar tüketememek". Örneğin, üretiminin değerini ücret olarak alamayan işçi, çalıştığı işletmenin kantinine borçlanabilir. Ürettikleri hammaddeler ucuza kapatılan az gelişmiş ülkeler, gelişmiş ülkelerin pahalı sanayi ürünlerini alabilmek için borçlanır. Reagan yönetimi, zenginlerden aldığı vergileri azaltır, silahlanma harcamalarını artırır. Artan harcamaları finanse etmek amacıyla zenginlere, bankalara hazine bonosu satar. Amerikan halkı borçlanır.

Borçlanma işleminde alacaklı olanlar sermaye sahipleri. Demek ki borçlanma, sermaye sahiplerinin yararına. Ama borçlanmanın bu denli artması, genelde sermayenin yararına değil. Çünkü her an patlaması beklenen bir "borç ödememe krizi" yalnız bankalar değil, tüm kurumlarıyla kapitalist ekonomilere zarar verecek.

> "İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, uluslararası para birimi Dolar'ın arzını sorumsuzca artırarak diğer ülkelere enflasyon ihraç etmeye başladı."

IMF'nin görevi, serbest piyasa ekonomileri arasında mal ve para alışverişlerinin dengeli bir biçimde yürümesini sağlamak. Uluslararası alışverişlerde dengenin sağlanması ve korunması, kapitalizmin yararınaydı. Oysa kapitalizmin yararına olan, her zaman kapitalistlerin yararına olmuyor. Çünkü, kapitalistler, uluslararası ekonomik ilişkilerde dengenin değil de dengesizliğin yaygınlaşmasından, ülke ve kurumları giderek daha fazla borçlandırmaktan çıkar sağlarlar.

Uluslararası ekonomik ilişkilerde dengeyi sağlayamayan IMF, bu başarısızlığı ile kapitalizmin değil ama, kapitalistlerin çıkarlarına hizmet etmiş oldu. Bu tutumun, "serbest piyasa ekonomileri" diye çağrılan dizge açısından yaratacağı olumsuz sonuçları, yakın bir gelecekte izleyeceğiz. ■

Kaynaklar:

1) R. Triffin, **Gold and The Dollar Crisis**, 1961
2) **Development Forum**, Kasım-Aralık 1986
3) **Fortune**, 10 Kasım, 1986
4) **Cumhuriyet**, 23 Temmuz, 1986

▼ *Zengin Batılılar bir arada. Uluslararası para dizgesi onların çıkarları doğrultusunda biçimlendirildi.*

Doç. Dr. Tamer İşgüden

Türkiye'nin dış ticaret dengesindeki gelişmeler ve yapısal değişiklik

DIŞ TİCARET CEPHESİNDE YENİ BİR ŞEY VAR MI?

Dış ticaretteki gelişmeler, Türkiye'nin dünya işbölümündeki yerini değiştirmedi; ekonominin dışa bağımlılığı devam etti ve dış ekonomik ilişkiler genelde Türkiye'nin zararına işledi.

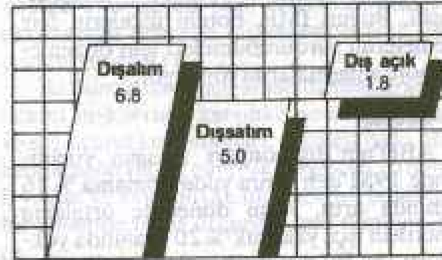
1980 den bu yana uygulanmakta olan iktisat politikalarının temel amaçlarından birinin de "dışa açık liberal uygulama" çerçevesinde dış ticaret dengesini sağlamak ya da en azından açıkları katlanılabilir boyutlara indirmek olduğu sıkça vurgulandı, hâlâ da vurgulanıyor. Dışa açık liberal bir uygulamanın açık bir tanımı verilmedi; slogan olarak sık kullanılmak yoluyla yerleşmesi sağlandı.

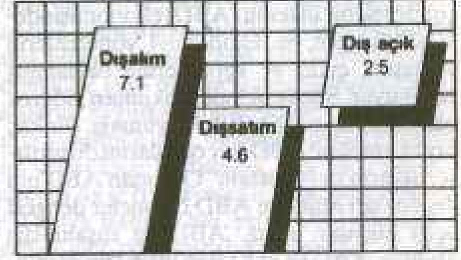
Bu yazının amacı Türkiye'nin dış ticaret dengesindeki gelişmeleri ve dış ticarette yapısal bir değişikliğin söz konusu olup olmadığını temel çizgileriyle ortaya koymaktır.

Tablo 1 yıllara göre dışsatım ve dışalım değerlerindeki gelişmeleri gösteriyor.

TABLO 2

DIŞ TİCARET Ocak-Ağustos *(Milyon Dolar)*

Kaynak: DİE

Tablodan açıkça görüldüğü gibi 1974-85 döneminde dışsatımda, özellikle 1980'den sonra önemli artışlar sağlandı. Ne ki, aynı eğilimin dışalım değerleri için de geçerli olduğu görülüyor. Bunun sonucu olarak da dış ticaret dengesinin olumlu bir gelişme izlemediği anlaşılıyor. Nitekim 1980'den bu yana dış ticaret açığı 3-3.5 milyar dolarda takılın kaldı.

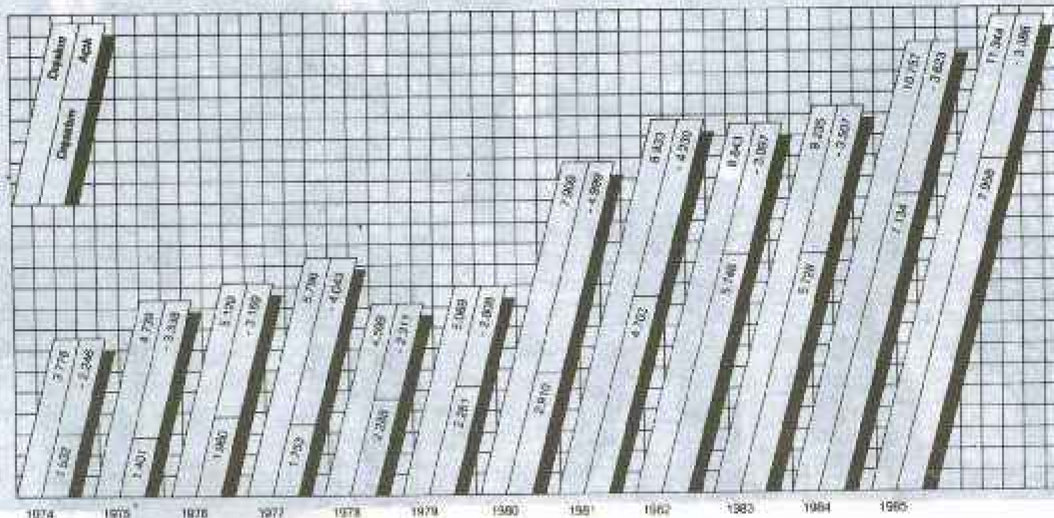
Aynı eğilimin 1986 yılı için de geçerli olacağı beklenmekte. Tablo 2, 1985 ve geçici verilere göre 1986 yıllarındaki gelişmeleri Ocak-Ağustos dönemi yönünden ortaya koyuyor.

Dış açığın yedi aylık süre sonunda 1985'te 1.8 milyon dolar iken 1986'da 2.5 milyon dolar olduğu görülüyor. Nitekim dış ticaret dengesindeki bu kötüleşen eğilim, hükümeti 1986'nın son aylarında daha önce sıkça vurgulanan "liberal" politikayla hiç de uyumlu olmayan önlemler almaya zorladı.

Bize göre dışsatım mevcut yapısı içinde, olağanüstü olumlu dış ortam, aşırı destekleme ve toplumca katlanılan yüksek maliyetlere karşın, ulaşabileceği üst sınıra geldi. Dış ticaret dengesinde kalıcı, olumlu bir eğilimin yerleşebilmesi için dış ticaretin yapısının ülke yararına değişme eğilimi içine girmesi gerekir. Şimdi, Türkiye'nin dış ticaretinde böyle bir yapısal değişmenin söz konusu olup olmadığına bakalım.

TABLO 1

DIŞ TİCARET *(Milyon Dolar)*

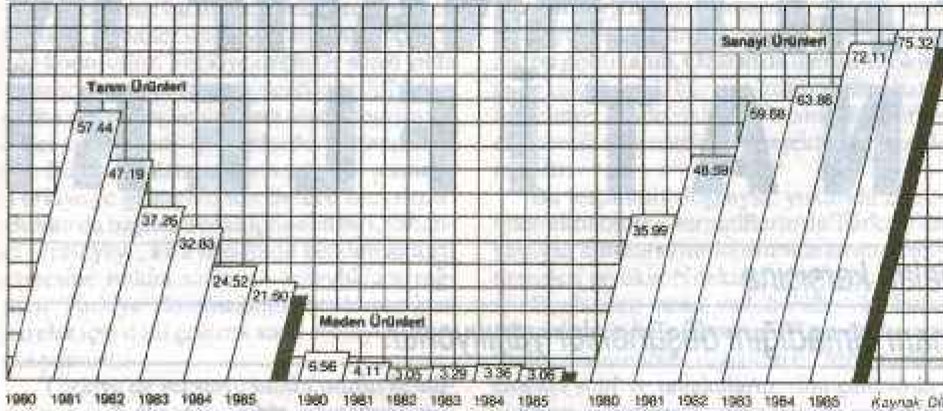

Dışsatım

Bir ülkenin dışsatımındaki yapısal değişme, genellikle ülke dışsatımı içinde sanayi kesimi ürünlerinin ağırlığının artmasından hareketle değerlendirilir. Bu yaklaşımın temelinde, ülkenin gitgide niteliksiz emek kullanan, emek-yoğun ürün dışsatımından, kapital-yoğun, teknolojik yenilik içeren ürünler dışsatımına geçmesi yatar.

TABLO 3

DIŞSATIMIN MADDE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

Tablo 3'te, 1980-85 yıllarında dışsatımın madde gruplarına göre dağılımı yer alıyor.

Tabloya göre Türkiye'nin dışsatımı içinde sanayi ürünlerinin payı 1985 yılında % 75'e ulaştı. Bu durum, ilk bakışta dışsatımda öngörülen yapısal değişmenin neredeyse tamamlandığı ve beklenen düzeye ulaşıldığı izlenimini verebilir. Nitekim bütün resmi yorumlar ve kimi iktisatçıların görüşleri bu doğrultudadır.

Bir ülkenin dışsatımındaki yapısal değişiklik, ülke ekonomisinin genel yapısından soyutlanamayacağına göre, yukarıdaki değerlendirmeden hareketle, "Türkiye sanayi altyapısını kurmuş ve teknoloji ağırlıklı üretime geçmiştir" çıkarsamasına gelinebilir! Biz bu kanıda değiliz. Türkiye ekonomisinin genel bir yapı değişikliği ile kapital-yoğun, teknoloji ağırlıklı bir yapıya geçmediği de ortadadır.

Ayrıca, 24 Ocak politikalarının genel doğrultusu, Türkiye'nin mevcut yapısıyla dünya işbölümü içinde yerini alması; bunun doğal uzantısı olarak da kapital-yoğun, teknoloji ağırlıklı kesimlerde değil, karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olduğu niteliksiz işgücü kullanan, emek-yoğun kesimlerde üretimini yoğunlaştırmasıdır. Bir yandan emek-yoğun kesimlere ağırlık verilirken, öte yandan dışsatımın bileşimi sanayi kesimi yönünde nasıl değişecektir?

Sorunun yanıtı tablo 3'te yer alan sanayi ürünlerini kendi aralarında yeni bir ayırıma bağlı tutarak verilebilir. **Dışsatımın Madde Gruplarına Göre Dağılımı** tablosunda yer alan **Sanayi Ürünleri**, kendi arasında: a) tarıma dayalı işlenmiş ürünler, b) işlenmiş petrol ürünleri ve c) sanayi ürünleri olmak üzere üçlü bir ayırıma bağlı tutuluyor. 1980-85 döneminde sınai ürün dışsatımında en yüksek pay dokumacılık, demir-çelik ve deri-kösele sanayi dallarına aittir. Bu üç sanayi dalı da niteliksiz emek kullanan, emek-yoğun faaliyet dallarıdır. Ayrıca **demir-çelikte 1985 yılında, 576.4 milyon dolar dışsatım değerini aşan 859.1 milyon dolarlık dışalım yapıldı ve ülke 282.7 milyon dolarlık net bir dışalıma gitti.**

Tablo 4'te, 1985 yılı dışsatımının yüzde payları **tarım ürünleri** ve **sanayi ürünleri** olmak üzere ikili bir ayırıma bağlı tutularak veriliyor. Sanayi ürünlerinde de **tarıma dayalı sanayi** ve yalnızca yukarıda belirtilen **üç sanayi kolu** dikkate alındı.

Görüldüğü gibi 1985 yılı dışsatımında doğrudan tarım ürünlerinin % 21'lik payı ile birlikte, tarıma dayalı sanayi, deri-kösele, demir-çelik ve dokumacılık ürünlerinin payları toplamı % 70'e ulaşıyor. Bir kez daha vurgulamakta yarar var: Toplam dışsatımın % 70'ini oluşturan Tablo 4'teki ürünlerin hepsi niteliksiz işgücü kullanan, emek-yoğun tekniklerle çalışan faaliyet kollarıdır. Bu durumda, Türkiye'nin gitgide teknoloji ağırlıklı sanayi ürünleri dışsatımında uzmanlaştığı savı tutarsız oluyor. Bu sonuç, Birleşmiş Milletler'in Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması (SITC) sistemini temel alarak sınai ürün dışsatımını ölçen bir çalışmada elde edilen sonuçlarla da aynı doğrultudadır.*

Bütün bu değerlendirmelerin ışığında Türkiye'nin dışsatımında yapısal bir değişikliğin söz konusu olmadığını söyleyebiliriz.

Dışalım

Türkiye'nin dışalımı, uzun yıllardır, dışa bağımlı, örnek bir az gelişmiş ülke yapısını yansıtıyor. Dışalımın bileşiminde sırasıyla hammaddeler ve yatırım malları ağırlıklarını koruyor, tüketim malları ise son yıllarda bir artış eğilimine girmesine karşın en alt sırada yer alıyor (Tablo: 5).

Hammaddeler ve yatırım maddelerinin ağırlığı, ekonominin üretim girdisi ve yatırımlar için gerekli donanım yönünden dışa bağımlı olduğunu ortaya koyuyor.

Sonuç

1980'den bu yana Türkiye'nin dış ticaretinin yapısı dışa bağımlı bir az gelişmiş ülke görünümünü yansıtıyor. Ayrıca, bir ülkenin dünya işbölümünde aldığı rolü arka planda tutarak, yalnızca dış ticaretin madde bileşiminden hareketle değerlendirme yapılması yanıltıcı sonuçlar verebilir.

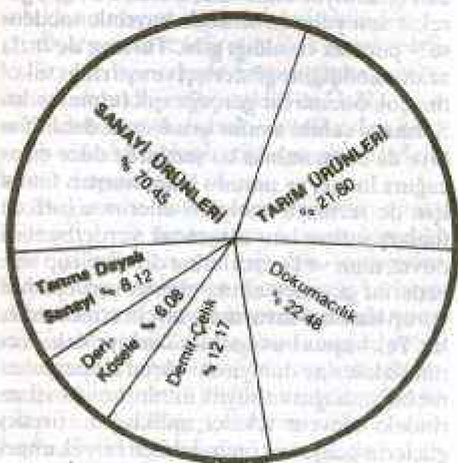
Dünya sisteminde belirli bir yer almaya itilen, dış dinamiklerin etkilerine açık kalan bir ülkenin dış dünya ile eklemleşme süreci, kendi iç ekonomik yapısının da genel doğrultusunu belirler. Bu süreçte, sanayileşmiş ülkelerdeki yapı değişikliği ile uyumlu olarak az gelişmiş bağımlı ülkelerin de iç ekonomik yapıları ve buradan dış ticaret yapıları değişikliğe uğrayabilir. Ancak bu değişikliğin doğrultusu ve niteliği bu ülkelerin dünya işbölümünde yüklendikleri işlevleri ile sınırlı olur.

Nitekim, 1950-60 döneminde Türkiye'nin dışsatımı içinde, tarımsal temelli geleneksel ürünlerin payı yaklaşık % 80 idi. Bu pay 1985'te yukarıda da verildiği gibi % 20'lere kadar indi. Bunun yerine tarıma dayalı sanayi ve özellikle tüketim sanayii ürünleri paylarını artırdı. Ama bu gelişme, Türkiye'nin dünya işbölümündeki yerini değiştirmedi; ekonominin dışa bağımlılığı devam etti ve dış ekonomik ilişkiler genelde Türkiye'nin zararına işledi (Örneğin, 1980'den sonra hızlanan dış ticaret hadlerinin Türkiye zararına bozulması) ■

* *Osman Küçükahmetoğlu Ürün Devreleri Analizi ve Türkiye Üzerine Bir Deneme Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1986.*

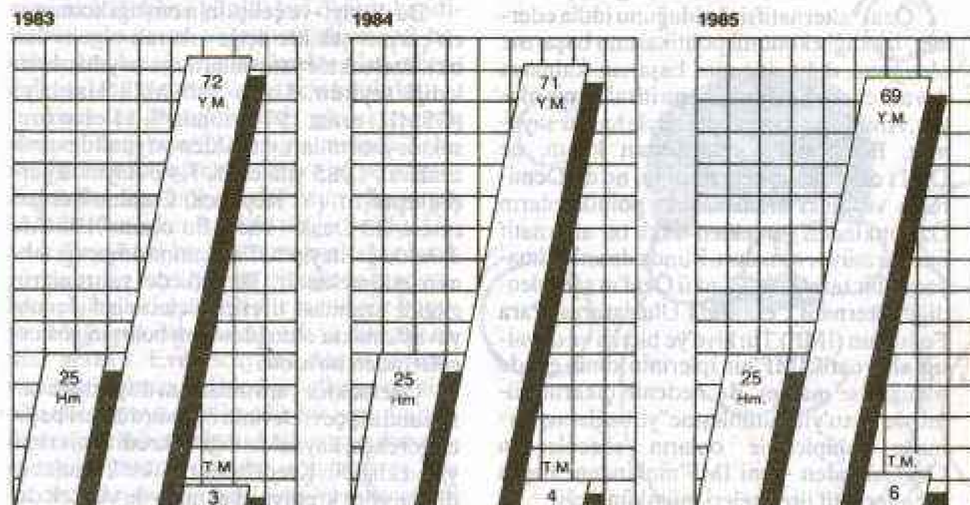
TABLO 4

1985 YILI KESİMLERE GÖRE DIŞSATIMIN DAĞILIMI

TABLO 5

DIŞALIMIN MADDELERE GÖRE DAĞILIMI (%)

Kaynak: DİE

Hm. Hammaddeler

Y.M. Yatırım Maddeleri

T.M. Tüketim Maddeleri

"YEGÂNE ALTERNATİF"İN ALTERNATİFLERİ

Özal'ın "alternatifsiz alternatif" iddiaları karşısına "halk ekonomisi"ni çıkarmanın zamanı olmadığını düşünenler yanılıyorlar.

İşbaşına geldiğinden bu yana Başbakan Özal, izlediği ekonomi politikasının ... "alternatifsiz" olduğunu iddia ediyor. Bir hayli **iddialı** bir "iddia". Burjuva politikacılar, genellikle kendi politikalarının ülke için **en uygunu, en iyisi** olduğunu iddia ederler. İcraatlarını da diğerlerininkiyle kıyaslayarak savunurlar. Aslında Özal'ın "iddialı iddia"sının püf noktası da bu "savunma" olgusu galiba. Özal'ın kendisinin dahi, izlediği ekonomi politikasının iyi olduğunu savunması mümkün değil. Çünkü bu politikanın somut sonuçları ortada. Gitgide yoksullaşan geniş emekçi yığınlarının memnuniyetsizliği bir yana, şimdiye değin hiçbir muhafazakâr politikacı iş çevrelerinin bu ölçüde şikayetlerine maruz kalmamıştı. Onun için Özal'ın, "alternatifi bulunmadığı" iddiası, hem iddialı, hem de **iddiasız.** Özal'a, başarısız ekonomi politikasını savunabilmek için, onun "alternatifi olmadığını" iddia etmekten başka çare kalmıyor. Özal, "evet, icraatımdan memnun kalmıyor olabilirsiniz, ama başkası da gelse yapacağı aynıydı ve aynıdır; onun için bana **katlanmaktan** başka çareniz yok" demeye getiriyor.

> **"Bugün Türkiye'de en varlıklı ailelerden oluşan ve nüfusun yaklaşık onda birini teşkil eden kesimin, toplam milli gelirin en az yarısını ele geçirdiği bir gerçektir."**

Özal "alternatifsiz" olduğunu iddia ederken, izlediği ekonomi politikasının başarısız olduğunu, daha önemlisi başarısız kalmaya devam edeceğini bir bakıma itiraf etmiş oluyor. Ama bu noktada bütünüyle haksız sayılmaz. Böyle olduğunun somut kanıtı, ne Özal'ı eleştiren iş çevrelerinin, ne de Demirel'in ve öteki muhafazakâr politikacıların Özal'ınkinden gerçekten farklı bir alternatif öne sürmüyor olmaları. Bunda da anlaşılmayacak bir taraf yok. Çünkü Özal'ın sahiplendiği "alternatif", esasında Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) Türkiye'ye biçtiği ve dayattığı **alternatif.** IMF'nin iplerinin kimin elinde olduğu ise malum. Bu nedenle çıkarını tümüyle "Batı'yla bütünleşme"ye bağlamış sermaye sahipleriyle onların sözcülerinin Özal'ınkinden -yani IMF'ninkinden- başka bir alternatif üretmeleri mümkün değil.

Aynı kefeye konulmasalar bile sosyal demokratların da farklı bir alternatif üretemedikleri ortada. Çünkü onlar için de "Batı'yla bütünleşmek" esas amaç. Bunun Türkçesi, ekonominin bağımlı ve geri yapısının sürmesine en azından razı olmak. Onun için de sosyal demokratların ekonomi için önerdikleri, ya alternatif sayılmayacak palyatif tedbirlerden ileri gidemiyor, ya da somut muhtevaları belirlenmemiş, nasıl hayata geçirilecekleri açıklığa kavuşturulmamış soyut ve dolayısıyla inandırıcı olmayan temenniler ve ütopyalar olarak kalıyor.

Özal'ın "alternatifsiz" olduğu iddiasının konumuz açısından esas önemli olan yanı, bu iddianın bir gerçeğe, Türkiye'nin emperyalist metropollere bağımlı, geri yapıdaki kapitalist ekonomisinin **sıfırı tüketmiş** olduğu gerçeğine işaret etmesi. Öyle bir ekonomi politikası ki, istikrar adına devamlı istikrarsızlık üretiyor, istikrarsızlığı müzminleştirip ekonominin geri yapısını taşlaştırıyor; ama bu politikanın başka alternatifi de yok!.. Öyleyse mevcut ekonomik düzen toptan iflas etmiş demektir.

Nitekim olan da budur. Bu gerçeğin sermaye sahibi sınıf açısından acı bir şekilde kendini açığa vuran kanıtı, gelişkin kapitalist ülkelerinkilerle Türkiye ekonomisi arasındaki uçurumun devamlı büyümesi sonucu, çok özlenilen "Batı'yla bütünleşmek" hedefinin asla ulaşılamayacak bir hayal haline gelmesidir.

Tabii meselenin bilimsel görüş açısından yerli yerine oturtulabilmesi için, üretici güçlerin gelişmesiyle mevcut üretim ilişkilerinin -aynı şeyin hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan mülkiyet ilişkilerinin- karşılıklı durumlarının ve bunlar arasındaki çelişkinin eriştiği seviyenin incelenmesi gerekir.

Bu ilişkiyi -ve çelişkinin eriştiği konumu- en çarpıcı şekilde açığa çıkaran olgulardan biri, özel sektör yatırımlarının son yıllarda izlediği seyirdir. Gayri Safi Milli Hasıla'ya (GSMH) oranı 1979 yılında % 11 olan özel sektör yatırımları, o tarihten bu yana devamlı azalarak 1985 yılında % 7,4 dolayında gerçekleşmiştir. (Y. Kepenek, **Cumhuriyet** gazetesi, 23 Ocak 1985). Bu oranın 1986'da daha da gerileyip % 7'nin altına düşeceği tahmin edilmektedir. Bir ülkede yatırımların gitgide azalması, üretici güçlerin gelişiminin yavaşlamakta olduğunun en belirgin göstergelerinden birisidir.

Özel sektör yatırımlarının düşüklüğü konusunda iş çevrelerinin öne sürdükleri başlıca gerekçe, kaynak kıtlığı ve kredi faizlerinin yüksekliğidir. Kredi faizleri yüksek tutulabildiğine göre krediye olan talep de yüksek demektir. Öyleyse Türkiye'de aleniyet ve resmiyet kazanan toplam yıllık tasarrufun yatırımlara aktarıldığını kabul etmek gerekir.

Gelir dağılımında adaletsizlik

Öte yandan, son defa 1973 yılında yapılan gelir dağılımı istatistiklerine göre, Türkiye'de en yüksek gelire sahip ve toplam ailelerin % 10'unu oluşturan kesim milli gelirin % 40,7'sini ele geçirmekteydi. O tarihten bu yana gelir dağılımındaki adaletsizliğin daha da bozulduğu doğrultusunda kesin kanıtlar var. Örneğin ücret ve aylıkların -gelir şekli bu olan ailelerin ezici çoğunluğu alt ve orta gelir dilimlerine mensupturlar- milli gelir içindeki payı 1979'da % 33 civarında iken 1985'te % 20'nin altına düşmüştür. (**Dünya** gazetesi, 29 Ocak 1986, **Cumhuriyet** gazetesi 23 Şubat 1986). **Düşün** dergisinin Temmuz 1985 tarihli sayısında yer alan bir yazıda % 10'luk en yüksek gelirli aileler grubunun 1983 yılında toplam gelirin % 48.6'sına sahip oldukları tahmin edilmektedir. Kısacası, bugün Türkiye'de en varlıklı ailelerden oluşan ve nüfusun yaklaşık onda birini teşkil eden kesimin, toplam milli gelirin en az yarısını ele geçirdiği bir gerçektir.

Toplumun geri kalan % 90'ının yıllık tasarrufunun **sıfır** olduğunu, devletin kendi tasarruflarından özel sektöre hiç fon aktarmadığını ve özel kesimin yıllık % 7'yi bulmayan yatırımının tümüyle bu % 10'luk aile grubunun gelirlerinden finanse edildiğini farzetsek bile, geriye kalan ve toplam milli gelirin yaklaşık % 43'ünü oluşturan bir miktar tümüyle bu kesim tarafından tüketiliyor demektir. Ailelerin % 10'u, bu % 43'lük milli gelir payını tümüyle tüketmiyorlarsa -ki böylesi hem mevcut duruma daha uygundur, hem de daha akla yakındır- bunun belirli bir bölümü altına, dövize vb.'lere tahvil edilerek dolaşımdan çıkarılıyor olmalıdır. Gerek bu olgu, gerekse son yıllarda biraz da hayretle -nedense?- parmak basıldığı gibi, Türkiye'de hızla azan alabildiğine gösterişçi ve aşırı lüks tüketim çok önemli bir gerçeğe ışık tutmaktadır. **Sermaye sahibi sınıfın kendisinin dahi Türkiye'de ekonominin bu şartlarda düze çıkacağına inancı ve umudu kalmamıştır.** Onun için de sermaye sahipleri ellerinde biriken fonları yatırımlara aktaracak yerde bunları döviz, altın ve benzerlerine dönüştürüp servetlerini güvence altına almayı ve/veya har vurup harman savurmayı tercih etmektedirler. Tek başına bu olgu bile Türkiye'deki üretim ilişkilerine damgasını vuran emperyalizme bağımlılığın ve büyük üretim araçları üzerindeki mevcut tekelci mülkiyetin, üretici güçlerin gelişmesi önündeki en büyük engel

olduklarını açığa çıkarmakta. Özal'ın "alternatifsiz alternatif"inin Türkiye ekonomisinin iflasının tescilinden başka anlama gelmediğini bir kere daha gözler önüne sermektedir.

Vardığımız bu sonucu pekiştiren benzeri bir olgu, yabancı sermaye yatırımları için de söz konusudur. Türkiye özellikle son 6 yılda yabancı sermaye için son derece cazip bir konuma getirilmiş ve yabancı sermayeyi teşvik edici olağanüstü girişimlerde bulunulmuştur. Bütün bunlara rağmen yabancı sermaye Türkiye'ye gelmekte son derece isteksizdir. Bunun da başlıca nedenlerinden biri, yabancı sermayeye, kısa dönemde kendini amorti etmesine imkân sağlayan kolaylıklara rağmen Türkiye ekonomisinin böylesine kısa süreler için dahi gelecek vaad etmeyen mevcut yapısıdır.

Türkiye'de sermaye sahibi sınıfın kendisinin, kendi düzenine sahip çıkmayan tutumu, bir yandan da finans kapital zümresinin önemli bir bölümünün üretim sürecinin bir bakıma dışına düşmüş, "kupon kesiciler" konumuna gelmiş olması olgusundan kaynaklanmaktadır. İşte bu nedenle Türkiye'de ekonominin hemen hemen herkes tarafından kabul edilen alabildiğine tekelleşmiş yapısı, bu yapı üzerinde şekillenen alabildiğine bireyselleşmiş mülkiyet ilişkileri, üretimin gitgide sosyalleşmesi sonucu, üretici güçlerin gelişiminin başlıca ayak bağı haline gelmişlerdir. Dolayısıyla, üretici güçlerin serbestçe serpilip gelişebilmesi, yani Türkiye ekonomisinin gerçekten önünün açılabilmesi için büyük üretim ve dolaşım araçlarının bireysel mülkiyet dışına çıkarılmalarından başka çare yoktur. Ancak böylesi stratejik bir hedefin gerçekleştirilmesiyle ekonominin geri bir seviyede, bir bakıma donmakta olan yapısını köklü değişikliklere uğratmak mümkün olabilir. Bir süreç boyunca sosyalist ekonomiye doğru ilerleyen, kapitalist pazarın değil, halkın ihtiyaçlarını güdücü motif olarak kabul eden bir ekonomi politikası dışında, Türkiye ekonomisine uzun vadeli bir çözüm getirmek imkânsızdır.

Taktik program

Türkiye ekonomisi için bir anlamda **kalıcı** olacak ve tarihinde görülmedik bir hızla gelişme ufku açacak olan bu ekonomi politikasının bugünden yarına uygulamaya konmasına, içinde bulunduğumuz ortamın, en azından subjektif şartları elvermiyor. Ne ki, **taktik bir programla** da, Türkiye'de üretici güçlerin üzerine abanmış, onları bir cendere gibi sıkan mevcut üretim ilişkilerini gevşeterek, somut ifade edersek, ekonomi politikasını ABD'nin güdümündeki kuruluşların dikte etmesini önleyerek ve tekelleri geriletelerek, geçici bir süre için de olsa üretici güçlerin soluklanmalarını sağlamak mümkündür.

Öyleyse mevcut üretim ilişkilerini ebedileştiren ve bu nedenle üretici güçlerin gelişmesini alabildiğine köstekleyen Özal'ın ekonomik alternatifi dışında, onunkinden kategorik olarak farklı olan iki ayrı alternatif daha var demektir.

Böylesi de son derece doğaldır; çünkü Türkiye sınıflı bir toplum, hem de karşılıklı sınıf çıkarlarının çatıştığı bir toplumdur. Böylesi bir toplumun tümünün çıkarlarını aksettiren, antagonist konumlu sınıfların çıkarlarını birlikte savunan bir ekonomi politikası olamaz, böylesi bir iddia eşyanın tabiatına ters düşer. Ama hiçbir burjuva politikacı çıkıp da uyguladığı politikanın sadece kendi sınıfının -ve diğer egemen zümrelerin- çıkarlarını kolladığı "bön"lüğünü -isterseniz cesaretini- göstermez. Aksine onlar kendi politikalarının "milletin bütününün" çıkarlarını yansıttığını iddia ederler. Onun için de Özal'ın uyguladığı ekonomi politikasının Türkiye için "yegâne alternatif" olduğu iddiası, bu politikanın, Özal'ın da mensubu olduğu tekelci büyük burjuva zümresinin -hatta bu zümre içinde dahi bir kısım çevrelerin- ekonomik alternatifi olduğu şeklinde anlaşılmalıdır.

Bu tespitimiz doğruysa, yukarıda zikredilen ekonomik alternatiflerin de Türkiye'de yaşayan kim varsa herkesin çıkarlarını aksettirmeleri gerekir. Nitekim öyledir de.

Bunlardan uzun vadeli olanı -ki buna "demokratik halk ekonomisi" ya da kısaca "halk ekonomisi" diyebiliriz- toplumdaki emekçi sınıf ve tabakaların, tüm çalışan insanların çıkarlarının somutlandığı, savunulduğu ve hayata geçirildiği bir ekonomi politikasıdır. Bu ekonomi politikası, ekonomideki tekelci kapitalist yapıyı, üretici güçlerin gelişmesinin önündeki başlıca engel olarak gördüğü için tekelci mülkiyet ilişkilerinin kaldırılmasını öngörür. Dolayısıyla da finans kapital zümresinin çıkarlarını kollamaz, aksine bu çıkarların karşısındadır. O halde halk ekonomisi alternatifi ilk başta emekçilerin çıkarlarını savunur ve tekelci sömürüyü ortadan kaldıracağını açıkça ilan eder.

Bu "açık" olma olgusu ne bönlüktür, ne de cesaret işi. Burjuva politikacı savunduğu sınıfın çıkarlarını, "bütün milletin çıkarı" retoriği altına kamufle etmek zorunluğunu duyar. Çünkü savunduğu sınıf çıkarları toplumda çok küçük bir azınlığın çıkarlarıdır. Bunu açık açık yaptığında geniş yığınlardan tepki göreceğini ve dolayısıyla politikasını izlemekte büyük zorluklarla karşılaşacağını bilir.

Halk ekonomisinin sahibi

Sosyalistler için ise böyle bir sorunun olmadığı besbellidir. Üstelik bu konuda açık olmak, savunulan ekonomi politikasının kimlerin yararına olduğunu, kimlerin ise olmadığını son derece köşeli ve net bir şekilde ortaya koymak, ileri sürülen alternatifin başarı kazanabilmesi için **olmazsa olmaz** bir şarttır. Çünkü "halk ekonomisi"nin esas sahibi işçilerdir, diğer emekçilerdir, çalışan kitlelerdir. Böyle bir ekonomi gerçekleşecekse ancak ve ancak bu toplum kesimlerinin doğrudan katılımıyla, bizzat onların ellerinde, onların örgütlü çabalarıyla gerçekleşebilir. Emekçi yığınlar ise neyin ne olduğunu açık seçik kavradıkları, kendi çıkarlarıyla finans kapital zümresinin çıkarlarını bağdaştırmanın imkânsızlığını gördükleri ölçüde kendilerinin çıkarlarını aksettiren alternatifi benimserler, bu uğurda verilmekte olan mücadeleye daha bir şevk ve inançla katılırlar.

Buradan da anlaşılacağı gibi ekonomik alternatifleri birer "kalkınma metodu" olarak gören anlayışlar son derece sığ ve vülgerdirler. Bu, üzerinde durduğumuz ekonomik alternatiflerin her üçü için de geçerlidir. Üstelik sosyalizmi bir kalkınma metodu olarak görenler bir hayli yaygın olduğu için, sosyalist özlü halk ekonomisi alternatifi söz konusu olduğunda daha da duyarlı ve dikkatli olmak gerekir. Evet, sosyalist dünya görüşünün ana hatlarını belirlediği halk ekonomisinin, ekonomiye görülmedik bir ivme kazandıracağı ve ülkenin hızla kalkınma yoluna gireceği doğrudur, ama bu uygulama sadece bir metod meselesi değildir. Öyle olacak olsaydı, Türkiye'nin kalkınmasını samimi olarak isteyen politikacılar -isterlerse burjuva kimlikli olsunlar- yaparlardı bir kalkınma programı ve ekonomiyi ehil bir teknisyenler kadrosunun eline teslim ederler, olur biterdi. Böyle olunca da ne tekelci üretim ilişkilerine son vermeye gerek kalırdı, ne de ekonominin metropollere bağımlılığını ortadan kaldırmaya!

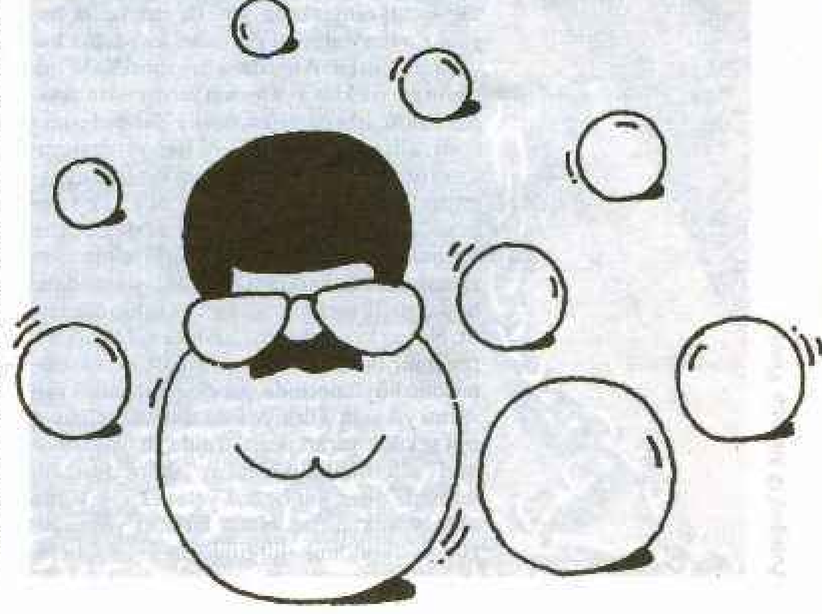
Hatta daha da ileri gidelim ve farzedelim ki Türkiye'nin kalkınmasını çok isteyen bir kısım politikacı en büyük engelin tekelcilik ve bağımlılık olduğunu kavradılar ve bunlara son verdiler; sonra da "halk ekonomisi"nin ilkeleri doğrultusunda bir ekonomi politikasını benimseyip bunu teknisyenler kadrosu eliyle uygulamaya koydular; gene olmazdı.

Olmazdı, çünkü "halk ekonomisi" bir kalkınma metodu değil, sınıf mücadelesinin zorunlu sonucu olarak erişilecek bir sosyoekonomik formasyondur, onun ilk aşamasıdır. Bu aşamaya da ancak ve ancak böyle bir düzenden çıkarı olanların davranışlarıyla, onların ellerinde varılabilir. Geleceğin dünyasının kurucusunun işçi sınıfı olduğu ve aynen de böyle olmakta olduğu söylenirken kastedilen de budur. İşçi sınıfı kendini sömürüden kurtarmak için diğer emekçi katmanlarla birlikte davranırken, aynı zamanda insanoğlunun ileriye doğru devinen yürüyüşüne de hız katmış olur. Böylece ülkenin hangi sınıfın önderliğinde, kimlerin elinde "kalkınma" atılımına gireceği de çözüme kavuşur. Günümüzde tarih çarkının dönüşüyle, bu dönüşün Türkiye'ye çizdiği gelecekle işçi sınıfının çıkarları sonuna kadar çakıştığı için "halk ekonomisi" alternatifinin hayata geçirilmesinin ve ülke kalkınmasının motor gücü işçi sınıfı olmak **zorundadır.**

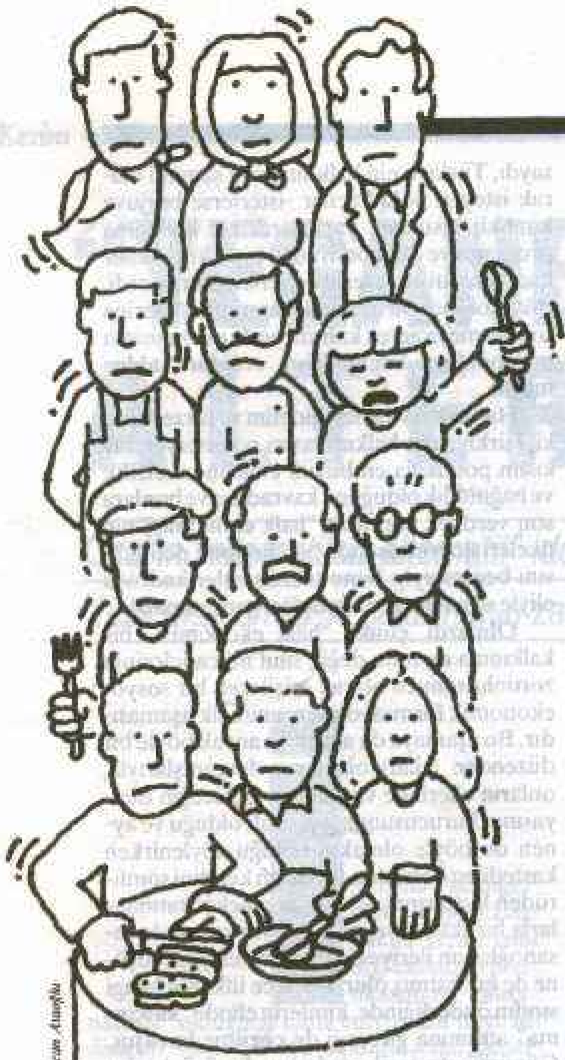
Eşitlik nerede?

"Halk ekonomisi"ne burjuva çevrelerin yönelttikleri başlıca itirazlardan biri bu ekonomi politikasının "büyümeci değil bölüşümcü" olduğu, bu nedenle zaten kalkınmamış bir ülkede "zenginlikte değil yoksullukta eşitliği" getireceği iddiasıdır.

Varlıklı kesim ile yoksulların arasındaki uçurumu alabildiğine derinleştirerek yoksullukta eşitliği asıl sağlayan mevcut ekonomik düzenin ta kendisidir. Bugün nüfusun % 90'ından fazlası toplam milli gelirin sadece yarısını bölüşmek zorunda kalıyorsa, bundan daha eşit dağıtılmış bir yoksulluğa erişilmesi zayıf ihtimaldir, o da olsa olsa mevcut "Özal alternatifi"nin sürmesiyle mümkündür.

İllüstrasyon ● Ülgen Ataoğlu

İllüstrasyon ● [illegible]

"Halk ekonomisi"nin uygulamaya konması, eskiden tekelci büyük burjuvazinin elinde biriken kârların şimdi iktidara gelmiş olan emekçilerin tasarrufuna aktarılması demektir... Tekelci kârların % 10'luk en yüksek gelir seviyeli aileler grubunun sahiplendiği % 50'lik milli gelir payı içinde önemli ağırlığı olduğu kesindir. Üstelik "halk ekonomisi" uygulayacağı köklü vergi reformuyla bu kesimdeki yüksek gelirleri de sınırlayacaktır. Büyük üretim ve dolaşım araçlarının millileştirilmeleri ve vergi reformu uygulaması sonucunda, % 10'luk aile grubunun eline geçen milli gelir payı % 50'den örneğin % 20'ler civarına dahi indirilse (orta ve küçük boy kapitalist işletmeler varlıklarını koruyacakları için bu kesimde ortalama gelirin Türkiye ortalamasının başlangıçta iki katı civarında olabileceğini varsaymamız makuldür) % 30'luk bir milli gelir payı iktidarın elinde kalır. Bunun, diyelim yarısı emekçilerin gelirlerine aktarılsa, -yoksulluğun önü bir günde alınamayacağına göre refahta eşitlik hemen sağlanmış olmaz ama- yine de emekçiler bugünkünden daha iyi geçinme şartlarına kavuşmuş olurlar. Ama daha önemlisi % 30'luk payın geriye kalan yarısının yatırımlara aktarılmasıdır. İşte o zaman, devlet işletmelerinin tasarruflarıyla birlikte % 30'lara varacak yatırım oranlarıyla, Türkiye ekonomisinin geçmişinde hiç rastlanmadık bir büyüme temposu içine girmesi mümkün olabilecektir. Aslında "halk ekonomisi" Türkiye'nin aynı zamanda hızla kalkınmasını sağlayacak daha başka güçlü mekanizmalara da sahip olacaktır. Ne var ki verdiğimiz basit ve kolayca kavranabilir örnek dahi, gerek Türkiye ekonomisinin **büyümesinde**, gerekse yoksulluk duvarını yıkarak Türkiye insanlarının **refahtan** eşit şekilde yararlanmalarında "halk ekonomisi" alternatifinin Özal'ın "alternatifsiz alternatifi"nden kat be kat yetenekli ve üstün olduğunu kanıtlar. Hatta mevcut yoksulluğun ve ekonomik durgunluğun esas sebebinin uygulanmakta olan ekonomik model olduğu göz önünde tutulursa, "halk ekonomisi"ne yöneltilen "yoksullukta eşitliği sağlayacağı" iddiasının mesnetsizliği daha bir açığa çıkar.

Yeni bir toplum düzeni

"Halk ekonomisi" hiç kuşkusuz büyük üretim ve dolaşım araçlarının özel mülkiyetten çıkarılmaları ve ekonominin emperyalist metropollere bağımlılığına son verilmesinden ibaret değildir. Bunlar "halk ekonomisinin", yeni bir üretim tarzı olarak sahip olacağı yeni üretim ilişkilerinin başlıca karakteristiklerini oluştururlar. Bu karakteristikler "halk ekonomisi"nin, kendini öteki alternatiflerden ayırt eden başlıca -tabir yerindeyse- "alâmet-i farika"sıdır. "Halk ekonomisi" değişik bir toplum düzeninin, yeni bir sosyo-ekonomik formasyonun ekonomik altyapısını oluşturur. Bu sosyo-ekonomik formasyonun, öteki alternatiflerden farkeden pek çok ekonomik, sosyal, siyasal veçheleri olacağı besbellidir. Bu formasyon bir bütün olarak ele alınıp "tasavvur" edilmedikçe ve Türkiye'nin somut toprağına bütün boyutlarıyla ayağı bastırılmadıkça, "büyük üretim araçlarının özel mülk olmaktan çıkarılacağını ve ekonominin dışa bağımlılığına son verileceğini" söylemek, tek başına fazla bir anlam taşımaz. Zaten Türkiye ekonomisinde devlet sektörünün önemli bir payı vardır ve bunun **kapitalist** devletçilik olduğunu unutan -ya da unutmuş gözüken- pek çok ilerici ve solcu, ekonominin yegâne kurtuluş yolu olarak devletçiliğin şampiyonluğunu yapmaktadırlar. Oysa ekonomide devletçiliğin kime yarayacağı tümüyle bir iktidar sorunudur. Ve mevcut devletçilik kapitalizmin gelişip yerleşmesine hizmet ettiği için de (siz bakmayın iş çevrelerinin bu konudaki timsah gözyaşlarına; nice sermaye sahibimiz bu günlere eriştilerse bunu, devletin yanı sıra devlet işletmelerinin özel sektöre sağladığı uçsuz bucaksız imkânlara borçludurlar), büyük üretim ve dolaşım araçlarının özel mülkiyetten çıkarılacağı pek de cazip gelmeyebilir. Üstelik kasıtlı olarak sürdürülen karşı propaganda yüzünden -ekonominin aksaklıklarına devlet işletmelerinin günah keçisi edilmesi hem en kestirme yoldur, hem de böylece özel mülkiyet bir daha kutsanmış olur- devletçiliğin yaygın "olumsuz" şöhreti, bu konuda önemli bir handikaptır.

Kolektif mülkiyetin hazmı

"Halk ekonomisi"nde, özel mülkiyet dışına çıkartılan üretim araçlarının bizzat emekçilerin mülkü haline geleceği gerçeği de meselenin emekçiler tarafından kavranmasını hemen sağlamaz. Çünkü burada söz konusu olan **kolektif** mülkiyettir ve bu bireysel mülkiyetten tümüyle farklı, onun **inkârı** olan bir mülkiyet kategorisidir. Binlerce yılın, insanoğlunda adeta güdü haline getirmiş olduğu bireysel mülkiyetten kolektif mülkiyete geçmenin ne kadar güç olduğunu pratik göstermektedir. Kolektif üretim sürecinde tek tek işçilerin çalıştıkları işyerlerini bizzat sahiplenmeleri, mülkiyetin bu yeni yapısını hazmedip sindirmeleri hiç de kolay olmamaktadır.

Çalışan insanın kolektif mülkiyeti günümüzde sosyalizmin en önemli sorunlarından biridir. Bu yazının kapsamında ele alınması ne mümkündür, ne de yazının böyle bir amacı vardır. Burada dikkat çekilmek istenen, "halk ekonomisi"nde büyük kapitalist işletmelerin emekçi halkın mülkiyeti haline geleceğini ifade etmenin —tek başına— yetersizliğidir. Hele Türkiye gibi işçilerin dahi köyle sıkı ilişkiler içinde bulunduğu bir küçük burjuvalar ülkesinde kolektif mülkiyetin hazmedilmesi kat be kat zordur. Böyle olduğu için, mevcut üretim ilişkilerinde "halk ekonomisi" altında yer alacak değişikliklerin, hem ekonomik modelin tümünü belirleyen öteki kategorilerle birlikte, hem de —daha önemlisi— bu ekonomik temel üzerinde yükselen yeni toplumsal düzenin bütünsel tasviri içinde verilmeleri gerekir. Böyle yapıldığında kolektif mülkiyet emekçi halkın toplumsal kurtuluşunu tasvir eden tablo içinde daha kavranabilir bir anlama kavuşur. İşçiler, diğer emekçiler, çalışan yığınlar, yeni düzenin, bütün veçheleriyle kendi düzenleri, kendilerinin insanca yaşamalarına imkân sağlayacak ve giderek maddi ve kültürel her türlü refahı getirecek düzen olduğunu, böylesinin ancak kendilerinin kollarını sıvamalarıyla, kendilerinin ortaklaşa örgütlü davranışlarıyla, bizzat kendi elleriyle kazanılıp gerçekleştirilebileceğini kavradıkları ölçüde, kısacası böyle bir düzene kendilerinin **kolektif çabaları** sonucu erişilebileceğine kanaat getirdikleri oranda, **kolektif mülkiyet** de anlam kazanmaya başlayacaktır.

"Ekonominin emperyalist metropollere bağımlılığına son verilmesi"nin de böyle bir yaklaşımla ele alınması gerekir. Yoksa bugünkü alternatifin aslında IMF alternatifi olduğunu söylemek ve "halk ekonomisi"nin politikasının bizzat işçiler, emekçiler tarafından, ülkenin bağımsızlığı doğrultusunda belirleneceğini ifade etmek işçilere, emekçilere somut bir çıkar vaad etmeyeceği gibi, konuyu muğlaklaştırabilir de. Ama bu mesele ekonomik modelin bütününde, onu tamamlayan diğer faktörlerle birlikte yerli yerine oturtulduğu ve siyasi-sosyal üst yapıyla tamamlandığı ekonomide bağımsızlığın sağlanmasının emekçi yığınlar için ne anlama geleceği somut olarak ortaya çıkar.

Bu yazının amacı "halk ekonomisi" alternatifinin ve onun temelini oluşturacak sosyo-ekonomik formasyonun detaylı bir tablosunu çizmek değil. Başbakan Özal Türkiye için ekonomide kendisininkinden başka alternatif bulunmadığını iddia ediyor. Bu iddiaya şu veya bu ölçüde karşı çıkanların pek çoğu ise —Özal'a hak verdirircesine— Özal'ınkinden yapısal olarak farklı, derli toplu bir başka alternatif sunmakta yetersiz kalıyorlar. Ve "halk ekonomisi"nden yana olması gerekenler ise, sanki böyle bir alternatif olduğunu unutmuşçasına suskun kalıyorlar. Belki de böylesinin zamanı değil diye düşünüyorlar. Ama yanılıyorlar. Çünkü işçiler, emekçiler, gerçekten kendilerinin olacak, kendi yaratıcı çabalarıyla kurulacak bir dünyayı esas hedef diye belledikleri ölçüde o dünyanın yolunu döşeyecek bugünün acil talepleri uğruna kollarını sıvarlar. İşte bu yazıda Özal'ınkinden tümüyle farklı bir başka alternatifin, "halk ekonomisi" alternatifinin kısaca "hatırlatılması"nın nedeni bu.

Ama gördük, bu kadar da değil. Bir de finans kapital zümresinin egemenliğinin sınırlandırılacağı, ekonomide mevcut duruma kıyasla daha bağımsız bir politikanın izleneceği, yine Özal'ınkinden farklı bir başka alternatif daha var. Kısaca "reform ekonomisi" adını verdiğim bu alternatif de başka bir yazının konusu olacak. ■

TÜRK-İŞ'TE SINIFI YANILTMAK, YANILTMAMAK

İşçi sınıfının ileri güçleri, sosyal demokratları netliğe zorlayabilecek örgütlülükten ve güçten henüz yoksunsa ne yapmalı?

Bu satırlar okurun eline ulaştığında Türk-İş Genel Kurulu çoktan sonuçlanmış olacak. Ve büyük olasılıkla otuz yılı aşkın süredir konfederasyona egemen olan ve bir gözünü devletten, diğer gözünü işverenden hiç ayırmayan "sendikal aristokrasi" bir kez daha egemenliğini koruyabilecek. Kökleri 1946 yılına kadar uzanan ve temel fonksiyonu, bir zamanlar mensubu oldukları işçi sınıfının çıkarlarını, sermayedar sınıfa peşkeş çekmekten ibaret bulunan bu sendikacılık, konfederasyonun gövde ve tavanına öylesine oturmuş, öylesine kurumlaşmıştır ki ortalığı saran "çürük kokusunu" bir gecede gidermek mümkün olmayacaktır.

"Ahırları temizlemek" sadece bir zaman sorunu değil, aynı zamanda bir yaklaşım tarzı, mücadele yöntemi ve ilkeleri sorunudur da. Türk-İş'i bir işçi sendikası yapmak üzere yola çıkanların yapacakları ilk iş, kendilerini net bir biçimde otuz yıllık "anlayıştan" ayırmak olmalıdır. Uzlaşma yalnızca sınıf niteliği kaybolmamış olanlar arasında kurulabilir. Konfederasyondaki iktidar beklentisini sarı sendikacılarla da kurulacak kombinezonlara yaslamak, bunu bir "uzlaşma" saymak asla beklenen neticeyi vermeyecek, gangsterlere kolunu kaptıranların "eli kolu" bağlanacak ve belki de "sol alternatifi" ağır şekilde yaralamalarına yol açacaktır. O halde Türk-İş'te işçi sınıfının uzun vadeli siyasi çıkarlarını gözetenlerin ilk bakacakları nokta, ittifak edecekleri, uzlaşacakları güçlerin kendilerini gangsterlerden net olarak ayırıp ayırmadıkları, onlarla bir kombinezon için açık kapı bırakıp bırakmadıklarıdır.

Türk-İş'i bir işçi sendikası yapmak için yola çıkanlar elbet siyasi açıdan homojen değildirler. Ama bunların ortak noktası sınıfın temsilcileri olma nitelikleridir. Sınıfın temsilcisi olmanın kıstası ise sınıfın çıkarını, hiçbir gerekçeyle, ne "ulusun" ne de "devletin" çıkarlarına kurban etmemekte bulunabilir. İşçi sınıfı, hem tarihsel deneyimiyle, hem de öğretisiyle farkındadır ki, ya da farkında olmalıdır ki "ulusun, devletin çıkarları" kavramları daima burjuva çıkarlarının birer maskesinden ibarettir. 12 Eylül 1980'in ertesinde Türk-İş İcra Kurulu'nun teşkilatına yayınladığı bildiri çok tipiktir:

"Türk Devleti'nin bölünmezliği ve ulusumuzun refah ve mutluluğu için Türk Ordusu'nun kendi kumanda zinciri içerisinde almaya zorunlu bırakıldığı yönetime el koyma kararı ve uygulamasını serinkanlılıkla ve anlayışla karşılayarak, ülkemizin esenliğe kavuşması ve elverişli şartların yeniden doğabilmesi için Türk-İş'e düşen görevleri her zamankinden daha fazla titizlik ve duyarlılıkla yerine getirmeye gayret etmeliyiz, **ülke ekonomisinin düzlüğe çıkabilmesi için üretimi artırmaya mecbur olduğumuzu unutmamalıyız.**"

Son birkaç satırın altını biz çizdik. İşçiler üretimi artırmaya, yani daha çok çalışmaya mecbur; işverenler de, 24 Ocak felsefesinin mantığına da uygun olarak işçileri daha düşük ücretlerle çalıştırmaya "mecbur". O halde, işçilerin daha çok sömürülmesinin adı "ülke ekonomisinin düzlüğe çıkabilmesi" oluyor. İşte buna kendi sınıfının çıkarını başka bir sınıfa peşkeş çekmek denir. Başka hiçbir şey değil.

Evet, sınıfın temsilcisi olmanın temel kıstası bu. İşçi sınıfının sendikal hareketinin birliği bu asgari temel üzerinde şekillenebilir. Sınıfın ileri güçleri, sendikal birliği inşa etmeye çalışırken muhatapları olan sosyal demokrat sendikacılardan bu konuda net tavır beklemekte haklı ve buna mecburdurlar. Zaten ancak böyle bir tavır alabilen sosyal demokratlar, otuz küsur yıllık kokuşmuşlukla herhangi bir "uzlaşma" aramaktan kurtulabilirler.

Ve ancak bundan kurtulanlar Türk-İş'i bir işçi sendikası haline getirme mücadelesinin kapılarını aralayabilirler. Yönetime gelmeyi sağ güçlerle oluşturulacak bazı hassas dengelere bağlamak, yönetime gelindiğinde kişiyi bu dengelerin esiri haline getirir; muktedir olmayan bir yönetim yaratır. İşçi sınıfının ileri unsurlarının buna destek ve araç olmaları elbet düşünülemez.

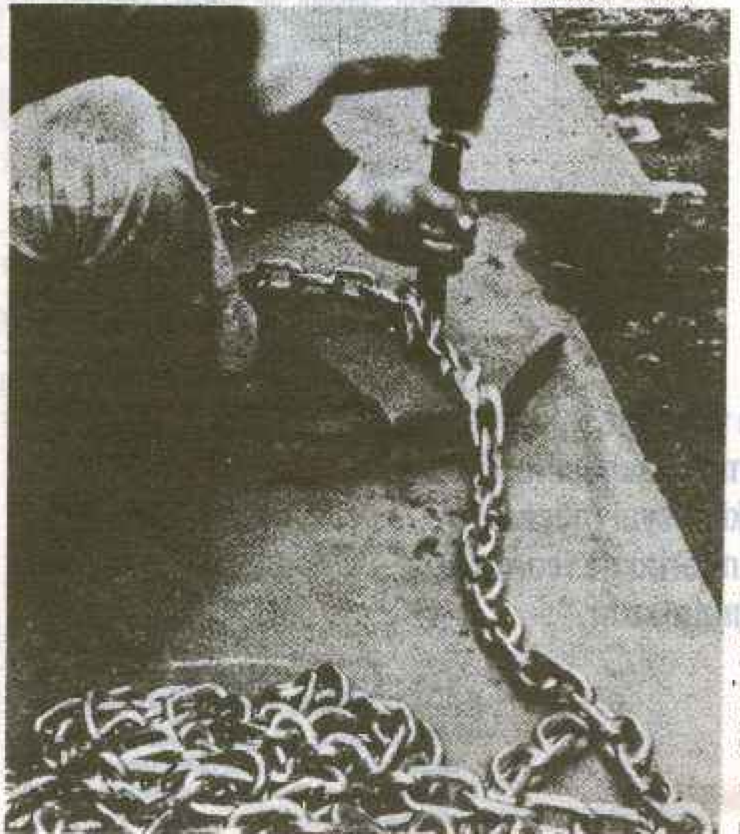
Sınıf çıkarı konusundaki titizlikte anlaşma sağlandımıydı, işin bundan sonrası daha kolaydır. Tam bir sendikal demokrasi üzerinde anlaşmak; delege tayin usullerine son vererek her düzeydeki temsilcilerin özgür seçimlerle belirlenmesi; sendika seçme özgürlüğü için referandum hakkından yana olmak; işçi sınıfının sendikal özgürlüklerini genişletmek için genel demokrasi mücadelesi platformunun diğer hedefleri ile paralellik halinde bir eylem programı oluşturmak...

Pekâlâ, eğer bugün bu nitelikte, bu netlikte bir sosyal demokrat sendikal hareket, ve bu harekete önder olabilecek bir sosyal demokrat sendikacı yoksa, sınıfın ileri güçleri, sosyal demokratları bu netliğe zorlayabilecek örgütlülükten ve güçten henüz yoksunsa ne yapmalı?

İki alternatif söz konusu: Gangsterlerin karşısındaki "kör-topal" sosyal demokrat seçeneği, delegelere ve işçi sınıfına, konfederasyonu gerçek bir işçi sendikası yapabilecek bir güçmüş gibi lanse etmek, yani sınıfı yanıltmak, ilerde bu politikanın sonuçları ortaya çıkınca da sınıfın güvenini yitirmek. Ya da sosyalistlerin, Genel Kurul'daki sosyalist delegelerin, tüm delegelere ve sınıfa seslenerek konfederasyonun gerçek bir işçi sendikası olması hedefine, yukarıdaki sınıf çıkarı ilkesine titizlikle bağlı ve kendini bu çıkarları baltalayanlardan netçe ayıran bir hareketin uzun erimde, konfederasyona bağlı tüm sendikalarda titiz bir çalışma yaparak ulaşabileceğini anlatmaları. Kestirme yolun olmadığını söylemeleri. Bugün, bu koşulların bulunmadığını, bu yüzden de Genel Kurul'da ortaya çıkan seçeneğin bu görevi başarabileceği için değil, haydutların karşısında namuslu seçenek olduğu için desteklenmesi gerektiğini, sonucun daha uzun vadede alınacağını, sabır, titizlik, ilkelilik ve fedakârlık gerektiğini anlatmaları.

Evet, Genel Kurul geride kaldı. Ama her şey yeni başlıyor. Temel sorun, olmayacak umutlar yaratmadan, her somut olgunun somut adı neyse onu kullanarak, süreci uzun erimde işçi sınıfı lehine işleyecek bir yöne, bir kanala çevirmek. ■

▼ Kader mi bu?
İşçiler üretimi artırmaya mecbur, işverenler de işçileri daha düşük ücretlerle çalıştırmaya "mecbur".

Fotoğraf ● Mustafa Vural

İŞÇİLER DEMOKRASİ SORUNUYLA NEDEN İLGİLEN (M) İYORLAR!

Siyasal demokrasi mücadelesine ilgi göstermeyen bir sendikacılık yarın belki yine olabilir,

ama bugünkü toplumsal koşullarda böyle bir cambazlık ancak panayırlarda para edebilir.

Şimdi, bugün, Türkiye'de işçi hareketinin çözüm bekleyen, karmaşık, çok boyutlu sorunları var. Bu sorunları sıraya koymak, birini öbürlerinden soyutlayıp öne almak da mümkün değil.

Bu sadece Türkiye'ye özgü bir durum da değildir. Çağımızda yönetici sınıf düzeyine yükselmiş olması, dünyanın üçte birinde toplumunun kaderini "doğrudan" yüklenmiş bulunması, işçi hareketinin boyutlarını daha da genişletmiştir. Bunun da ötesinde işçi sınıfı, bilinen bütün uygarlık türlerinden farklı ve daha ileri bir uygarlığın temelini kurmaktadır. Bu uygarlık insanlığın gelecekteki uygarlığıdır da. İnsana ilişkin olan hiçbir şey işçi sınıfına yabancı değildir ve sadece bu nesnel/tarihsel durumdan ötürü işçi hareketinin kapsamı kucaklanamayacak kadar geniştir.

Evrensel karakteri böylece belirlenen bir sınıf hareketinin her hangi bir ülkede ve ulusal çerçeve içinde başka türlü şekillenmesi mümkün değildir. Dolayısıyla, çok "özel" herhangi bir durumda bile işçi hareketinin sorunları yalınkat formüllere bağlanarak çözülemez. En azından yüz elli yıllık bir deneysel tarih göstermiştir ki, ekonomik, siyasi, ideolojik, ahlaki ve sanatsal, hayatın bütün yönlerini kapsayan, görevleri kendi "özerk" alanında ortaya çıkan ama işlevini ancak bir bütünlük içinde gerçekleştirebilen mücadeleler işçi hareketini, sınıfın tarihsel hedeflerine doğru uzanan yol üzerinde harekete geçirebilir.

"En yalınkat anlamda bile 'ekmek kavgası'nın bütün öteki sosyal mücadele biçimlerini de içermesi kaçınılmazdır."

Şu da var ki; üretilmiş her gerçeği, soyut bilgi düzeyine yükselmiş her deneyi Türkiye'nin somut koşullarında bir kere daha üretmeksizin yol katetmek mümkün değildir. Bu, *deneyin* son söz sahibi olmasından dolayı değil, doğru bilgiye uygun düşen maddi gücün her defasında yeniden üretilmesinin zorunlu olmasından dolayı böyledir.

İstatistikler açlığı anlatabilir mi?

Türkiye'de işçi hareketinin bütün sorunlarını ve boyutlarını, belli bir sistematik bütünlük içinde irdelemek, son altı yılın, oldukça yoğun süreçlerinin yarattığı değişimleri yerli yerine koymak, tartışmaları da içeren geniş çaplı gayretleri gerektiriyor. Ama biri var ki; o, tartışma konularımızın dışında olmasına rağmen, bütün konularımızın temelini, hatta kendisini oluşturuyor. Bu da, işçi sınıfının içinde bulunduğu ve sadece kapitalist sömürü tarafından değil politik olarak da belirlenmiş bulunan maddi hayat şartlarıdır. İşçi hareketinin genel bütünlüğü içinde hiçbir zaman birinci sıraya yükselmeyen, hatta ilk sıraya alınması çoğu zaman işçi hareketine zarar veren bu sorun, yani maddi hayat koşulları, istisnai bazı durumlarda, işçi hareketinin öteki bütün boyutlarını biçimlendirir. Türkiye bize göre, işçilerin maddi yaşama koşulları bakımından bu "özel" durumlardan birini yaşamaktadır.

Son yedi yılın ekonomik politikasının işçileri ne oranda yoksullaştırdığı kimsenin meçhulü değildir. İstatistikler tokken de okunabildikleri için "açlığın" ne anlama geldiğini *doğrudan* anlatamıyor olabilirler. "İşçilerin reel gelirleri % 50 düştü" gibi açıklamalar, bir siyasi demeçteki ya da sendika raporundaki yeri ile "uyarıcı" olabilirler. Ancak, bu açıklamanın ifade ettiği gerçek, ilişkin olduğu yerde, yani bizzat işçinin fizik varlığı üzerinde uyarıcıdır.

Sosyal mücadelenin politik, kültürel ve ahlaki, bilinen ve daha gelişkin oldukları varsayılan bütün biçimlerinin tek bir biçime, "ekmek mücadelesine" indirgendiği, kronolojik tarih açısından oldukça eski ama kapitalizm şartlarında sık sık yenilenen bir durumdur. Ekmek en öndedir.

Böyle bir durumu, insan doğallığının, diğer bütün toplumsal kategorileri geride bırakıp kendini, *olduğu gibi* ortaya koyduğu, sosyal mücadelenin işlevsiz kalmış biçim ve araçlarının devreden çıktığı bir ilkellik durumu olarak kavramak elbette mümkün değildir. Ama aynı durumu, burjuva demokrasisinin klasik ölçü ve değerleriyle açıklamak ve onlar aracılığıyla kucaklamak da mümkün değildir. İşçi sınıfının sosyal mücadele tarihine yön veren, onu sahneye çıktığı günden itibaren belli bir hedefe durmaksızın yönelten bir *ilk bilinç* vardır ve eğer şartlar "ekmek mücadelesini", adını aynen böyle koyabileceğimiz biçimde öne çıkarıyorsa, bu ilk bilince geri dönmekten başka çare yok demektir.

Sendikal mücadelenin özel önemi

Bugün Türkiye'de işçi hareketinin "sendikal mücadele" boyutu, yukarıda sözünü ettiğimiz tarif içine giren şartlardan dolayı özel bir önem kazanmıştır. Resmi istatistikler açıkladığı için biliyoruz; reel ücretlerde bü-

▼15-16 Haziran 1970. Hangi biçimlere dönüşeceği bugünden belli olmayan bir geleneğin deneyimleri.

yük düşüşler olmuş, çalışma koşulları kötüleşmiş, iş güvenliği diye bir kavram kalmamış, kazanılmış, ve uzun bir süre kullanıldıkları için kendilerine "alışılmış", sosyal haklar kaybedilmiş, sömürü, "uygar kalıpların" dışına çıkarak ezilme, horlanma, kölece aşağılanma vb. gibi ilişkilerle bütünleşerek gerçekleşir olmuş. Ama açıklanmadığı, hesabı tutulmadığı ve hesabı tutulmaya değer bulunmadığı için bilemiyoruz; bu ekonomik şartların doğrudan ve dolaylı sonuçları olarak, hangi hastalıklar işçiler arasında ne oranda yaygınlaşmış, kaç işçi intihar etmiş, kaçı umutsuzluğun ve karamsarlığın sürüklediği olağan dışı eylem ve tutum biçimlerine girmiş, işçi çocukları ve eşleri arasında ölümler yüzde kaç artmış, köylerden kentlere doğru akan aynı yiyecek dayanışması ne oranda fazlalaşmış, işçiler ne kadar daha az protein ve ne kadar daha fazla karbon hidrat ve nişasta tüketiyorlar?... Ve bu ekonomik şartların aynen kalması halinde, uzun vadeli sonuçlar ne olacaktır; işçilerin boyları kısalıp ortalama ağırlıkları düşecek midir?... Evrensel işçi hareketi için bu ve benzeri koşullar, bilinmedik ve yaşanmadık şeyler değildir. Türkiye işçi hareketi de geçmişte, ölçüleri değişik olsa bile, buna benzer koşulları görmüş ve yaşamıştır.

Koşullar böyle belirlendiğinde sendikal hareketin önem kazanması, bu hareketin ekonomik hedefler gözetmesinden, dolaysız olarak, çıplak bir ekmek mücadelesinden doğmuş, buna göre yapılanmış olmasındandır. Sendikal mücadele, başka bir dolaylı ifade biçimine gerek duymaksızın, daha temel sorunları, çözümleri ve mülkiyet meselesini işin içine katmaksızın, sadece emek tarafından üretilmiş değerin biraz daha adil paylaşımının pazarlığını ileri sürer. Bu, her şeyi ve toplumun üstünde oturduğu mülkiyet ilişkilerini altüst etmeksizin, olmak veya olmamak boyutlarında bir gerilim yaratmaksızın süren ve çoğu zaman kaybedilen bir mücadeledir. Önemi, işçilerdeki ilk bilinç basamağını sağlamca kurması, onları daha yetkin bir mücadeleye hazırlamasındadır. Bir de şurada: Öyle bir an gelir ki, bir ülkede sigorta şirketleri, tarihi eserleri bile sigortalamazlarken, sermaye sahiplerini grevlere, işçi hareketlere ve hatta adını bile koyarak "halk hareketlerine karşı sigortalı olmaya" - hem de gazete ilanlarıyla-çağırabilirler. Aynı şerait sendikalara "buyurun, gücünüz ve cesaretiniz varsa grev yapın" denmesine de denk düşer. Bu noktaya kadar sıkıştırılmış işçi hareketinin, sendikal boyutu, ister istemez işlev kazanır.

Sendikal harekette tıkanıklık

O zaman bakmak gerekir, sendikalar Türkiye'de bu özel kimlikle ortaya çıkabilmişler midir? Herhangi bir yakıştırmayla, bizim öngördüğümüz ya da sözgelimi on yıl önceki, bizim bildiğimiz kimlikleriyle değil, olması zorunlu olan kimlikleriyle. Maddi ortamın işçileri en kestirme davranışa zorladığı her durumda sendika bu davranışın kendisidir; yahut bu işçi davranışı sendikanın kendisidir. Sendikalar işte bu kimlikleriyle ortaya çıkabilmiş değildirler; çünkü işçiler, kendilerini, bu sözünü ettiğimiz doğal sınıf kimliğiyle henüz ileri sürebilmiş değildirler.

Böyle bir beklentiden söz etmek, sosyal ve siyasal, öteki faktörleri görmezlikten gelmek değildir. Sözgelimi, demokrasi, siyasal konjonktür, mevzuat, örgütlülük vb. gibi ölçüler vardır; ancak biz bu ölçülerin dışında

▲ Tezgâh başında.
Ama son yedi yılda gerçek geliri % 50 düştü.

bir durumun varlığından hareket ediyoruz; sözü bu ölçülerden bağımsız olarak teşekkül etmiş bir işçi sınıfı tabiatına götürmek istiyoruz.

Sendikal hareketin önü iki bakımdan tıkalıdır. Önüne gerilmiş mevzuat duvarı sadece *mevzuat* değildir; birazcık yoklandığında bunun siyasal bir güç olduğu kolayca anlaşılır. Böyle olduğu için de, "ekmek mücadelesi" daha baştan bir siyasal demokrasi sorunudur. Siyasal demokrasi mücadelesine ilgi göstermeyen, bundan bağımsız hedefler güden ve başarı uman bir sendikacılık dün olabilirdi, yarın belki yine olabilir ama bugünkü toplumsal koşullarda, böyle bir cambazlık ancak panayırlarda para edebilir. Sendikal hareketin önü kendi yapısal niteliğinden ötürü de tıkalıdır. İşçilerin doğal sınıf tabiatıyla bütünleşmiş sendikacılığın üstüne gidilmiş ve üstünde kalınmıştır. Başka bir deyişle, tam da böylesi koşullarda işçilerin kendi yasallıklarını dile getirmelerini mümkün kılacak sendikal gelenek, kurumsal etkinliğinden uzaklaştırılmıştır. Bu gelenek, organik bütünlüğü zedelenmiş olarak şimdi Türk-İş çatısı altındadır ve aynı geleneğin daha geniş bir temel üzerinde yeniden inşa edilmesi sürecini yaşamaktadır.

Sendikal hareketin, bugünkü gibi, sözleşme imzalayan bir hareket olmaktan çıkarak, sözleşme imzalatan yetkinliğe ulaştırılması, ne kongre sorunudur, ne de bir demokrasi sorunudur. Bu, doğrudan doğruya, işçilerin bizatihi kendi mücadeleleri, sendikal bünyeleri kendilerine uygun bir niteliğe ulaştırmaları sorunudur. Daha da açıkçası bu, DİSK'de yansımasını bulan işçi hareketi geleneğinin, Türk-İş'de de varolan aynı geleneğin potansiyel izdüşümü ile, yan yana değil, bir ve aynı hareket olarak varolmayı başarabilmesi sorunudur.

Sınıfsal bir karakteri dile getiren işçi davranışına Kavel'i, Demirdöküm'ü, Marshal'ı, Rabak'ı vs. de örnek göstermemiz mümkündür. Bütün bunlar, on üç yıl gibi bir süre DİSK'de somutlanan, şimdi Türk-İş'de somutlanması zorunlu ve mümkün olan, ama yarın hangi kurumsal biçimlere bürüneceği de bugünden belli olmayan bir geleneğin, köklü bir bilince dönüşmüş deneyimleridirler.

Sendikal hareketin tıkanmış bulunan yollarını açmak, toplusözleşme düzenine yeniden işlerlik kazandırmak, bu işçi geleneğinin "işe el koyması" sayesinde mümkün olacaktır.

Demokratikleşme işçilere bağlı

İşçilerin kendi ekonomik hedefleri için yürütecekleri "aktif" sendikal mücadele, içinde bulunduğumuz koşullarda "demokratikleşme" sürecine çok az bağlıdır, ama demokratikleşme süreci işçilerin bu mücadelesine doğrudan bağlıdır. Demokrasinin, gerek sınırlarını, gerekse niteliğini işçi hareketinin elde edeceği kazanımlar belirler ve başka hiçbir şey belirlemez. Demokrasinin çapına ve niteliğine uygun bir işçi hareketi değil; işçi hareketinin tarihsel etkinliğine ve yetkinleşme düzeyine uygun düşen bir demokrasiden söz edilebilir.

Bu ilişkiyi gözden kaçıran, eksik veya tersinden kavrayan yaklaşımlar "Sezar'ın Hakkı"nı burjuvaziye, liberal burjuvaziye, bilimsel-teknolojik gelişmeye, "sivil toplum güçleri"ne ya da orjinal herhangi bir olguya emanet edebilirler.

Bilimsel ideoloji bu nedenle işçilerin önüne demokrasi diye bir olguyu formüle edip koymamıştır. İşçiler, kendi tabiatları gereği, demokrasi sorunuyla doğrudan *ilgilenmezler*. İşçileri doğrudan ilgilendiren şey, kendi yasallığını yaratmaktır. Bu uzun bir süreçte gerçekleşir, bu sürecin değişik safhalarına, farklı demokrasiler tekabül eder; dolayısıyla işçiler kendi tarihsel eylemlerinin zorunlu sonuçlarından biri olan demokrasiyle, herkesten daha fazla ilgilenirler. En yalınkat anlamında bile "ekmek kavgasının", bütün öteki sosyal mücadele biçimlerini de içermesi kaçınılmazdır. Sendikal hareketi, ya da işçi hareketinin başka herhangi bir boyutunu, kendi başına bir şey ifade edebilir, kendi çevçevesi içinde sonuç üretebilir gibi koymak yanıltıcı olabilir.

Galiba, her şeyi ancak mücadelenin üretebileceğini anlayacağımız bir süreçteyiz. Bu süreçte o kadar çok faktör bir arada ki, birini öbüründen soyutlamak mümkün değil. Ama sadece birini, sadece işçileri o da gelinen noktanın özellikleri bakımından, ötekilerden soyutlamak ve kendi tabiatı içinde ele almak mümkün olabiliyor. Başlangıç için bu soyutlama çok gerekli görünüyor; bunun üzerine siyasal demokrasi mücadelesinin bütün sorunlarını sağlamca kurmak mümkün olacaktır. ■

Av. Nevzat Helvacı
İnsan Hakları Derneği Başkanı

İşkence Üzerine Çelişen Düşünceler

Yetkililer işkence olaylarının "münferit" olaylar olduğunu söylediler.

Kafese konulmuş tutukluların yüzleri duvara çevrilmiş başları yere bakıyordu. Görevli erlerin komutuna uygun davranmaya çalışıyorlar, komuta uymakta geç kalanlar coplanıyordu. Suçlu sayılmaktan da öte bir ezikliğin içine itilmişlerdi. Kişiliklerine yöneltilen bu saldırıyı başkalarından duysam inanmakta güçlük çekerdim, ama gözlerimle gördüm. Bu insanlara kim, ne amaçla böyle davranmayı uygun bulmuştu. Emir veren komutanla bunlar arasında "kişisel bir husumet" olabilir, diye düşündüm, kendimi inandıramadım. "Bu kin nereden geliyor acaba" diye sordum kendi kendime. Soru bir süre usuma takılı kaldı. "Bu uygulamaya karşı birileri sesini yükseltmelidir" dedim, beklediğim ses gelmedi. İnsanlığımdan utanalım.

Yayıncı İlhan Erdost, askeri cezaevinde dövülerek öldürüldü. Sanık erler, cezaevi müdürünün cezaevine getirilen kişilerin coplanması için emir verdiğini söylediler. Davada cezaevi müdürü tanık olarak dinlendi. Bir soruya karşılık, "İnkâr edecek değilim, sanıkların belden aşağısına copla vurmaları için emir verdim." dedi övünürcesine. Bu sözler tutanağa geçirildi. Anayasa ve yasalardaki işkence yasağı, cezaevi müdürü için bir anlam içermiyordu. Bu emri uygulayanlar bir adam öldürmüşlerdi. Müdür hakkında soruşturma açılması istendi, ama bir türlü açılamadı. Soruşturma yapacak savcılardan hiç ses çıkmadı. "Kimin hakkında soruşturma açılıp kimin hakkında açılamıyacağı konusunda bilgi eksikliğim var galiba" diye düşündüm. Başkalarına da sordum, düşündüğümün doğru olduğunu anladım.

Sanıklar duruşmaya getirildiler, sorgularına başlandı. Tüm sanıklar sorgularında işkence gördüklerinden yakınıyorlardı. Duruşma yargıcı anlatılanları dinlemekte isteksizdi. Zaman zaman sözleri kesilen ve azarlanan sanıklar, işkenceleri anlatmakta direndiler. Bunun üzerine yargıç öfkeyle, "İran'da insanlar sorgusuz sualsiz idam ediliyor, siz burada hiç değilse yargılanıyorsunuz." dedi. Donup kaldım. Acaba yargıç bu sözlerle sanıkların işkenceye rıza göstermelerini mi istiyordu? Oysa işkence sonucu öldürülen insanların sayısı az değildi. Bir başka yargıç, gerekçeli karara, "Sanıkların işkence görüp görmediği önemli değildir, önemli olan işkence altında alınmış olsa bile ifadesinin doğru olup olmadığıdır." anlamında sözler yazmıştı. "Türk Ulusu Adına" böyle bir karar da verilebilmişti.

Hükümet doktorunun raporuna göre, sanığın vücudunda "işkence asarına" rastlanmamıştı. Bu doktor duruşmaya tanık olarak çağrıldı. Anlatımı, verdiği raporu doğrular biçimdeydi. Sanık, muayene edilmeden rapor verildiğini söyledi, pantolonunun paçasını çekti ve mahkeme heyetine işkence izlerini gösterdi. Aradan dört ay geçmişti ve sanık hâlâ işkence izlerini taşıyordu. İşkence uygulayıcısı eski polis Sedat Caner ise, "45 günlük gözaltı süresi, sanığın iyileşme süresidir. O ara içerisinde tedavi görür, sürekli ilaç verilir." diyordu. Sedat Caner, katıldığı işkence olaylarını bir bir açıkladı. Kime inanmalı, sanığa mı, Sedat Caner'e mi, yoksa doktora mı? Eski polis, yer ve kişi

Doç.Dr Çetin Yetkin

ÇARPIK BİR DÜŞÜNCE BİÇİMİ

Unuttuğumuz ders, bireyin ve giderek toplumun kendine olan güvenini yitirmesi ile bireysel toplumsal çöküşün başlayacağıdır.

"Toplumsal yitişin en belirgin kanıtı, erişilmez sayılan devletlerin ve insanların yüceltilmesidir."

Milliyet Sanat Dergisi'nin Haziran 1980 sayısında "Batı Karşısında Övünmeliyiz" başlıklı bir yazım yayınlanmış ve bu yazıya çeşitli çevrelerden çok değişik tepkiler gelmişti. Bu arada aldığım ve İngilizce yazılmış çok sert bir eleştiri mektubunda şöyle denilmekteydi:

"Kabul etmelisiniz ki, Türkiye bugün bir Batı ülkesinin kolonisi olsa idi durumu daha kötü olmayacaktı. Aslında, Türkiye'de bir Amerikan mandası kurulmuş bulunsa idi yol, eğitim v.b. alanlarda Türkiye'nin bundan yararlanabilecek olduğu kuşkusuzdur... Yapabileceğiniz en iyi şey (bunu hem maddi ve hem de manevi açıdan söylüyorum) Batının size verebileceği en iyi şeyleri ithal etmektir."

Sanki, bu mektup bir genelgeye dönüştürülerek "dağıtım"ı yapılmış da, bunun gereği yerine getiriliyormuş gibi, bugünlerde okumuş yazmış kimi kişilerin şöyle dediklerine tanık oluyoruz:

1 - Bu elektronik, bilgisayar, dahası uzay çağında Türkiye'nin ekonomik kalkınmayı gerçekleştirerek gelişmiş Batılı ülkelere ulaşması bir düştür. Her şeyden önce bunun bilincine varılmalıdır.

2 - Bugün, dün değildir; çağ değişmiştir. Çağın gereklerine uyulmalıdır. Dün geçerli olan kavramlar, ilkeler ve değerler bugün anlamlarını yitirmiştir. Örneğin, dün "ekonomik bağımsızlık"tan söz edebilirdik ama bugün yeryüzünde geçerli olan ekonomik ve ticari ilişkiler düzeni buna olanak tanımamaktadır.

3 - Kaldı ki, modern teknolojinin ürünü olan şeyleri, biz üretmiyoruz ve üretemeyiz de. Bunlardan yoksun kalmak ise uygarlıktan yoksun kalmaktır.

4 - O halde, yerkürenin bir bütün olduğunu, bu kürede geçerli bir ekonomik ve siyasal sistem bulunduğunu kavrayarak bu sistem içinde bize uygun düşen yeri, çok geç olmadan, kapmalıyız. Bunun için de Batılı ülkelere, kısacası "dış"a açılmalıyız.

5 - Bu yolda başarı ile ilerlemekteyiz. Gerçekten de, Batılı yayın organlarında bu açıdan Türkiye'yi öven yazılar çıkmaktadır,

adları vererek işkenceleri anlatıyor, sanık işkence izlerini gösteriyordu. Doktorsa hipokrat yemini etmişti.

Emniyet anlatımlarında türlü eylemleri kabul eden sanıklar, savcılıkta ve mahkemede suçlamaları reddediyorlardı. Kalabalık sanıklı bir davada sanıklardan birisi, emniyet anlatımında bir kişiyi öldürdüğünü kabul etmişti. Üstelik yazılı anlatımının altında, ifade verirken hiçbir baskı ve işkence görmediği yolunda bir açıklamaya yer verilmiş ve sanık bu anlatımın doğruluğunu imzasıyla onaylamıştı. Sanık için ölüm cezası isteniyordu. Sanık mahkemede, cinayetin işlendiği tarihte kapalı cezaevinde tutuklu bulunduğunu söyledi. Cezaevi müdürlüğü bu savunmayı doğruladı ve sanık salıverildi. Başka bir davada kuyumcu soygunuyla ilgili bir soruşturmayı yürüten komiser tanık olarak dinlendi. Sanıkların, emniyet anlatımlarını savcılık ve mahkemede reddettikleri anımsatılarak, "bu ikrarları almak için özel yöntemler mi kullanıyorsunuz" sorusuna, "biz teknik sorgulama yapıyoruz" karşılığını verdi ve teknik sorgulamanın niteliğini açıklamaktan da kaçındı. Bu olayda soyulan kasanın üzerindeki parmak izleri bile alınmamıştı. Teknik sorgulamanın ne olduğunu anlamakta güçlük çekmedim.

Anımsarsınız, bir davada sanıklar kendilerine cop sokulduğunu öne sürdüler. Karşı tarafın avukatı buna karşı, "cop sokmamışlarsa üzülürüm" diye yazılı savunmada bulundu. Ne yazık ki bu parlak savunmayı yapan kişi, savunma mesleğinin bir mensubuydu.

Bir gazetede, işkence aletlerinin ithal edildiğine ilişkin bir haber okumuştum. Kulaktan duyduğum bir başka habere göre de, bu aletler kamu kuruluşlarımızdan birisinde yapılmaktaymış. Öyle ya, sorgulama yerlerinde işkence araçları varsa, bunları elbette birisi yapmıştır. Bir avukat arkadaşım, cezaevlerinden birine gittiğinde falaka gördüğünü anlattı. Üzerinde, "bunun Allahı yoktur" yazılıymış. Daha yakın günlerde gazeteler, elektrikli cop ithali için uluslararası ihale açıldığını yazdılar. 30 bin voltluk dünya standardı az görülmüş, 40 bin voltluk cop aranıyormuş. Kasap askısı, ameliyat masası, Filistin askısı, kaplumbağa hücresi gibi işkence araçlarından söz ediliyor. Çıplak vücudu basınçlı suyla ıslattıktan sonra elektrik cereyanı verildiğinden yakınanlar çoğunluktaydı. Bu tür araçları sorgulama yerlerine kimlerin getirdiğini merakla düşünür dururum. Emniyet binalarının bodrum katlarını hücre biçiminde yapmak, projeyi çizen mimarın buluşu mudur? Siz hiç, bir okulun kapı ve pencereleri demir parmaklıklarla kapatılarak cezaevi yapıldığını gördünüz mü? Ben gördüm. Karmakarışık düşünceler içindeyim.

Son zamanlarda dergi ve gazetelerde işkenceyle ilgili yazılar, röportajlar ve açıklamalar çoğaldı. İşkencenin en yoğun olduğu dönemlerin suskunlukla geçtiğini söylemek bilmem abartma olur mu? İşkence savlarını, "belli mihrakların uydurması" veya "komünistlerin yıpratma taktiği" biçiminde değerlendiren köşe yazıları bile okuduk. Basın, kamuoyunun gözü ve kulağıdır, derler. Ama o dönemde kamuoyunun gözü görmüyor, kulağı işitmiyordu. Üstümüze ölü toprağı serpilmişti.

İşkence olgusuna resmi görevlilerin yaklaşımı da düşündürücü oldu. Yetkililer, işkence olaylarının "münferit" olaylar olduğunu söylediler. Yaptığı işkenceleri itiraf eden eski polisin "solcu" olduğu öne sürüldü ve böylece durumun yazıldığı kadar "korkunç" olmadığı anlaşılmış oldu. Oktay Ekşi, bu yayının "resmi makamların bu uzun zamandır şişkin duran balonunu fevkalade takdire değer bir biçimde patlatıverdi" ğini yazdı. Resmi ağızlar, işkence ile öldürülenlerin sayısını 1982 yılında 15 olarak açıklamışken, 1984 yılında 2 ye indirdiler. Devlet kurumlarının istatistikleri birbirini tutmuyordu.

Oysa İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde, "Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı işlem ve ceza uygulanamaz" diye yazıyordu. Anayasada da, "Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz, kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz." diye yazılıydı. İşkence, tüm dünyada bir "insanlık suçu" olarak nitelenmiş, ceza yasaları işkenceciler için cezalar koymuştu. Ama işkenceciler insanları işkencehaneye, "Burada anayasa yoktur" diyerek alıyorlardı.

Bütün bu olup bitenlerden ötürü ülkemize yurt dışından heyetler gelip gitmeye başladılar. Türlü kuruluşlar incelemeler yapıyorlar, sorular soruyorlar, raporlar yayınlıyorlardı. Aynı ittifakın içinde olduğumuz devletler bizden davacı olmuşlardı. Dünya kamuoyunda yargılanır duruma düşmek, düşürülmüş olmak onuruma dokunuyordu.

İşkenceye yaklaşımlarından ötürü tüm insanlarımızı suçlamak haksızlık olur tabii. İşkenceciden hesap soran savcılarımız, yargıçlarımız, işkenceye savaş açmış doktorlarımız, avukatlarımız da vardır. İşkence altında alınan anlatımları delil saymayan, hukuka yaraşır yargı kararları da verildi. Bazı dergi ve gazetelerimiz, işkenceye karşı yüzümüzü ağartacak yayınlar yaptılar. Ama, işkenceye karşı olanların çabası, işkenceyi önlemeye yetmiyorsa o toplumda eksik bir şey vardır. İnsanların bir bölümü, karakolda dayak atılmasını doğal sayıyorsa, bu anlayışta bir çarpıklık var demektir. Bana kalırsa en büyük eksiklik, işkenceye karşı yeterli toplumsal tepkinin oluşmamış olmasıdır. Elbette bu tepki, insan onuruna saygı duyulması ve insan hakları bilincinin yükselmesiyle sağlanacaktır. Bu yüzden 1986 Nobel Edebiyat Ödülü sahibi W. Soyinka'nın, "Zorbalık karşısında sessiz kalan herkesin içindeki insan ölür." sözünü çok haklı buluyorum. ■

Bu gibi düşüncelere inananlar ve bunları savunanlar, her şeyden önce, az okuyan kişiler olmalı. Örneğin, şu ve benzer kaygıları dile getiren yazarlarımızı hiç okumadıkları anlaşılıyor:

*"Avrupalı'nın maksadı bizi umumiyetle amele haline koyup kendi hesaplarına çiftliklerde, fabrikalarda çalıştırmaktır... Avrupalı'nın ikinci iktisadi emelleri de memleketimizde çıkan mahsulatı ucuza Avrupa'ya götürerek Avrupa'da yapılan mamulatı gayet ağır fiyatlarla bize satmaktır. Bunun manası, bize son derece az bir ücretle amelelik ettirmektir. (ZİYA GÖKALP: **Garp Meselesi-3, Küçük Mecmua,** 18 Kanun-u evvel 1338, sayı 27*

Tarih de bilmiyorlar. Tarihin sayfalarını şöyle bir çevirseler, "Biz bu filmi daha önce görmüştük!" diyecekleri kuşkusuz. Anımsatalım: Osmanlı Devleti'nin çöküş döneminde bir "Düvel-i Muazzama" kavramı türemişti. Büyük, muazzam devletler! Bunlar Avrupa devletleri idi. Osmanlılar inanırlardı ki, Osmanlı Devleti, bunların isteklerine karşı koyamazdı, ancak onların korumasına, acımasına sığınılarak, en yiğitçesi de bu devletlerin kendi aralarındaki dengelerden yararlanılarak Osmanlı'nın varlığı sürdürülebilirdi. Bu aşağılık duygusu o denli ileri gitmişti ki, yapılan herhangi bir şeyin iyi, doğru olup olmadığına Avrupalı'nın bunu beğenip beğenmediğine bakılarak karar verilir olmuştu. Avrupalı'nın ise çıkarı, Osmanlı Devleti'nin sömürgeleştirilmemiş Osmanlı ülkesinde bunu engelleyecek gelişmeleri bastırmak onun amacı idi. Osmanlı kafası ise, ülkenin kurtuluşunu onların önerilerinin yerine getirilmesine bağlı görüyordu. Osmanlı, kültür emperyalizminin bir ülkenin beynini nasıl kansız bıraktığını, nasıl dumura uğrattığını anladığında artık iş işten geçmişti. Kimi Osmanlılar, yine de, bu kültür emperyalizminin afyonunun etkisinden kendilerini kurtaramamışlardı, acı gerçekler bile onları ayıltmamıştı. İşgalci İngilizleri Sevenler Derneği'ni (İngiliz Muhipleri) bile kurdular. Düşmanın buyruğu altına girerek ve sömürgeleşmeye kendiliğinden evet diyerek kurtuluş yolunu arayanlar arasında kimler yoktu ki! Onların tek gerekçeleri vardı: Düvel-i Muazzama ile baş edilemezdi. Ama edildi işte!

Unuttuğumuz ders, bireyin ve giderek toplumun kendine olan güvenini yitirmesi ile bireysel ve toplumsal çöküşün başlayacağıdır. "Ben, asla şu kimseyle boy ölçüşemem, ona yetişemem, o üstün bense aşağıyım." düşüncesi bireysel planda insanların kendi psikolojik yapıları ile ilgilidir. Buna karşılık, bir topluma bu duyguyu aşılamaya hiç kimsenin hakkı olmamak gerekir. Kaldı ki, belirli bir teknolojiyi yakalamak başka şey, insanca yaşamak başka şeydir. Bir toplumun bireylerinin böylebir çaresizlik duygusuna kapılmaları, başkaları o toplum için neyi uygun görüyorsa onunla yetinmek demektir ki, işte asıl o zaman toplumsal ilerleme şöyle dursun, gerileme başlar. Toplum, dinamizmini yitirmeye koyulmuş demektir. Ülkemizin insan emeğine, maddi zenginliklerine göz dikenlerin istekleri de bundan başka yönde değildir. En kolay yol, kaleyi içinden fethetmektir. Bu toplumsal yitişin en belirgin kanıtı da, erişilmez ve ancak gölgesinde yaşanabilecek sayılan devletlerin ve onların insanlarının yüceltilmesidir, onlar karşısında kendini küçük görmeğe başlamaktır.

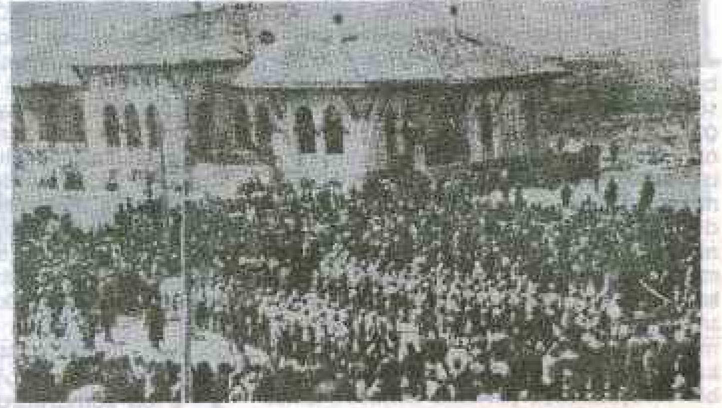
Günümüze dönelim. Her şeye karşın, durumumuz düzeliyor mu? Kendi yaşamınıza bakarak yanıtı siz verin.

Yanıtınız ne olursa olsun, 1946 yılının nisan ayında henüz ilk okula başlamamış bir çocuk olmama karşın, Missuri zırhlısının İstanbul limanına gelmesi nedeniyle 7 Nisan 1946 günlü Tasvir gazetesinin "Bir Dakika" başlıklı sütununu yıllar sonra okuyunca duyduğum utancı hep anımsayacağım:

"İnanmayın sakın inanmayın! Bu şehrin sokakları normal olarak pistir. Size şirin gözüksün diye temizlediler... (Dükkanlar ve duvarlar) size şirin gözükmek için bir gecede boyatıldı... Bu şehrin kadınları bile böyle değildi. Size şirin gözüksün diye takıp takıştırılıp sokağa çıkarıldılar..."

Gerçek şu ki, erişilmez üstün uygarlığın "çelikten barış elçisi"nin tayfaları geliyor diye şeyin bile duvarları beyaza boyanmıştı. ■

— Efendiler! Celse-i hafiyeyi küşat ediyorum.

MUSTAFA SUPHİ VE MUSTAFA KEMAL PAŞA

Mustafa Kemal Paşa: "Geldiği sanılan bir adamın ülke içinde serbest bırakılması... Erzurum'da uygulanması tasarlanan... uygun buldum ve kendilerine yazdım."

Mustafa Suphi'nin öldürülmesi olayının üzerindeki sis perdesi hâlâ tümüyle kaldırılabilmiş değildir. Mustafa Kemal Paşa'nın Mustafa Suphi'ye bakışı bilinmekle birlikte, öldürülmesi konusundaki rolü tartışma konusudur. Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM'nin 22 Ocak 1921 günü toplanan gizli celsesinde yaptığı açıklamalar (*) olayın üzerindeki sis perdesini tümüyle kaldırmasa da, bu doğrultuda ipuçları verebilecek niteliktedir. Aşağıda, Mustafa Kemal Paşa'nın Mustafa Suphi ile ilgili açıklamaları sadeleştirilmiş bir dille sunulmaktadır.

"Resmi Rus Bolşevik Hükümeti, resmi yüksek görevlerinin bizim olan, bizim resmi yüksek görevlilerimizle olan temas ve ilişkilerinde Rusya içinde bu milletin soysuz, herhalde sersem bir takım evlatları oralarda da serseriliklerine devam etmişlerdir. İşte bu serseriler bir iş yapmak hülyasına kapılarak görünüşte ülkemize ve ulusumuza yararlı olmak için Türkiye Komünist Fırkası diye bir fırka oluşturmuşlardır ve bu fırkayı oluşturanların başında Mustafa Suphi ve emsali bulunmaktadır. Bunlar doğrudan doğruya vatansever bir duyguyla ve gerçek bir ulusal duyguyla değil, benim kanımca belki kendilerine para veren, kendilerini koruyan ve bunlara önem veren Moskova'daki prensip sahiplerine yaranmak için bir takım serserice girişimlerde bulunmuşlardır. Bunların yaptıkları girişim Rus bolşevizmini çeşitli kanallardan ülke içine sokmak olmuştur. Bu suretle ülkemize, ulusumuza dışarıdan komünizm akımı sokulmaya başlanmıştır".

"(Kâzım Kara Bekir Paşa) Mustafa Suphi ile ilk temasta bulunduğu zaman yalnız haberleşme yapmadım. Benim yanıma özel adam göndermiştir. Gerçekten, Eskişehir'de bulunduğum sırada Mustafa Suphi'nin ve daha bir adamın imzasıyla bir belgeyi ve bir mektubu taşıyan bir kişi bana geldi. Mustafa Suphi bana başvuruyor ve diyor ki; bizim dışarıda kuruluş amacımız içerideki ulusal amacımızı kolaylaştırma ve sağlamaktan ibarettir. Bu nedenle, size nasıl hizmet edebiliriz?

Mustafa Suphi 1883'te Giresun'da doğdu. İstanbul'da hukuk, Paris'te siyasal bilimler öğrenimi gördü. Ülkeye dönüşünde öğretmenlik, gazetecilik yaptı. İttihat ve Terakki'ye muhalefeti nedeniyle uğradığı baskı ve sürgün sonucu 1914'te Çarlık Rusyası'na siyasal mülteci olarak sığındı.

1917 Ekim Devrimi'nden önce bolşeviklerle ilişki kurdu. Devrimden sonra, Moskova'da Yeni Dünya gazetesini çıkarttı. Türkler'in ve Müslümanların örgütlenmesine katkıda bulundu. Milliyetler Halk Komiserliği'ne bağlı Doğu Halkları Merkezi Bürosu'nun Türkiye Seksiyonu Başkanı oldu. 1919'da Moskova'da toplanan Üçüncü Enternasyonal'in ilk kongresine Türkiye delegesi olarak katıldı. Çalışmalarını Kırım'da, Türkistan'da sürdürdükten sonra, 27 Mayıs 1920'de Bakü'ye taşındı.

Bakü'de, Türkiye Komünist Fırkası'nı İttihatçılar'dan temizleyerek yeniden kurdu. Fırkayı Türkiye'de örgütlemeye çalıştı ve Türkiye'ye yönelik yayın faaliyetine girişti. Türk savaş tutsaklarını Türk Kızılordu Birliği biçiminde örgütleyerek Türkiye'ye, Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere yollamak istedi.

Mustafa Suphi, Bakü'ye yerleştikten sonra Ankara ile ilişki kurdu. Süleyman Sami eliyle Mustafa Kemal Paşa'ya yolladığı mektupla işbirliği yollarını soruşturdu. Benzer ilişkiyi Kâzım Karabekir'le de kurdu.

1920 Eylül'ünde Bakü'de düzenlenen Şark Milletleri Kurultayı'na katıldı.

Türkiye ile çeşitli temaslardan sonra, Ankara'ya gitmeye karar verdi. Eşi, fırka merkez heyeti üyelerinden bazıları ile birlikte Sovyet sefiri Mdivani kafilesine katılarak 28 Aralık 1920'de Kars'a geldi. Kars'ta bir kaç gün kaldıktan sonra Erzurum'a geçti. Ancak, grup Erzurum'a sokulmadı. Trabzon'a geçtiler. Orada da olumsuz gösterilerle karşılaştılar. Sovyet konsolosu valiyle görüşerek motorla Batum'a gönderilmelerini sağlamak istedi. Kayıkçılar kâhyası Yahya'nın verdiği bir motorla, Mustafa Suphi, eşi ve ondört arkadaşı yola çıkarıldılar. Ancak, arkalarından yollanan bir başka motordaki Faik Reis ile arkadaşları Suphi grubuna yetişip hepsini öldürerek denize attılar: 28 Ocak 1921(*).

(*) Ayrıntılı bilgi için bkz.: Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925), 3. basım, Bilgi Yayınevi, 1978, s. 192-242

Bu mektubu getiren adam aynı zamanda bana gizli olarak diyor ki; merkez heyetinin içindeyim. Bu adam Lenin'in tek adamıdır ve Lenin Türkiye hakkında bir iş yapmadan evvel Mustafa Suphi ile... (**) bu adamın etrafını sarmaktır. Lakin aslı yoktur... İdaresiz ve milliyetsiz bir adamdır. Ben doğrudan doğruya Mustafa Suphi'nin mektubuna cevaben yazdım ve onu okuyabilirsiniz. Bu milletin, bu millet vekillerinden oluşmuş Meclis'in amacı, siyaseti kesin olarak budur. Hiçbir zaman da merkezi dışarıda bulunan bir örgütle iş birliği edemeyiz. Biz kendi kendimizi yöneltmeye ve idareye çalışırız. Bu ülkede çalışmak isteyenler, gerçek olarak çalışmak isteyenler ülkenin içinde bulunurlar ve ülkenin gerçek kaynaklarına, kitlelerine dayanırlar. Onun için Mustafa Suphi yüzünden telaşa kapılmazsınız efendim".

Mustafa Kemal Paşa, bazı milletvekillerinin Kâzım Kara Bekir Paşa'yı komünistlikle suçlamaları, Mustafa Suphi'yle iş birliğiyle suçlamaları üzerine şunları söylemektedir: *"Mustafa Suphi geliyor. Bir defa Mustafa Suphi'yi herkesten önce Doğu'da Hüseyin Avni Bey'den önce ortaya çıkaran Kâzım Kara Bekir Paşa'dır. Bu adamın ülkeye girmesinin zararlı olacağını takdir eden Kâzım Kara Bekir Paşa'dır ve bunun ülke dışına, sınır dışına çıkarılması gerekeceğini bilen de Kâzım Kara Bekir Paşa'dır. Bunun planını da yapan Kâzım Kara Bekir Paşa'dır. Yoksa Erzurum'da valiliğiniz değildir. Biz değiliz efendiler. Uyanık bir biçimde yapmış olduğu planı, herkesten önce gerekenlere faaliyet veren Kâzım Kara Bekir Paşa'dır. Bilmem bolşeviklere eğilimli imiş, Mustafa Suphi'nin bilmem nesi imiş... Herkesten önce kuvvetli bir önlem alan Kâzım Kara Bekir Paşa'dır. Ben arzediyorum. Çünkü belgeler vardır. Şuradan buradan bu sorunu tasvir eden telgraflarını birer birer getireyim-okutayım".*

Konuşmasının bir başka bölümünde de, Mustafa Suphi'den şöyle söz etmektedir: *"Efendiler; vaktiyle Bakü'ye Mustafa Suphi başkanlığında bir heyetin ülkeye gelmek isteğinde bulunduklarından, bunların bir komünist fırkasına üyeliklerinden bizi haberli kılmışlardı. Bu Mustafa Suphi'nin ahlakı hakkında bilgi sahibi olan bir çok arkadaşlarımız var. Erzurum'un saygıdeğer halkı bunu en yakından tanıyanlardır. Halbuki Mustafa Suphi son zamanlarda ülkemize gelmek üzere bulunuyordu. Bunlardan bir kısmını sahil yoluyla göndermişler, kendisi de Kars üzerinden gelmek istiyordu. Bunu haber alan Erzurumlular böyle bir adamın ülke içine girmesinden son derece heyecana kapılmışlar ve memlekete sokulmaması için girişimlerde bulundular. Resmi makamlara başvurdular. Bu adam memleketimize girerse parçalarız...*

"Bir Mebus: Aynı isabet olmuş Paşa Hazretleri.

"Mustafa Kemal Paşa (devamla): Bendenize gizli olarak başvurmuştu ve diyordu ki... Ahalinin tezahüratı karşısında mümkün değildir. Kendisi daha sonra sınır dışına çıkarılmak üzere gözaltında olarak sınır dışına... Benim de görüşümü soruyordu... Geldiği sanılan bir adamın ülke içinde serbest bırakılması... Erzurum'da uygulanması tasarlanan... uygun buldum ve kendilerine yazdım. Bu telgraf da ondan sonra geliyor". ■

(*) Yüzonaltıncı İçtima, 22 Kanunusani 1337, Üçüncü Celse, içinde: **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, C.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s.325-337.
(**) ...ile anlatılan kısımlar metinde aynen yer almaktadır. Bu tür boşlukların bir bölümü yazıların okunamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bazı bölümlerin yasal olarak gizliliği sona erse de yine de gizli tutulmak istenmesi sonucu olarak atlandığı izlenimi edinilmektedir.

Kitaplar

Onat KUTLAR, Bahar İsyancıdır, De Yayınevi, İstanbul, 1986, 84 s.

Şair, sinemacı, öykü ve deneme yazarı Onat Kutlar, **Yeter Ki Kararmasın...** adlı kitabıyla başlattığı "deneme"nin sınırlarını zorlama, ona başta şiir olmak üzere hemen bütün sanat dallarından tatlar taşıma çabasını yeni kitabı **Bahar İsyancıdır** ile sürdürüyor. Daha önce **Düşün** Dergisi'nde yayınlanan yazılardan oluşan kitapta; bir yandan yaşadığımız günlerin insanı çeşitli yaşama durumları içinde sorgulanırken, **Doğu** başlıklı beş denemede de, kültürel oluşumumuzun kaynaklarına yönelip, insanımızın birey oluş sürecine yeni yaklaşımlar getiriliyor.

M.Şükrü HANİOĞLU, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902), C. 1, İletişim Yayınları, 664 s.

Yakın tarihimizin bilinmezleri çok bir dönemi. Dr. M. Şükrü Hanioğlu'nun en ufak ayrıntıyı ihmal etmeyen, enerjik, bıkmak usanmak bilmeyen, var olduğunu tahmin ettiği bir kaynağa ulaşabilmek içinhiçbir özveriden kaçınmayan, titiz çalışması sonucu aydınlatmış bulunmaktadır. Yazar, sınırları belli bir toplumsal mekanizmanın dinamiklerini ortaya çıkarmak için ikili çatışma ve basit neden-sonuç ilişkisi ile yetinmeyerek çok yönlü bir ilişkiler sistemi kurabilmiş, bulgularını çok zengin bir arşivle ve dokümanla da beslemiştir.

Mete TUNÇAY, Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi, 3 Cilt, Teori Yayınları, Ankara, 1985, 410 510 367 s.

Mete Tunçay'ın daha önce 1969 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları arasında çıkan bu üç ciltlik çalışması yeni bir biçim ve önemli eklerle sunuluyor okura. 1.cilt, "eski ve orta çağlar", 2.cilt "yeni çağ", 3.cilt "yakın çağ" ve bu çağ düşünürlerinin seçme yazılarından oluşturulmuş. Herodotos'tan, Hegel, Marks ve Lenin'e uzayan Batı'nın düşünce gelişimi çizgisi, Tunçay'ın kaleminden akıcı ve özgün bir dille yansıtılıyor.

Marc BLOCH, Tarihin Savunusu ya da Tarihçilik Mesleği, Çev. Mehmet Ali KILIÇBAY, Ankara, 1985, Birey ve Toplum Yayınları, 144 s.

Uygarlığı, insanlığı ve bilimsel ideali savunduğu için Naziler tarafından kurşuna dizilen Marc Bloch'un tamamlanmamış son eseri. Bu kitap, belgelerin gerçekliklerinin saptanması, tarihsel tanık ifadelerinin doğruluklarının nasıl anlaşılacağı, tarihin nasıl geriye doğru yazılması gerektiği gibi çok önemli yöntem sorunlarını tartışmaktadır. "Tarih her türlü refah endişesinin dışında, insanlığın entelektüel açlığını giderme hakkının bir parçasıdır".

Gencay ŞAYLAN, Türkiye'de Kapitalizm Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji, V Yayınları, Ankara 1986, 224 s.

Türkiye'de bürokrasinin konumu, işleyişi ve etkinliği üzerine derinlemesine bir inceleme olarak nitelendirilebilecek söz konusu kitap, giriş'le birlikte yedi bölümden oluşuyor ve "bürokrasi" kavramına çeşitli yaklaşımları irdeleyip onu toplumsal kimliğiyle yerine oturttuktan sonra; Türkiye'de bürokrasinin özgül durumunu ele alarak onu, **ekonomik ideoloji, siyasal eğilimler, siyasal ideoloji** başlıkları altında inceleyip, konunun ayrıntılı bir panoramasını sunuyor.

M.ERSOY, E.LACLAU, H.WOLPE, N.MOUZELİS, J.G.TAYLOR, A.FORSTER-CARTER, Üretim Tarzlarının Eklemlenmesi Üzerine, Derleyenler: H.Çağatay KESKİNOK-Melih ERSOY, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara 1984 221 s.

Sol Düşünce'de 1960'larda başlayan ve epistemolojik **öncüllerini** Kautsky'nin **Tarım Sorunları** adlı yapıtında bulan bir dizi tartışmanın 1980'lere doğru yeniden gündeme gelmesiyle gerek duyulan bu kitapta; özünde kapitalist üretim tarzı ile diğer üretim tarzlarının birbirleriyle ilişkileri ele alınıyor ve bunlar, toplumsal formasyon içindeki eklemlenmeleri ile değerlendirilip, Marksist sorunsal içinde sorgulanıyor.

ECEL ELÇİLERİ

"Yıkarım, cezamı çekerim!" diyenin kendinde yasalar üstü yetki vehmettiğini söylemek boşunadır. Vehmetmiyor ki, almış o yetkiyi! Kendilerini yasaların, anayasanın, milli iradenin üstünde yetkilerle donatanlar nerden aldılarsa, o da ordan almış.

Türkiye artık, tekerlemenin tam anlamında, herşeyin olabilir olduğu bir ülke oldu. Tüm değerler, ölçüler enflasyon parası gibi ayağa düşürüldü.

Bir ülke düşünün ki yüksek öğretimi düzenleyen kurumun başı, yıllardır şikâyet konusu uygulamaların öğrenciler arasında intihar olaylarını arttırmakta olduğu gözlemi karşısında, "Öyleleri zaten akıl hastası kişilerdir", deyip geçebiliyor. Ülkenin en büyük, yedi milyonluk şehrinin belediye başkanı, hazırlamakla övündüğü dev kanalizasyon projesi gerçekleştiğinde Marmara'nın ölü denize dönüşeceğinin kanıtlarından söz açılınca, "Bir gün güneş de soğuyacak!" diyerek yayvan yayvan sırıtıyor. Tarlabaşı'nda sürdürdüğü yasa dışı yıkım üzerine de, "hemşerilerine hizmet" konusunda bin dereden su getirdikten sonra, "Yasa dışı da olsa yıkarım, sonra cezamı çekerim!" diye celalleniyor. Ülkenin başkentinde bir gecekondu, içindekilerin başına yıkılıp iki kişi can verdiğinde, milleti temsil ettiği söylenen bir TBMM üyesi, "Gecekondu yapmak zaten idamlık suç olmalıdır", demekten çekinmezken, iktidar partisinin bir ileri geleni, "Ecel gelmiş cihane, baş ağrısı bahane," diyerek olayın "büyütülmesi"nden duyduğu can sıkıntısını belli ediyor. Ülkenin başbakanının radyasyonlu çay olayı üzerine yorumu ise şu: "Azıcık radyasyonlu çay çok faydalıdır."

Bunlar referans alanı özellikle dar tutulmuş birkaç örnek sadece. Başka alanlarda da -hele politikada- yıllardır daha nicelerine tanık olmaktayız, daha da olacağız.

Bu tür davranış ve tavırlar, ortaya çıktıkça, basında enine boyuna yorum konusu oluyor ve elbette bir hayli kınanıyor da. Kınanıyor ama kınanması neye yarıyor? Daha ne kadar kınanacak? Kınanmakla nereye varılacak? Yaptıkları onca iş, ettikleri onca kelâm... Bunca kınanan kişiler yine de bildiklerini okumuyorlar mı?

Sorun, hep kınanacak işler yapmalarında, tavırlar sergilemelerinde değil; bu kabil davranışların, tavırların ardındaki zihin ve insan yapısında hiç değil; asıl sorun, bu kabil zihin ve insan yapısında unsurların nasıl olup da toplum hayatının en önemli alanlarında yönetici, yönlendirici konumlarda öne çıktıklarıdır.

12 Eylül anlayışı ve uygulamaları, önceki dönemlerde her şeye rağmen gözetilir görünmesine önem verilen belli bir hukuk devleti anlayışının, ve bunun yanı sıra süregiden politik örf ve âdetlerin, bu türden davranış ve tavırlar önüne şu ya da bu ölçüde koyduğu barajları hepten yıktı götürdü. Devleti güçlendirme ve ekonomik krizi atlatma adına toplumda demokratikleşmeye ket vurularak çalışan yığınların demokratik hak ve özgürlüklerinin geriletilmesi -ve bunun için başvurulan yöntemler- böylesi ayrıkotsu eğilimlerin gemi azıya alıp ortalığı kaplamasına en uygun zemini hazırladı. Demokrasiyi "kurtarma" operasyonları ve demokrasiye "sağlıklı" geçiş dönemi uygulamalarıyla yığınlara dayatılan depolitizasyon aynı eğilimlerin alabildiğine politizasyonuna ardına kadar kapı açtı. Sonuç bugünkü durumdur: toplumu yönetenler ve yönlendirenler katında tam bir değer ve ölçü anarşisi!

Böyle bir ortamda, aklı başında her insanı çileden çıkaracak bir zihin ve insan yapısının YÖK yöneticiliğinden İstanbul Belediye Başkanlığına ve daha da yukarılara kadar etkin konumlarda zuhur etmesinden daha doğal ne olabilir?

Ne ki sorunun tam aydınlığa kavuşabilmesi için bir başka -daha da önemli- veçhesine değinmeden geçmemek gerekiyor. Böyleleri, bu tür davranış ve tavırlarla kamu önüne çıkmakta nasıl bu denli *fütursuz* olabiliyorlar? O cüreti nerden alıyorlar?

Aslına bakarsanız çok fazla, durmadan, habire "kınanmaktan" alıyorlar! İstendiği kadar kınansınlar, yaptıklarının yanlarına kâr kalacağını biliyorlar çünkü. Akıllarına esen her işe el atıp diledikleri gibi bitirmekte, bahasını çalışan halkın sırtına yıkmakta ve bütün bunlara kendi zihin ve insan yapılarıyla mütenasip gerekçeler uydurmakta önlerine hiçbir ciddi engel çıkmayacağından eminler. Görüyorlar ki, içinde yaşanılan depolitizasyon ortamında demokrasiden tutun günlük ekmek fiyatına kadar her alanda en olmayacak şeyler karşısında toplumun her şeye rağmen "politize" kalabilen kesimlerinden gelen tepki, neyin doğru, neyin yanlış olduğuna dair genel yorumlardan, hiçbir şeyin hiçbir geçerli norma uymamasından sürekli şikâyetten, bunca pervasızlığa "akıl ve izan adına" dur diyecek mevhum merciler arayışından öteye varmıyor. Oysa fütursuzluğu meslek edip âdeta almaşıksızlığına çare bulunmaz bir politikaya dönüştürenlerin bitirilecek işleri var da, onlara karşı olanların, demokratik hak ve özgürlükleri, hukuk devleti ilkesini, halkın günlük ekmeğini ve insan yerine konulma hakkını savunanların görülecek işi yok mu? Yine de, bakıyoruz, şikâyet konuları arttıkça hâlâ daha *söz* işin işlevini devralıyor. Kazandaki buharla pistonlar arasında bağlantı koparılıp atılmış, kazan durmadan istim koyveriyor! Bunun böyle olduğunu bilenler de bildiklerini okuyorlar, her gün yeni bir iş bitiriyorlar.

Daha da bitirecekler ve bununla övünmeleri hiç bitmeyecek. Ağızlarından çıkanı kulakları işitmeden her gün bir dizi çam devirmeyi sürdürecekler. Onları "Mağrur olma padişahım, senden büyük Allah var!" dercesine muttasıl uyarıp hizaya gelmeye çağırmak neye yarar? Yıktırılan gecekondusu altında can veren yurttaşın ardından söyleyecek başka söz bulamayan ecel elçisi kılıklı parti yöneticilerine hümanist vaazler çekmek, sosyal adalet, insanlık, demokrasi dersi vermek boşunadır. Onlar zaten, geçmiş ve hâlihazır hüviyetleriyle, bizatihi, bu kavramların inkârıdırlar... "Yıkarım, cezamı çekerim!" diyenin yüzüne karşı da kendinde yasalar üstü yetki vehmettiğini söylemek boşunadır. Vehmetmiyor ki, almış o yetkiyi! Kendilerini yasaların, anayasanın, milli iradenin üstünde yetkilerle donatanlar nerden aldılarsa, o da ordan almış. Emrivakiye *emrivaki olduğu için* politik ve toplumsal meşrûiyet tanınmasından almış.

O yetki ve meşrûiyet anlayışı sürdükçe bu ülkede olmayacak daha hiçbir şey kalmayacaktır. En olmayacak şey olduktan sonra artık olmayacak şey yoktur. ■

Baskılar-insan hakları

16 Kasım NATO toplantısında Türkiye'deki demokrasi yetersiz bulundu. Af örgütü raporu: "Türkiye'de işkence sürüyor."

20 Kasım İzmir'de TKP'li oldukları ileri sürülen 22 kişi gözaltına alındı.

7 Aralık İdil'de, adı 1981 yılında Türkiye-Irak boru hattının bombalanması olayına karışan Abdurrahman Motor'un babası ve 5 köylü gözleri bağlanarak götürüldü. Abdurrahman Motor, ailesi tarafından jandarmaya teslim edildikten sonra kaçmış, bunun üzerine ilçe jandarma komutanı Abdurrahman'ın teslim edilmemesi halinde Motor ailesinin Pınarbaşı'ndan sürülmesini üyesi olduğu aşiretten istemiş, aşiretten 25 kişi günlerce karakol bahçesinde bekletilmişti. Abdurrahman'ın eşi Hado da Belediye Başkanı'nın evinde "yedd-i emin" altında tutuluyor.

10 Aralık İnsan Hakları günü kutlandı. Türkiye'de İnsan Hakları Derneği 10-17 Aralık günlerini İnsan Hakları Haftası ilan etti.

► Cüneyt Arcayürek ile Okay Gönensin'in "Gizli kalması gereken malumatı ifşa etmek" suçundan 5 er yıl hapisleri isteniyor.

Ekonomi

15 Kasım Odalar Birliği Başkanı, "Zor durumdaki şirketlerden kurtarılması gerekenler var" dedi.

18 Kasım Demirören'in Motopar şirketi için iflas kararı alındı.

► Sanayi ve Ticaret Bakanı Aral, "devlet bu şirketleri kurtaramaz" dedi.

19 Kasım Özal, "Sahibini değil, şirketleri kurtarırız" dedi.

► Anadolu Bankası Demirören'in gayrimenkullerine, Uluslararası Gepa ve Milangaz şirketlerine, İktisat Bankası da Hattat'ların Hema şirketine haciz koydurdu.

21 Kasım Batan şirketleri kurtarmak için halka hisse senedi satılacak. Halit Narin'in iki şirketi için haciz istendi.

22 Kasım SSK 400 firmanın iflasını istedi. Alacakları 120 milyar liraya ulaştı.

6 Aralık Rahmi Koç'tan 1987 tahmini: "Bazı firmalar gidecek, kalanlar ise daha da güçlenecek. Bütün dava yanlış tarafta olmamaktır."

13 Aralık TÜSİAD'ın araştırmasına göre Türkiye'de hanelere son bir yılda giren en düşük yıllık gelir 32 bin, en yüksek gelir 50 milyon lira. En alt gelir düzeyindeki beşte birlik kesime toplam gelirden düşen pay yüzde 3.9

Türkiye-NATO

17 Kasım Nato Genel Sekreteri Lord Carrington, Türkiye'ye nükleer başlıklı füze yerleştirilmesi konusunda görüşmelerin sürdüğünü açıkladı.

19 Kasım Eski dışişleri bakanları Çağlayangil ve Işık, "Nükleer füzeler bizi topun ağzına koyar" dediler.

13 Aralık ABD ile üsler pazarlığı 5 yıllık ek mektupla noktalandı.

Filipinler

17 Kasım Savunma Bakanı Enrile ile Corazon Aquino arasında gerginlik artıyor.

18 Kasım Muhalefet lideri Olalia'nın öldürülmesini protesto eden işçiler genel greve gitti.

24 Kasım Enrile istifa etti.

Ortadoğu

18 Kasım Peşmergeler Irak'ta Duhok ve Zaho'yu kuşattı.

2 Aralık Lübnan Genel İşçi Konfederasyonu'nun çağrısı üzerine hükümetin ekonomik politikasını protesto eden genel grev ülkeyi felce uğrattı.

15 Aralık Batı Şeria'da İsrail'e karşı gösteriler yoğunlaşıyor. Yüze yakın Filistinli tutuklandı.

Dünyadan

4 Aralık Arjantin'de cunta döneminde polis şefi olan General Ramon Camps, insan hakları ihlalinden suçlu bulunarak 25 yıl hapse, yardımcısı 23 yıla, diğer üç general toplam 24 yıla mahkûm edildi.

► Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Yeni Kaledonya'nın bağımsızlık ve kendi kaderini tayin hakkı kabul edildi. Fransa kararı kabul etmiyor.

9 Aralık Güney Afrika'da 256 çocuk tutuklandı. İnsan Hakları Komitesine göre Haziran'dan bu yana tutuklanan ve işkence dahil kötü muameleye maruz kalan çocukların sayısı 9.000'e ulaştı.

Şahinkaya

21 Kasım Şahinkaya önergesi TBMM'de. SHP Grubunda, önergedeki "12 Eylül dönemi büyük çıkarların anaforunda yaşanmıştır." ibaresi çıkarıldı.

26 Kasım TBMM'de Şahinkaya önergesi ANAP'lıların oylarıyla reddedildi.

Öğrenci sorunları

20 Kasım Fatih Ormanı Eğitim Merkezi Yurdu'nda kalan öğrencilerin sigara içmesi, yurda gazete ve kitap sokması, erkek ve kız öğrencilerin birbirleriyle görüşmeleri, saat 21.30'dan sonra yurda girilmesi ve yasaklara karşı çıkılması, yasak.

21 Kasım İstanbul'dan Ankara'ya yürüyen öğrencilerden Mehmet Öner DGM'ce tutuklandı.

24 Kasım YÖK uygulamalarını protesto etmek amacıyla Ankara'da açlık grevi yapan öğrencilerden Fatma Yüksel gözaltına alındı.

3 Aralık "Yılanların Öcü" filminin biletlerini alıp satan SBF Öğrenci Derneği'nden 6 kişiye 1 ay uzaklaştırma cezası verildi.

5 Aralık Yüzbinlerce öğrenci Paris'te bulvarları doldurarak hükümetin üniversite yasa tasarısını protesto etti.

9 Aralık Fransa'da sendikalar öğrencileri desteklemek için 1 saat işi bıraktılar. Başbakan Chirac üniversiteler yasasını geri çekti.

▲ **Netaş'ta grev.** Son altı yılın en büyüğü

İşçi olayları

18 Kasım Otomobil-İş Sendikası'nın 3000 işçiyi kapsayan grevi NETAŞ'ta başladı.

► Söke'de işten çıkarılan 243 işçi "haklarını gaspettiği" gerekçesiyle işvereni mahkemeye verdiler.

22 Kasım Las Petkim-İş Sendikası'na bağlı 630 işçi İzmit Pirelli fabrikasında greve başladı.

25 Kasım Bir yıldır devam eden Gebze Haldun İşmen işyerinde Kristal-İş'in grevi bitti.

26 Kasım MESS ile bağımsız Otomobil-İş Sendikası arasındaki 30 bini aşkın işçiyi kapsayan toplu iş sözleşmesi uyuşmazlığından doğan gerginlik artıyor. Bu sendikaya bağlı işyerlerinde yemek boykotları gerekçe yapılarak polis tarafından sürdürülen soruşturma ve sorgulamalar devam ediyor.

2 Aralık Öziplik-İş Sendikası'nın Genel Başkanı Mehmet Er, Çukobirlik işçilerinin üzerindeki sendikal baskıları protesto için açlık grevine başladı.

9 Aralık Kilimli TTK İşletme Müdürlüğü maden ocağında çalışan 3 bin işçiden 470 kişi, 23 Ağustos 1986'da yaptıkları grev nedeniyle siyasi şube ekiplerince sorguya çekiliyorlar. İşçiler maden ocağı kapılarının iş saati sonuna dek kapalı tutulması kararını protesto etmek için 1 saat ocaktan çıkmamışlardı.

10 Aralık Özgıda-İş Sendikası'nın 4 ay önce Yem Sanayii ile imzalanan toplu iş sözleşmesinin işveren tarafından yürürlüğe konulmaması üzerine üç sendikacı açlık grevine başladı.

11 Aralık MESS ile Otomobil-İş arasındaki uyuşmazlık anlaşmayla sonuçlandı. Türk Metal'in imzaladığı sözleşme ile aynı haklar verildi. Otomobil-İş sözleşmenin bir yenilik getirmediğini, bunun sorumluluğunun Türk Metal'de olduğunu ileri sürdü.

Çeşitli

21 Kasım İş dönüşü belediye tarafından gecekondusunun sekizinci kez yıkıldığını gören altı çocuk babası tombalacı Şükrü Taş enkaz içinden çıkardığı eşyalarını da ateşe verdi.

29 Kasım Özal Mehmet Yazar'ı ziyaret ederek resmen birleşme teklif etti.

► Anayasa Mahkemesi polisin görev ve yetkilerini arttıran yasanın 1. ve 5. maddelerini iptal etti. Tutuklu ve hükümlüler polis tarafından cezaevinden alınıp sorgulanamayacak.

30 kasım HDP, ANAP'a katıldı. ANAP'ın sandalye sayısı 248 oldu.

SAYI: 2 FİYATI: 500 TL (K.D.V dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA Görüş

AYLIK DERGİ OCAK 1987

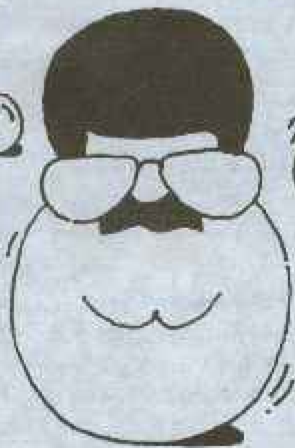

Teorik olarak dünya görüşü irtica ile hiç bağdaşmayan cumhuriyetçi burjuvazi ile, teorik olarak cumhuriyet yıkıcılığını misyon edinmiş "irtica", cumhuriyeti ortak sınıf çıkarları temelinde yönlendirme ve "koruma"da birleşiyorlar.

TÜRKİYE'DE DİN VE DEVLET İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Sayfa 12

"YEGÂNE ALTERNATİF"İN ALTERNATİFLERİ

İşkence Üzerine Çelişen Düşünceler

"Kafese konulmuş tutukluların yüzleri duvara çevrilmiş, başları yere bakıyordu. Görevli erlerin komutuna uygun davranmaya çalışıyorlar, komuta uymakta geç kalanlar coplanıyordu. Suçlu sayılmaktan da öte bir ezikliğin içine itilmişlerdi. Kişiliklerine yöneltilen bu saldırıyı başkalarından duysam inanmakta güçlük çekerdim, ama gözlerimle gördüm. Bu insanlara kim, ne amaçla böyle davranmayı uygun bulmuştu."

Av. Nevzat Helvacı
İnsan Hakları Derneği Başkanı

Stefanos Yerasimos ile söyleşi:

"SOSYAL DEMOKRASİ"NİN YAPACAĞI BİR ŞEY YOK.

